

TURINYS

ĮVADAS	3
1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBA: SOCIOLINGVISTINĖ PERSPEKTYVA .6	
1.1. Sociolingvistinė kalbos faktų tyrimų strategija – teorinės išvalgos	6
1.1.1. Sociolingvistikos prielaidos.....	8
1.1.2. Sociolingvistikos problematika	9
1.1.3. Svarbiausios sociolingvistikos kategorijos.....	12
1.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinis lavinimas ir lavėjimas	21
1.2.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos funkcijų plėtotė.....	23
1.2.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinės raidos normos	26
1.3. Sociolingvistinių tyrinėjimų Lietuvoje apžvalga.....	27
2. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBA: TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ	29
2. 1. Tyrimo problema	29
2.2. Tyrimo imtis	30
2.3. Kalbos analizė.....	30
2.3.1. Temos ir temų kaita	30
2.3.1.1. Įvairių amžiaus grupių vaikų temų charakteristika.....	31
2.3.1.2. Berniukų ir mergaičių temų charakteristika	37
2.3.1.3. Kalbinių-socialinių aplinkybių įtaka	37
2.3.2. Tartis ir akcentuacija	41
2.3.2.1. Tarties ir akcentuacijos charakteristika pagal amžių.....	42
2.3.2.2. Tarties ir akcentuacijos charakteristika pagal lytį	47
2.3.3. Žodžių darybos bruožai	48
2.3.3.1. Žodžių darybos bruožai pagal amžių.....	49
2.3.3.2. Žodžių darybos bruožai pagal lytį	51
2.3.4. Leksikos ypatybės	52
2.3.4.1. Leksikos charakteristika pagal amžių.....	52
2.3.4.2. Leksikos charakteristika pagal lytį	58
IŠVADOS	61
ZUSAMMENFSSUNG	64
LITERATŪRA	66
1 PRIEDAS	68
2 PRIEDAS	103
3 PRIEDAS	104
4 PRIEDAS	106
5 PRIEDAS	107
6 PRIEDAS	108

IVADAS

Kiekvienas individas yra visuomenės narys. Visuomenės nariu tampama palaipsniui. Viena iš aiškiausių ir apibrėžčiausių subjekto socializacijos formų yra kalba. Vaikas, perimdamas visuomenės kalbinius įpročius, kalbines strategijas, įvaldydamas visą kalbos potencialą, visuomenėje tampa lygiaverčiu jos nariu.

Kalba ir visuomenė – tai dvi paradigminės sociolingvistikos mokslo kategorijos. Sociolingvistika (arba socialinė lingvistika) tai – antropologiškai orientuota šiuolaikinės kalbotyros kryptis, tirianti problemas susijusias su socialine kalbos prigimtimi, jos visuomeninėmis funkcijomis, socialinių veiksnių poveikio kalbai mechanizmus, taip pat problemas susijusias su kalbos vaidmeniu visuomenėje¹.

F. de Saussure'o suformuluota kalbos dualumo koncepcija lėmė daugelio šiuolaikinių kalbotyros krypčių atsiradimą, kadangi pati dualumo koncepcija buvo susijusi su keleriopu požiūriu į kalbos faktus. Iki tol gyvavusi beveik vienalytė kalbos *kaip sistemos* tyrimo strategija ima nebetenkinti tyrėjų. Į kalbos tyrimus įtraukus F. de Saussure'o suformuluotą *kalbos ir šnekos*² perskyrą³ (iš to radosi *individualaus* ir *visuotino, konkretaus* ir *abstraktaus, tapatumo* ir *opozicijos* perskyros) atsirado galimybė apie kalbą ir jos vartotojus pasakyti naujų dalykų.

Tolydžio didėjantis domėjimasis kalbos įsisavinimo dalykais skatina atlikti kuo daugiau tyrimų įvairiose kalbose. Lingvistai stengiasi atsakyti į daugelį klausimų, susijusių su gimtosios kalbos įsisavinimo ir realizavimo raida. „Yra nustatyta, kad tam tikro amžiaus vaikai sužino apie objektų egzistavimą; jie suvokia, kad objektai gali veikti ir būti išdėstyti erdvėje, kad jie visi turi savo pavadinimus. Mokslininkų įrodyta, kad ir reikšmių susiejimas su tam tikromis kalbos formomis yra grindžiamas vaikų žiniomis apie aplinkinį pasaulį“⁴.

Reikia pastebėti, kad kalba ir kalbėjimas ikimokykliniame amžiuje dar nėra speciali ugdymo ir pažinimo tikslais išskirta sritis. Kalbą vaikas vartoja kaip bendravimo priemonę, kitos kalbos potencijos bei funkcijos nėra pakankamai subrendusios. Dėl pastarosios priežasties šiame

¹ Plg. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва, 1990, с. 481.

² *Šnekos* terminas nėra vienintelis vartojamas šioje (*kalbos* ir *šnekos*) opozicijoje. Kaip pažymi, A. Girdenis, verčiant prancūziškus terminus lietuviški atitikmenys *kalba* ir *šneka* sukonstruoti dirbtinai (GIRDENIS, A. *Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai*. Vilnius, 2003, p. 23); dar teikiami tam tikrais atvejais V. Urbučio pasiūlyti terminai *kalba* ir *kalbėjimas* (URBUTIS, V. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius, 1978, p. 41). Šiame darbe terminai *šneka* ir *kalbėjimas* vartojami sinonimiškai.

³ Plačiau žr. IVIČ, M. *Lingvistikos kryptys*. Vilnius, 1973, p. 126; KARALIŪNAS, S. *Kalba ir visuomenė (Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai)*. Vilnius, 1997, p. 15; GIRDENIS, A. *Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai*. Vilnius, 2003, p. 23.

⁴ SAVICKIENĖ, I. *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija* [Disertacija]. Kaunas, 1999, p. 3.

darbe apsiribojama vaikų kalbėjimo būdo komunikacinių kompetencijų bei ją lemiančių socialinių parametru tyrimu.

Remiantis sociolingvistine tyrimų tradicija, ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinius gebėjimus galima susieti su:

- a) *amžiumi*,
- b) *lytimi*,
- c) *vaikų socialine-kalbine aplinka* (t. y. mikroaplinka, kalbos vartojimo aplinka).

Taigi nepaisant to, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbiniai gebėjimai ir įpročiai gali būti analizuojami kaip vienos kalbinės-socialinės grupės duomenys, kita vertus, net vienerių metų skirtis, o juo labiau lyties skirtis bei socialinė-kalbinė *kalbos išmokimo / įsisavinimo / mokymosi situacija* yra reikšminga, daro didelę įtaką vaiko komunikabilumui bei jo [komunikabilumo] raidai.

Darbe formuluojama **hipotezė**, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinė elgsena ir visų lygmenų kalbinės realizacijos, *pirma*, susijusios su amžiaus skirtimi, *antra*, atspindi besiformuojančius skirtingų lyčių skirtingus kalbinius įpročius bei strategijas. Be to, kalbinės realizacijos (visų lygmenų) analizuotinos kaip tam tikras visuomenės kalbinių potencijų refleksija, t. y. vaikų kalboje fiksuojama ne tik kalbos ontogenezės dalykai, bet ir kalbos kultūros sklaidos ir panašūs dalykai.

Pažymėtina, kad dalį kalbinių įpročių galima sieti su genetinėmis, fiziologinėmis, priežastimis. Šiems dalykams darbe dėmesio neskiriama.

Šio darbo **objektas** – ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba. Tyrimo medžiagą sudaro – empirinio stebėjimo (ang. *observation*)⁵ laisvojo pobūdžio vaikų dialogai, polilogai bei trumpi monologai.

Tyrimo **medžiaga** užfiksuota portatyvine „Sony DCR–TRV3258E“ vaizdo kamera „Sony N8–90P“ vaizdo kasetėse, 2005 metų gruodžio mėnesį, Kauno miesto lopšelio–darželio „Čiauškutis“ mišraus amžiaus vaikų grupėje „Kodėlčiukai“.

Iš viso įrašyta 22 -jų ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba – 10 mergaičių (45%) ir 12 berniukų (55%)⁶. Buvo filmuojama po keturis kartus per savaitę. Iš viso nufilmuota 240 min. (4 val.) įvairaus ikimokyklinio amžiaus (nuo 3 iki 6;9 metų) vaikų laisvojo pobūdžio bendravimo. Nufilmuota medžiaga parengta analizei transponavus dialogus, monologus ir

⁵ WRAY, A.; TROTT, K.; BLOOMER. A. *Projects in Linguistics. A Practical Guide to Researching Language*. London, p. 186.

⁶ Tikslesnė imtis praktinėje darbo dalyje.

polilogus. Iš viso transponuota 180 min. (3 val.) teksto, kurį sudaro 18 atskirų įvairios trukmės (nuo 1 iki 25 min.) verbalinės komunikacijos situacijų.

Darbo **tikslas** – išanalizuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbą sociolingvistiniu aspektu, t. y. aktualizuoti raiškos socialinius koreliatus.

Siekiant užsibrėžto tikslo, kelti tokie **uždaviniai**:

- 1) pristatyti sociolingvistinę kalbinių duomenų tyrimo strategiją, t. y. aptarti analitinių kategorijų repertuarą, tyrimo tikslus, principus ir pan.
- 2) pristatyti ir išanalizuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos tarties, akcentuacijos, leksikos, žodžių darybos būdingąsias ypatybes;
- 3) susieti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos tarties, akcentuacijos, leksikos, žodžių darybos būdingąsias ypatybes su amžiaus bei lyties socialiniais koreliatais;

Darbo **metodai**: aprašomasis, analitinis, statistinis. Derinant šiuos metodus, reprezentuojamos teorinės išvalgos ir analizuojama transponuota empirinio stebėjimo medžiaga.

Darbo **struktūra**: darbą sudaro įvadas, teorinė ir praktinė dalys, pabaigoje pateikiamos išvados.

Teorinėje darbo dalyje „*Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba: sociolingvistinė perspektyva*“ aptariama sociolingvistinė kalbos faktų tyrimų strategija, sociolingvistikos prielaidos, sociolingvistikos problematika, svarbiausios sociolingvistikos kategorijos, skiriamas dėmesys lyties ir amžiaus socialiniams koreliatams. Analizuojamas ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinis lavinimas ir lavėjimas, ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos funkcijų plėtotė, ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinės raidos normos. Pateikiama sociolingvistinių tyrinėjimų Lietuvoje apžvalga.

Praktinėje darbo dalyje „*Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba: tyrimo duomenų analizė*“ aptariama tyrimo problema bei imtis, socialinių koreliatų perspektyvoje analizuojamos temos ir jų kaita, įvairių amžiaus grupių vaikų temų charakteristikos, tartis ir akcentuacija, žodžių darybos bruožai, leksikos ypatybės.

Darbo pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados.

1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBA: SOCIOLINGVISTINĖ PERSPEKTYVA

1.1. Sociolingvistinė kalbos faktų tyrimų strategija – teorinės įžvalgos

Sociolingvistikos terminas imtas vartoti tik 1952 metais⁷, taigi sąlygiškai⁸ ne labai seniai. Ji kaip ir dar kelios antropologiškai orientuotos kalbotyros kryptys, pavyzdžiui, *etnolingvistika*⁹ bei *psicholingvistika*¹⁰, sunkiai apibrėžiama. Iš dalies šie trys terminai persipina ir jų skirtumai – tai ne tiek tiriamosios medžiagos skirtumai, kiek požiūrio ir tyrėjų interesų skirtumai. Veikiausiai, būtų teisinga pasakyti, kad sociolingvistiniai tyrimai, kaip ir tie, kurie kadaise buvo vadinami *kalbos sociologijos*¹¹ tyrimais, yra susiję su kalbos ir visuomenės santykiu. Taigi galima teigti, kad sociolingvistika – kalbotyros šaka, tirianti kalbą kartu su jos egzistavimo socialinėmis sąlygomis. Socialinės sąlygos suprantamos kaip kompleksas išorinių aplinkybių, kurioms esant realiai funkcionuoja ir vystosi kalba. Taigi sociolingvistai domisi tą kalbą vartojančių žmonių bendruomene, tos bendruomenės socialine struktūra, skirtumais tarp kalbos vartotojų amžiaus, socialinio statuso, kultūros ir išsilavinimo, gyvenamosios vietos, taip pat kitais jų kalbinės elgsenos (priklausomai nuo bendravimo situacijos) aspektais¹².

Norint suprasti savitą sociolingvistikos požiūrį į kalbą galima pažymėti, kad *kalbos – visuomenės* sąveikos tyrimuose sociolingvistika nuo etnolingvistikos ir psicholingvistikos skiriasi pirmiausiai tuo, jog ir kalbą, ir visuomenę laiko struktūromis, o ne tam tikrų vienetų nedalomomis visumomis.

Galima teigti, kad pagrindinis sociolingvistikos uždavinys – atskleisti kalbinės struktūros ir socialinės struktūros sisteminę koreliaciją bei atrasti kauzalius ryšius tarp jų.

⁷ Plačiau žr. MESTHRIE, R.; SWANN, J.; DEUMERT, A.; LEAP, L. W. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, 2003, p. 4.

⁸ Kategorija *ne labai seniai* nėra visai tiksli, viena vertus, penkiasdešimt metų nėra labai mažai, kita vertus, kaip tam tikrai kalbos tyrimo kryptims penkiasdešimt metų nėra daug.

⁹ Etnolingvistika – tokia kalbotyros mokslo kryptis, kuri kaip tik ir tiria kalbos ir kultūros, kalbos ir tautos santykį. Etnolingvistikos mokslui pirmiausia rūpi *pasaulio vaizdas kalboje* (plačiau žr. GUDAVIČIUS, A., *Etnolingvistika*. Šiauliai, 2000, p. 8.)

¹⁰ Psicholingvistika – lingvistikos ir psichologijos kryptis, tirianti kalbą visų pirma kaip psichikos fenomeną. Jos tikslas – kalbinės veiklos (kalbinių išraiškų kūrimo ir supratimo arba suvokimo) procesų ir mechanizmų tyrimas lyginant su kalbos sistema (plačiau žr. ЗОРКИНА, О. С. О психолингвистическом подходе к изучению текста. *Язык и культура*, Новосибирск, 2003, p. 205–210).

¹¹ Prancūzų *sociologinės mokyklos (kalbos sociologijos)* atstovai A. Mejė (Meillet) (1866–1936), J. Vandrijesas (Vendryes) (1875–1960) savo tyrinėjimuose rėmėsi koreliacijos tarp kalbos ir visuomenės reiškinių konstatavimu (IVIČ, M. *Lingvistikos kryptys*. Vilnius, 1973, p. 85).

¹² Plg. БРАИТ, У. Введение: параметры социоллингвистики. *Новое в лингвистике*, Вып. VII., Москва, 1975, p. 34.

Ieškodama tinkamų tyrimų metodų sociolingvistika daug ką perėmė iš struktūrinės lingvistikos, kita vertus, akivaizdžiai skyrėsi ir skiriasi nuo pastarosios krypties.

Struktūrinės lingvistikos atstovai tiria kalbą kaip tam tikrą absoliučiai vienalytę ir monolitišką struktūrą, t. y. kaip sistemą. Kaip pažymi patys sociolingvistai, kalbinių įgūdžių skirtumai tarp vienos *kalbos bendruomenės* narių buvo atmetami kaip „laisvosios variacijos“¹³. Todėl šios krypties atstovai siekė parodyti, kad šis variavimas (ar šis įgūdžių įvairavimas) iš tiesų yra ne „laisvasis“, o tam tikru būdu susijęs su sisteminėmis socialinėmis skirtybėmis. Taigi kalbiniai skirtumai (ang. *diversity*) – pagrindinis sociolingvistikos objektas¹⁴.

Vienas pagrindinių šiuolaikinės sociolingvistikos atstovų, amerikiečių tyrėjas W. Labovas apibrėžia sociolingvistiką kaip mokslą, kuris tiria „kalbą jos socialiniame kontekste“¹⁵. Iš to galime spręsti, kad sociolingvistų dėmesys nukreiptas ne konkrečiai į kalbą, ne į jos vidinę sąrangą, o į tai, kaip kalbą vartoja tam tikros bendruomenės žmonės. Be to, sociolingvistai savo darbuose paiso visų veiksnių, galinčių veikti kalbos vartojimą. Domimasi įvairiomis pačių kalbančiųjų charakteristikomis (jų amžiaus, lyties, išsilavinimo ir kultūros lygio, profesijos ir pan.) bei konkrečia kalbos akto ypatybėmis.

Sociolingvistika domisi ne idealiu kalbos vartotoju, kuris vartoja tik taisyklingas tos kalbos formas, o realiais žmonėmis, kurie savo kalboje gali pažeidinėti normas, klysti, maišyti įvairius kalbos stilius ir pan. Sociolingvistams svarbu suprasti bei paaiškinti, kodėl panašios realaus kalbos vartojimo ypatybės. Sociolingvistų požiūriu žmogus, kuris galėtų ištarti sakinį neatskleidęs jokio socialinio ir lingvistinio konteksto, būtų *socialinis monstras*¹⁶.

Norint suprasti specifinį sociolingvistikos požiūrį į kalbą ir tai, kuo ji skiriasi nuo grynosios lingvistikos, būtina aptarti sociolingvistikos prielaidas, nustatyti jos statusą tarp kitų lingvistinių disciplinų, jos objektą, pagrindines kategorijas, kuriomis ji manipuliuoja, pagrindines problemas bei tyrimų metodus.

¹³ *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994, p. 11.

¹⁴ Plg. MESTHRIE, R.; SWANN, J.; DEUMERT, A.; LEAP, L. W. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, 2003, p. 6–7.

¹⁵ Plačiau žr. ЛАБОВ, У. О механизме языковых изменений. *Новое в лингвистике*. Вып. 7. *Социоллингвистика*. Москва, 1975, p. 46.

¹⁶ Plačiau žr. HYMES, D. *Foundations in Sociolinguistics*. Philadelphia, 1974, p. 74.

1.1.1. Sociolingvistikos prielaidos

Pakankamai seniai yra žinoma, kad kalba socialiniu požiūriu nėra vienalytė. Vienas pirmųjų užfiksuotų pastebėjimų, liudijančių tai, priskiriamas XVII a. pradžioje Gonsalo de Korreasui, Ispanijos universiteto dėstytojui, kuris aiškiai skirdavo socialinius kalbos įvairavimus: „Reikia pastebėti, kad kalba, be dialektų, egzistuojančių provincijose, turi tam tikrų variantų, susijusių su amžiumi, tų provincijų gyventojų padėtimi ir turtu: egzistuoja kaimo gyventojų kalba, prasčiokų, miestiečių, žymių ponų ir dvarininkų, mokslininko-istoriko, seniūno pamokslininko, moterų, vyrų ir net mažų vaikų“¹⁷.

Sociolingvistikos terminą pirmą kartą pavartojo amerikiečių filosofas ir poetas H. Currie 1952 metais¹⁸. Tačiau sociolingvistikos šaknys kur kas gilesnės, ir ieškoti jų reikia ne amerikiečių mokslinėje veikloje, o pirmiausiai europietiškoje.

Lingvistiniai tyrimai, kuriuose akcentuojama kalbos reiškinių priklausomybė nuo socialinių reiškinių, buvo atliekami dar praeito amžiaus pradžioje Prancūzijoje, Rusijoje, Čekijoje ir kituose kraštuose. Kitokios nei Jungtinėse Amerikos Valstijose mokslinės tradicijos lėmė tą situaciją Europos šalyse, kuriai esant kalbos sąsajų su visuomeninėmis institucijomis, su visuomenės evoliucija tyrimas šiose šalyse iš principo niekada nebuvo atskiriamas nuo vadinamosios *grynosios* lingvistikos. „Kadangi kalba galima tik žmonių bendruomenėje, – rašė I. A. Boduenas de Kurtene, – tai, be psichinės pusės, mes privalome visada pažymėti jos socialinę pusę. Kalbotyros objektas turi būti ne tik individuali psichologija, bet ir sociologija“¹⁹.

XX a. antrosios pusės sociolingvistikos būdingas bruožas – perėjimas nuo bendro pobūdžio darbų prie eksperimentinio iškeliamų hipotezių patikrinimo, matematiškai patikrintų konkrečių faktų aprašymo. Vieno amerikiečių sociolingvisto J. Fischmano nuomone, socialiniam kalbos faktų tyrimui turi būti būdingi tam tikri bruožai. Atliekant tyrimą turi būti siekiama sistemiškumo. Turi būti apsibrėžtas griežtas duomenų rinkimo kryptingumas. Būtinasis sociolingvistinių tyrimų etapas yra kiekybinė–statistinė faktų analizė. Be to, tyrėjas nuolat turi aktualizuoti tyrimo lingvistinius ir sociologinius aspektus, ir nenukrypti į vienalytį tyrimą²⁰.

¹⁷ СТЕПАНОВ, Г. В. *Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи*. Москва, 1976, p. 22.

¹⁸ MESTHRIE, R.; SWANN, J.; DEUMERT, A.; Leap, L. W. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, 2003, p. 4.

¹⁹ БОДУЭН ДЕ КУРТЕНЭ, И. А. *Избранные труды по общему языкознанию*. Т. 1 – 2, Москва, 1963, p. 15

²⁰ plg. MESTHRIE, R.; SWANN, J.; DEUMERT, A.; Leap, L. W. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, 2003, p. 41.

1.1.2. Sociolingvistikos problematika

Negalima išskirti vienalyčio sociolingvistikos tikslo. Pirmiausiai sociolingvistai siekia tirti tai, kaip tam tikros kalbos bendruomenės atstovai vartoja kalbą. Taip pat tiriama, kokią įtaką kalbos vystymuisi daro pasikeitimai bendruomenėje, kuri vartoja tą kalbą. Šie tikslai atitinka dvi kardinalias sociolingvistines problemas – kalbos socialinės diferenciacijos problemą ir kalbos vystymosi socialinio sąlygotumo problemą²¹.

Šiuolaikinei kalbos socialinės diferenciacijos problemai būdingos tokios ypatybės:

1. Tradicinio labai paplitusio požiūrio į kalbos diferenciaciją, kuri lemta socialinio visuomenės susiskaidymo, atsisakymas. Pagal egzistavusį tradicinį požiūrį, visuomenės susiskaidymas į klases tiesiogiai susijęs tik su socialinių klasių dialektų ir kalbų formavimusi.

Įtikinamesnis dabartinės sociolingvistikos atstovų išsakytas socialinės diferenciacijos požiūris, pagal kurį santykiai tarp visuomenės struktūros ir socialinės kalbos struktūros nevienalyčiai ir labai sudėtingi, reflektuojantys pirmiausiai ne tiek šiuolaikinę visuomenės būklę, kiek *ankstesnes* jos būkles, būdingas jos struktūras ir tų struktūrų pakitimus praeityje, skirtingais tos visuomenės vystymosi etapais²².

Sociolingvistų diskurse aktualumo nepraranda tezė, kad kalbos vystymosi tempai stipriai atsilieka nuo visuomenės vystymosi tempų, kad kalba dėl savosios paskirties – būti siejančiuoju elementu tarp dviejų vienas kitą keičiančių kolektyvų, – kur kas konservatyvesnis nei ta ar kita socialinė struktūra²³.

2. Su kalbos socialinės diferenciacijos problemos tiesioginės traktuotės ir socialinių – kalbinių ryšių sudėtingumo pripažinimo atsisakymu yra susijusi kita nurodytos problemos sprendimo ypatybė: atskleidžianti sisteminių ryšių tarp kalbos ir visuomenės bendrąją tendenciją, sociolingvistai nurodo tokio šios problemos sprendimo požiūrio, deklaruojančio visišką kalbos struktūros ir ją vartojančios visuomenės izomorfiškumą (t. y. absoliutų savybių sąveikavimą), mechaniškumą ir apriorizmą²⁴.

Perdėtas ir dėl to neteisingas kalbinių ir socialinių struktūrų izomorfiškumo įsivaizdavimas tam tikra prasme paaiškinamas konkrečių sociolingvistinių tyrimų nebuvimu iki XX a. vidurio: apibrėžiant socialinius-kalbinius ryšius dominavo spekuliatyvus požiūris.

²¹ Plg. БЕЛИКОВ, В. И., КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001; MESTHRIE, R.; SWANN, J.; DEUMERT, A.; Leap, L. W. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, 2003, p. 41; КОВАЧ, И. Ю. *О социоллингвистике в Венгрии. Проблемы Социо- и психоллингвистики*. Выпуск 3. Сборник статей., Пермь, 2003; ROMAINE, S. *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. Second Edition. Oxford, 2000.

²² Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 92.

²³ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 93.

²⁴ Plg. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 93.

Atsiradus darbams, kurie buvo pagrįsti savo apimtimi reikšminga kalbine ir socialine medžiaga, izomorfizmo teorijos netvirtumas tapo akivaizdesnis²⁵.

Tie tyrimai rodo, kad socialumas kalboje pakankamai sudėtingai transformuotas, todėl socialinei kalbos struktūrai ir žmonių kalbinės elgsenos visuomenėje struktūrai būdingi specifiniai bruožai, kurie, nors ir nulemti socialinės kalbos prigimties, neturi tiesioginių analogijų visuomenės struktūroje. Tokie yra, pavyzdžiui, kalbinių priemonių varijavimo tipai, priklausantys nuo socialinių kalbančiųjų charakteristikų ir nuo kalbos sąlygų.

3. Pažymėtina, kad šiuolaikinė sociolingvistika, sprendama kalbos socialinės diferenciacijos problemas, vertina jas įvairesnėse perspektyvose, nei buvo daroma šios krypties kristalizavimosi pradžioje, pavyzdžiui, diferenciacijos požiūriu tiria, atrodytų vienalyčius darinius, kaip bendrinę kalbą.

Tam tikras socialines kategorijas, kaip „statusas“, „socialinis vaidmuo“, kai kurie tyrėjai analizuoja kaip faktorius, darančius įtaką stilistiniam kalbos įvairavimui. Dėmesys kalbančiajam kaip vienam iš pagrindinių faktorių, lemiančiam kalbos varijavimą, skirtingų kalbančiųjų tipų skyrimas priklausomai nuo socialinių ir situacinių požymių būdingas daugeliui šiuolaikinių tyrimų stilistikos srityje²⁶.

Socialinio kalbos evoliucijos sąlygotumo idėja nėra nauja. Ji kyla iš aksiomos, pagal kurią kalba yra visuomeninis reiškiny, taigi savaime suprantama, kad kalbos vystymasis negali būti visiškai autonomiškas: jis vienaip ar kitaip priklauso nuo visuomenės vystymosi. Problemos esmė – kaip būtent pasikeitimai visuomeniniame gyvenime veikia pasikeitimus kalboje, koks to veikimo mechanizmas.

Sociolingvistika taip pat tiria problemas, susijusias su kalbos mokėjimo socialiniu aspektu, socialiniu kalbinės elgsenos reguliavimu, dvikalbystės problemas ir kalbų tarpusavio sąveiką ir poveikį, sąlygotus dviejų ar daugiau kalbų vienoje bendruomenėje. Pagaliau, sociolingvistikai privalu dalyvauti sprendžiant kalbinės politikos ir kalbinio planavimo klausimus.

Atskira sociolingvistikos problema – vadinamųjų kalbėjimo socialinių koreliatų skyrimas. „Sociologijos mokslų iškilimas įteisino lingvistikos domėjimąsi socialiniais klausimais – kalba ir socialinėmis klasėmis, kalba ir lyčių skirtumais, kalba ir rasėmis ir pan“²⁷. Pokalbių dalyvių *amžius, lytis/giminė, rasė, socialinė klasė, išsilavinimas, religija* lemia

²⁵ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 94.

²⁶ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 95.

²⁷ BOLTON, K., KWOK, H. *Sociolinguistics Today: International Perspectives*. Routledge, 1992, p. 9.

kalbėjimo skirtumus. Kiekvienas socialinis koreliatas skirtingu aspektu gali nurodyti savitą kalbinių priemonių repertuarą.

Socialinės klasės²⁸ koreliatą galima vadinti svarbiausiu, nes lemia tiek socialinį, tiek kalbinį elgesį. Bet kuris subjektas visuomenėje gali *kilti* ir *leisti* socialiniais laipteliais. Be jokios abejonės, padėtis, kurią individas užima visuomenėje, lemia jo kalbinę raišką, nes yra priverstas ir kalbiniu aspektu derintis prie tos socialinės klasės kalbinio repertuaro, kurioje jis yra tuo momentu. Jeigu yra kalbėjimo skirčių tarp pašnekovų iš skirtingų socialinių sluoksnių, vadinasi, kalba pagal tas skirtis gali būti skirstoma į *sociolektus*. Kintant socialiniam subjekto statusui pasirenkamas tam tikras sociolektas. Pastebėtina, kad paprastai sociolingvistų darbuose socialinė klasė laikoma viršesniu, subordinuojančiu kitus socialinius koreliatus.

Išsilavinimo koreliatas, kaip palydimasis požymis kalbant apie socialinę kalbėjimą įvairovę yra vienas iš svarbiausių. Jis aktualizuoja santykius tarp kalbos ir mokymosi. Žmogus socializacija vyksta kalba. Lavėdamas žmogus kyla pakopomis ir kalbiniu požiūriu, plečiasi žodynas, vartojami terminai, dažnesnės sudėtingos sintaksinės konstrukcijos.

Sociolingvistikoje svarbią vietą užima biosocialiniai koreliatai – lytis/giminė ir amžius.

Lyties/ giminės koreliatas apima ne tik lytį, bet ir daugybę įvairių su lytimi susijusių socialinių veiksnių, galinčių paaiškinti vyrų ir moterų kalbinius skirtumus. Būtent todėl mokslininkai kartais linkę vartoti ne lyties, o giminės terminą. Taigi pripažinę, kad *giminėms* būdingi fonologiniai, morfologiniai, sintaksiniai ir leksiniai variantai, sociolingvistai susidomėjo socialiniu šio reiškimo aspektu ir tiria, kaip minėtieji variantai reflektuoja visuomenės požiūrį į vyrus ir moteris. Iki XX a. moters socialinė padėtis buvo blogesnė nei vyro: ji turėjo mažiau teisių, prastesnį išsilavinimą, jos veiklą ribojo visuomenės nustatytos normos. Sociolingvistų nuomone, tradicinės visuomenės apibrėžtais moters ir vyro vaidmenų skirtumais galima būtų paaiškinti ir kalbinius skirtumus²⁹.

Amžiaus kategorija dar vienas svarbus sociolingvistinis koreliatas. Akivaizdu, kad skirtingo amžiaus kalbos vartotojai turi skirtingus kalbinių priemonių repertuarus. Tai susiję su objektyviomis aplinkybėmis – vaikai tik mokosi kalbos, palaipsniui turtina žodyną, lavina artikuliacinius įgūdžius ir pan. Ir suprantama, kad ilgainiui *įvaldo* kalbą taip, kaip ir suaugusieji tos pačios kalbos bendruomenės nariai.

²⁸ Sinonimiškai galima vartoti *socialinio sluoksnio* terminą.

²⁹ MASAITIENĖ, D. Vyrų ir moterų kalbėjimo skirtumai. *Feminizmas, visuomenė, kultūra*. Vilnius, 1999, p. 50–54; DŽEDŽULSKIENĖ, J. Kalba ir giminė. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. Vilnius, 1994, p. 55–60.

Kita vertus, skirtingose amžiaus grupėse, kartų grupėse atsiranda vertybių konfliktas, kuris lemia ir kalbinius skirtumus. Tokiu atveju jaunieji kalbos vartotojai stilizuoja savo kalbos priemonių repertuarus, atskiria nuo suaugusiųjų kalbos priemonių repertuaro.

1.1.3. Svarbiausios sociolingvistikos kategorijos

Sociolingvistika naudojami tam tikru jai būdingų kategorijų rinkiniu: kalbos bendruomenė, kalbinė situacija, socialinė-komunikacinė sistema, kalbinė socializacija, komunikacinė kompetencija, kalbos kodas, kodų perjungimas, bilingvizmas (dvikalbystė), diglosija, kalbos politika ir daugelis kitų. Be to, kai kurios kategorijos perimtos iš kitų kalbotyros sričių: kalbos norma, kalbinis bendravimas, kalbinė elgsena, kalbų sumišimas, kalba-tarpininkė ir kt., taip pat ir iš sociologijos: socialinė visuomenės struktūra, socialinis statusas, socialinis vaidmuo, socialinis faktorius ir kt.

Šiame darbe tikslinga aptarti kai kurias iš minėtų kategorijų, kurios bus reikšmingos ir reikalingos analitinėje darbo dalyje.

Sociolingvistinio tyrimo pamatas yra **kalbos bendruomenė** (ang. *speech community*) – tai bendrų socialinių, ekonominių, politinių ir kultūrinių ryšių vienijama žmonių visuma, kasdieniniame gyvenime įgyvendinanti tiesioginius ir netiesioginius kontaktus vieno su kitu ar su įvairaus pobūdžio socialinėmis institucijomis viena ar keliomis kalbomis³⁰. Apibrėžiant kalbos bendruomenės kategoriją svarbus lygiavertis lingvistinių ir socialinių požymių derinys. Aktualizuojant tik lingvistinius aspektus, būtų kalbama tik apie kalbą(-as), nepaisant tos aplinkos, kurioje ji vartojama. Jeigu būtų remiamasi tik socialiniais kriterijais, tai antrame plane liktų kalba(-os), funkcionuojančios toje socialinėje bendruomenėje.

Kaip kalbos bendruomenė gali būti aptariamoms žmonių grupėms, besiskiriančios viena nuo kitos jas sudarančių individų skaičiumi. Taigi tam tikru aspektu visi valstybės gyventojai gali būti viena kalbos bendruomenė. Kita vertus, mažos socialinės grupės, pavyzdžiui, šeima, sporto komanda, draugai ir pan., gali būti suprantamos, kaip kalbos bendruomenės. Išskyrimo kriterijai kiekvienu atveju turi būti socialinio gyvenimo sutaptys ir reguliarių komunikacinių kontaktų buvimas. Viena kalbos bendruomenė gali būti subordinuojanti kitų atžvilgiu.

Viena vertus, kuo mažesnis kalbos bendruomenės narių skaičius, tuo didesnis jos kalbinis vientisumas. Kita vertus, tokių tam tikru aspektu kompleksinių, sudedamųjų kalbos

³⁰ Plačiau žr. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994, p. 7; БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p.19–21.

bendruomenių, kaip vaikų darželis, mokykla ir pan. atstovai vartoja vieną komunikavimo kalbą. Tokį monolingvizmą lemia sėkmingos komunikacijos siekis. Mažose kalbos bendruomenėse, tokiose, kaip šeima, kur vyksta betarpiška komunikacija, gali būti ne viena, o dvi kalbos ir net daugiau kalbų, pavyzdžiui, emigrantų situacija: senelė – vokiečių, senelis – lenkas, mama – lietuvių, tėvas – rusas, vaikas – lietuvių, mokantis keturias kalbas³¹.

Šiame darbe kaip atskira ir savita kalbos bendruomenė suvokiami ikimokyklinio amžiaus vaikai, kuriuos vienija tos pačios vaikų darželio grupės lankymas. Vadinasi, vieno amžiaus tarpsnio subjektai gali būti apibendrinti kaip atskira kalbos bendruomenė, kuriai būdingas tam tikras kalbos priemonių repertuaras, panašios komunikacinės situacijos ir pan. Antra, tam tikros jų kalbos ypatybės analizuotinos kaip reflektuojančios jų kaip šeimos narių (t. y. mažųjų kalbos bendruomenių narių) kalbos įpročius. Be to, vertintinos ir berniukų bei mergaičių atskiros kalbos bendruomenės.

Socialinė-komunikacinė sistema (ang. *social-communication system*) – tai kodų ir subkodų, vartojamų kalbos bendruomenėje ir kompensuojančių vienas kitą funkcionaliai, visuma³². *Funkcinė kompensacija* susijusi su tuo, kad kiekvienas kodas ir subkodas, sudarantis socialinę-komunikacinę sistemą, turi savas funkcijas, nesikertančias su kitų kodų ir subkodų funkcijomis, taigi jie visi tarsi papildo vienas kitą funkcionaliai.

Pavyzdžiui, kiekvienas bendrinės kalbos stilius – mokslinis, administracinis, publicistinis, buitinis, meninis³³ – turi savo specifines funkcijas, nebūdingas kitiems stiliams, o kartu jie funkcionaliai papildo vienas kitą, sudarydami sistemą, gebančią patenkinti visus kalbos bendruomenės (kurią sąlygiškai galima vadinti bendrinės kalbos vartotojais; be jų dar yra, pavyzdžiui, dialektų vartotojai) komunikacinius poreikius ir aptarnauti visas bendravimo sferas.

Daugiakalbėje bendruomenėje socialinę-komunikacinę sistemą sudaro skirtingos kalbos, ir komunikacinės funkcijos pasiskirsto tarp jų. Tokiu atveju kiekviena kalba gali skaidytis į subkodus – dialektus, žargonus, stilius.

Kalbant apie mūsų darbui aktualią ikimokyklinio amžiaus tarpsnio vaikų kalbą, pasakytina, kad greta kalbos kodo komunikacijai reikšmingi ekstralingvistiniai kodai, pavyzdžiui, gestai ir pan. Tiksliau apie tai analitinėje darbo dalyje.

Kalbinė situacija (ang. *speech situation*) – vieną ar kitą kalbos bendruomenę aptarnaujančios socialinės-komunikacinės sistemos komponentai, tarp kurių yra atitinkami

³¹ *Situacija iš empirinio stebėjimo duomenų.* Seneliui ir močiutei būdinga panetninė kalbos pasirinkimo strategija – jie išmokę lietuvių kalbą, savo dukrą (mergaitės A. mama) mokė lietuvių kalbos, tačiau kartais kalbindavo ir vokiečių bei lenkų kalbomis. Mergaitės A. tėvas rusas. Esama padėtis – mergaitė kalba lietuviškai, su tėvu – šiek tiek rusiškai, su seneliais – šiek tiek lenkiškai, šiek tiek vokiškai.

³² Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 25–26.

³³ Plačiau žr. ŽUPERKA, K. *Stilistika*. Šiauliai, 1997, p. 80–95.

santykiai. Kiekvienu kalbos bendruomenės egzistavimo etapu tie santykiai daugiau ar mažiau stabilūs. Tačiau tai nereiškia, kad jie negali keistis. Politinės situacijos šalyje, ekonominės reformos, naujos orientacijos socialinėje ir nacionalinėje politikoje ir pan., – visa tai gali vienaip ar kitaip veikti socialinės-komunikacinės sistemos būklę, jos sudėtį ir jos komponentų (kodų ir subkodų) funkcijas³⁴.

Funkciniai santykiai tarp socialinės-komunikacinės sistemos komponentų vienu ar kitu tos kalbos bendruomenės egzistavimo etapu formuoja kalbinę situaciją, būdingą tai bendruomenei.

Kalbinės situacijos kategorija paprastai taikoma didelėms kalbos bendruomenėms – valstybėms, regionams, respublikoms. Šiai kategorijai svarbus laiko faktorius: iš esmės, kalbinė situacija – tai socialinės-kalbinės sistemos būklė tam tikru jos funkcionavimo periodu.

Kalbos kodas (ang. *speech code*) – kiekviena kalbos bendruomenė naudojami tam tikromis bendravimo priemonėmis – kalbomis, jų dialektais, žargonais, stilistinėmis kalbos priemonėmis. Bet kurią tokią bendravimo priemonę galima vadinti kalbos kodu. Pačia bendriausia prasme kodas – tai komunikacijos priemonė: natūraliosios kalbos, dirbtinės kalbos, Morzės abėcėlė, gestų kalba ir pan. Lingvistikoje kodu priimta vadinti kalbos darinius: kalbą, teritorinį ar socialinį dialektą ir kt.

Greta *kodo* termino dar vartojamas *subkodo* terminas. Pastarasis reiškia atmainą, kokio nors bendro kodo posistemę, smulkesnę komunikacinę priemonę, ne taip plačiai vartojama, neatliekanti tiek daug funkcijų kaip kodas. Pavyzdžiui, tokios dabartinės lietuvių kalbos atmainos kaip bendrinė kalba, teritoriniai dialektai, miestietiška šneka, socialinis žargonas, – tai vieno kodo (lietuvių kalbos) subkodai, arba posistemės.

Subkodas (posistemė) taip pat gali būti skaidoma į atmainas ir tokiu būdu susikurti sau dar žemesnio lygio subkodus ir t.t.

Kaip atskiras kodas gali būti suprasta ir amžiaus tarpsnių, skirtingų lyčių kalbos priemonių repertuarai. Taigi ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba laikytina ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos kodu. Pastarasis dar gali būti skaidomas į subodus pagal metus, lytį (tai žiūrėti praktiėje darbo dalyje).

Kodų maišymas (ang. *code stirring*) ir **kodų perjungimas** (ang. *code flick*). Kodai (kalbos) ir subkodai (dialektai, sociolektai), sudarantys socialinę-komunikacinę sistemą, funkcionaliai yra suskirstyti. Vadinasi, vienas ir tas pats kalbančiųjų, kurie sudaro tą kalbos bendruomenę, kontingentas, vartojantis bendrą komunikacinių priemonių rinkinį, pavartoja jas priklausomai nuo bendravimo sąlygų. Pavyzdžiui, kalbant apie bendrinės kalbos subkodus, tai

³⁴ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социолингвистика*. Москва, 2001, p. 26.

bendrinės kalbos vartotojai mokslo srityje vartos mokslinio stiliaus kalbines priemones, juridinėje ir administracinėje neišvengiamai vartos oficialaus – dalykinio stiliaus priemones, o religinėje sferoje – vyraus religinio pamokslo kalbinė stilistika.

Kitaip tariant, priklausomai nuo bendravimo sferos kalbantysis persijungia nuo vienu kalbinių priemonių prie kitų.

Panaši situacija yra ir tose bendruomenėse, kur vartojama ne viena, o dvi (ar daugiau) kalbų. Bilingviai, polilingviai paprastai „paskirsto“ jų vartojimą priklausomai nuo bendravimo sąlygų: oficialioje aplinkoje, bendraujant su valdžia vartojama viena kalba, o buityje, šeimoje, kontaktuojant su kaimynais – kita (kitos). Šiuo atveju taip pat galima kalbėti apie vieno kodo perjungimą, pakeitimą kitu, tik kaip kodai figūruoja ne kalbiniai vienos kalbos stiliai, kaip pirmajame pavyzdyje, o skirtingos kalbos.

Kodų perjungimas – tai kalbinio bendravimo metu kalbančiojo perėjimas nuo vienos kalbos (dialekto, stiliaus) prie kito priklausomai nuo komunikacijos sąlygų. Kodo perjungimas gali būti nulemtas, pavyzdžiui, adresato pasikeitimo, t. y. to į kurį kreipiasi kalbantysis. Jeigu adresatas moka tik vieną kalbą iš dviejų, kurias moka kalbantysis, tai pastarajam tenka vartoti būtent tą, adresatui suprantamą kalbą, nors iki to momento bendraudamas su kitais pokalbio dalyviais galėjo vartoti kitą kalbą ar abi kalbas. Persijungimas prie pašnekovui suprantamo kalbos kodo gali vykti net tokiu atveju, jei keičiasi bendraujančiųjų sudėtis: jei prie dviejų bilingvių prisijungia trečias žmogus, mokantis tik vieną visiems trims suprantamą kalbą, tai bendravimas turi vykti ta kalba. Pašnekovų atsisakymas persijungti prie kodo, suprantamo trečiajam komunikacijos dalyviai, gali būti vertinamas kaip nenoras supažindinti jo su pokalbio tema ar kaip nepagarba jo komunikacinėms pastangoms³⁵.

Faktoriūmi, lemiančiu kodų perjungimą, gali būti paties kalbančiojo vaidmens pasikeitimas. Pavyzdžiui, subjektas atlikdamas tėvo vaidmenį (bendraudamas šeimoje) ar namo kaimyno vaidmenį, jis gali vartoti savo gimtąjį dialektą, o kreipdamasis į valdžios įstaigas, privalo persijungti prie daugiau ar mažiau nustatytų kalbos formų. Jei toks perjungimas neįvyks, valdžios atstovai jo nesupras ir jis nepasieks savojo tikslo (patenkinti prašymą, išnagrinėti skundą), t.y. patirs komunikacinę nesėkmę. Tas pats pasakytina ir apie vaikus. Tiriamosios grupės – ikimokyklinio amžiaus – vaikai siekdami tapti grupės nariais, būti įvertinti derina kodus. Be to, kodų kaita susijusi su žaidybinėmis situacijomis. Vaikai žaisdami mėgdžioja, simuliuoja kodus, „apsimeta“ įvairiais veikėjais (pirmiausiai, mamomis, tėčiais, filmukų herojais). Vadinasi, vaikai mėgdžioja suaugusiųjų socialines situacijas, taigi ir vartoja atitinkamus kalbinių priemonių repertuarus.

³⁵ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социолингвистика*. Москва, 2001, p. 27–34.

Bendravimo tema taip pat daro įtaką kodo pasirinkimui. Anot mokslininkų, tyrusių bendravimo problemas nevienalytėmis kalbinėmis sąlygomis, kalbinių bendruomenių nariai „gamybines“ temas stengiasi aptarinėti ta kalba, kurioje yra specifiniai terminai leidžiantys apibūdinti įvairius techninius procesus, įrenginius, prietaisus ir pan³⁶. Bet kai tik įvyksta temos kaita – nuo gamybinės prie buitinės, – „įsijungia“ kitas kalbos kodas ar subkodas: gimtoji kalba arba pašnekovo dialektas. Vienakalbėje bendruomenėje analogiškoje situacijoje įvyksta perjungimas nuo profesinės kalbos prie bendrai vartojamų kalbinių priemonių. Jeigu vieno ar kito aptarto faktoriaus įtaka kalbantysis gali numatyti ir net tam tikra prasme planuoti, tai perjungimas įvyksta natūraliai kalbinio akto eigoje: pasakymo, sintaksinės konstrukcijos pabaigoje ar po kažkokios temos aptarimo. Tačiau jeigu faktoriaus, lemiančio kodų perjungimą, įsikišimas netikėtai kalbančiajam, jis gali persijunginėti nuo kodo prie kodo viduryje pasakymo, kartais net neparodžius žodžio iki galo. Labai gerai įvaldžius kodus ar subkodus, kai jų vartojimas iš esmės automatizuotas, pats kodų persijungimo procesas kalbančiajam gali būti net nesuvokiamas, ypač tais atvejais, kai kitas kodas (subkodas) vartojamas ne ištiesai, o fragmentiškai. Pavyzdžiui, kalbant viena kalba, žmogus gali įterpti į savo kalbą kitos kalbos elementus – frazeologizmus, modalinius žodelius, dalelytes³⁷.

Pats gebėjimas perjunginėti kodus liudija apie pakankamai aukštą kalbos (ar kalbos posistemų) vartojimo lygmenį ir apie tam tikrą komunikacinę ir bendrą žmogaus kultūrą. Kodų perjungimo mechanizmai pasirūpina žmonių tarpusavio supratimu ir tam tikru kalbinės komunikacijos proceso komfortabilumu. Ir priešingai, individo nesugebėjimas varijuoti savo kalbą priklausomai nuo bendravimo sąlygų, tik vieno kodo (ar subkodo) vartojimas suvokiamas kaip anomalija ir gali tapti komunikacinių konfliktų priežastimi.

Kalbant apie ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbą, minėtos *kodų maišymo ir kodų perjungimo kategorijos* svarbios dėl tų pačių priežasčių (žr. praktinėje darbo dalyje).

Komunikacinė situacija (ang. *communication situation*) – tai dviejų ar daugiau žmonių kalbinio bendravimo situacija. Komunikacinę situaciją sudaro tam tikra struktūra, kurios komponentai yra:

- 1) kalbantysis (adresantas);
- 2) klausantysis (adresatas);
- 3) santykiai tarp kalbančiojo ir klausančiojo bei su tuo susiję dalykai;
- 4) bendravimo tonas (oficialus – neutralus – draugiškas);
- 5) tikslas;

³⁶ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социолингвистика*. Москва, 2001, p. 27–34.

³⁷ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социолингвистика*. Москва, 2001, p. 27–34.

6) bendravimo priemonė (kalba ar jos posistemė – dialektas, stilius, taip pat paralingvistinės priemonės – gestai, mimikos);

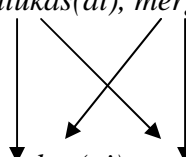
7) bendravimo būdas (žodinis/ rašytinis, kontaktinis/ distancinis);

8) bendravimo vieta³⁸.

Komunikacinės situacijos komponentai yra tam tikri situaciniai kintamieji. Kiekvieno iš šių kintamųjų reikšmės pakitimas lemia komunikacinės situacijos pakitimą, todėl įvyksta situacijos dalyvių naudojamų priemonių ir jų pačių komunikacinio elgesio variavimas.

Tiriamuosius vaikų monologus, dialogus ir polilogus galima tirti tokių komponentų perspektyvoje, pavyzdžiui,

1) kalbantis (adresantas) – pavyzdžiui, *berniukas(ai), mergaitė(s)*;

2) klausantis (adresatas) – pavyzdžiui, *berniukas(ai), mergaitė(s)*;

3) santykiai tarp kalbančiojo ir klausančiojo bei su tuo susiję dalykai – pavyzdžiui, *ne/tapatūs amžiaus, ne/tapatūs lyties požįūriai*;

4) bendravimo tonas (oficialus – neutralus – draugiškas) – pavyzdžiui, *draugiškas*;

5) tikslas – pavyzdžiui, *bendravimas dėl bendravimo*;

6) bendravimo priemonė (kalba ar jos posistemė – dialektas, stilius, taip pat paralingvistinės priemonės – gestai, mimikos) – pavyzdžiui, *šnekamasis stilius*³⁹;

7) bendravimo būdas (žodinis/ rašytinis, kontaktinis/ distancinis) – *žodinis*;

8) bendravimo vieta – *darželis*.

Kalbinė ir nekalbinė komunikacija (ang. *speech and not speech communication*).

Sociolingvistikoje *komunikacija* – tai *bendravimo* sinonimas. *Komunikacijos* terminas šioje srityje yra patogesnis, nes su juo lengviau kuriamos kitos kategorijos, kurios būtinos skirtingiems bendravimo aspektams apibrėžti, pavyzdžiui, *komunikacinė situacija, komunikantai (komunikacinės situacijos dalyviai)* ir kt. komunikacija gali būti kalbinė ir nekalbinė (arba kitaip – verbalinė ir neverbalinė).

Kalbinis bendravimas (ang. *speech intercourse*), **kalbinė elgsena** (ang. *speech conduct*), **kalbinis aktas** (ang. *speech act*) – visi šie trys terminai betarpiškai susiję su kalbine komunikacija.

³⁸ Plačiau žr. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994, p. 8; БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p.61.

³⁹ dėl vaikų kalbos stilių lačiau žr. ŽUPERKA, K. *Stilistika*. Šiauliai, 1997, p. 99.

Pirmasis – kategorijos *kalbinė komunikacija* sinonimas. Svarbu pabrėžti, kad abu sinonimai reiškia dvipusį procesą, žmonių sąveiką bendravimo eigoje. *Kalbinės elgsenos* kategorija akcentuoja proceso vienpusiškumą. Kalbine elgsena apibrėžiamos tos savybės ir ypatybės, kuriomis charakterizuojama vieno iš komunikacinės situacijos dalyvių (arba kalbančiojo, t. y. adresanto, arba klausančiojo, t. y. adresato) kalba ir kalbinės reakcijos. Viena vertus, *kalbinės elgsenos* kategorija patogi aprašant monologines kalbos formas. Kita vertus, jo nepakanka analizuojant dialogą ar polilogą: tokiu atveju svarbu atskleisti kalbinių veiksmų sąveikos mechanizmus, o ne tik kiekvieno komunikacijos dalyvio kalbinę elgseną. Tokiu būdu, į *kalbinio bendravimo* kategorijos sudėtį įeina *kalbinės elgsenos* kategorija.

Kalbinio akto kategorija reiškia konkrečius kalbinius kalbančiojo veiksmus vienokioje ar kitokioje komunikacinėje situacijoje. Ši kategorija dažniausiai vartojama vadinamuosiuose mikrosociolingvistikos darbuose⁴⁰. Kalbos aktu laikomas bet kuris reguliariai pasikartojantis kalbos komunikacijos elementas: klausimas, konstatavimas, prašymas, kaltinimas, grasinimas ir t. t.

Komunikacinė kalbos vartotojo kompetencija (ang. *speech consumer communication competence*). Kalbinės komunikacijos metu žmonės naudojami kalbinėmis priemonėmis – jos žodynu ir gramatika – norėdami sudaryti pasakymus, kurie būtų suprantami adresatui. Tačiau tik žodyno ir gramatikos mokėjimo nepakanka tam, kad bendravimas ta kalba būtų sėkmingas: dar reikia žinoti vienu ar kitu kalbinių vienetų ir jų junginių vartojimo sąlygas⁴¹. Kitaip sakant, be elementarios kalbos gramatikos, kalbos vartotojas privalo įsisavinti *situacinę gramatiką*, kuri susijusi tiek su atitinkama leksinių vienetų prasme bei jų derėjimo sakinyje taisyklėmis, tiek ir su adresanto bei ir adresato tarpusavio santykiais, su bendravimo tikslu ir kitais veiksniais, kurių žinojimas kartu su kalbos žiniomis sudaro komunikacinę kalbos vartotojo kompetenciją.

Ikimokyklinio amžiaus vaikai dar tik ugdomi tokias kompetencijas. Jie įsisavina *situacinę gramatiką* sekdami kitų vartotojų (paprastai ir pirmiausia, tėvų, draugų, auklėtojų) pavyzdžiu.

Sociolektas – taip vadinama kalbos ypatybių, būdingų kokiai nors socialinei grupei, visuma. Ši kategorija patogi įvairių, skirtingų kalbos darinių, turinčių bendrą juos jungiantį požymį, apibrėžti. Sociolektai nesudaro ištisų komunikacijos sistemų. Tai kalbos ypatybės – žodžiai, žodžių junginiai, sintaksinės konstrukcijos, tarties ir akcentuacijos dalykai. Sociolektų

⁴⁰ Plačiau žr. GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistiniai kalbos tyrinėjimai. *Kalbos kultūra*, sąs.47. Vilnius, 1984, p. 68–69; *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994, p. 6; KNIŪKŠTA, P. Sociolingvistikos esmė ir problematika. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija*, 1976, 3(56), p. 149.

⁴¹ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 67.

pagrindas – leksinis ir gramatinis sluoksniai – paprastai mažai kuo tesiskiria nuo būdingo bendrinei kalbai⁴².

Sociolingvistiniu aspektu tiriant ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbą sociolekto kategorija yra svarbi dviem aspektais. Pirma, pati ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba gali būti apibendrinta sociolekto terminu. Antra, galima vertinti, kiek vaikai perima iš suaugusiųjų – dažniausiai tėvų – tam tikrus sociolektus.

Kalbos priemonių repertuaras – tai *visuma visų lygmenų* kalbos priemonių, kurias vartoja tam tikros kalbos bendruomenės nariai.

Kalbos priemonių repertuarą atitinka socialinių vaidmenų repertuaras, kuris lemia kalbos priemonių pasirinkimą. Kalbos priemonės kinta kartu kintant ir sociokultūrinei aplinkai, t. y. žmogus, atliekantis vis kitą socialinį vaidmenį, pasirenka vis kitas kalbos priemones⁴³.

Kalbant apie vaikų (berniukų ir mergaičių) kalbinių priemonių repertuarus būtina užsiminti apie tai, kad vaikai besimokydami kalbėti perpranta kalbinių priemonių repertuaro svarbą. Jie puikiai išmano kaip kalbėti su bendraamžiu norint, kad jis pasidalintų *saldaine*⁴⁴ ar kaip bendrauti su tėvais siekiant išvengti bausmės (apie tai žiūrėti praktinėje darbo dalyje).

Kalbėtojo vaidmenys (*ang. roles*) – tai dar viena svarbi sociolingvistams kategorija. Kaip aktorius teatre, taip kiekvienas žmogus kasdieniame gyvenime nėra vienalytis, monotoniškas. Viena vertus, realizuodamas tam tikrus socialinius vaidmenis, kita vertus, siekdamas komunikacijos sėkmės, kiekvienas žmogus atlieka skirtingus kalbėtojo vaidmenis, pavyzdžiui, tėvas↔sūnus, dėstytojas↔studentas, viršininkas↔pavaldinys ir pan.

Atitinkamoje sociokultūrinėje aplinkoje skirtingus vaidmenis išreiškia tam tikros kalbos priemonės. Tas pats žmogus įvairiose situacijose atlieka vis kitus socialinius vaidmenis, todėl yra ištisas **socialinių vaidmenų repertuaras**, kurį atitinka kalbos priemonių repertuaras. Keičiant vaidmenis, keičiami ir kodai, kalbos priemonių repertuarai.

Socialinių vaidmenų kategorija yra sudedamoji **socialinės situacijos** (*ang. social situation*) dalis. Pastaroji susijusi su **aplinkos** (*ang. setting*) ir **vietos** (*ang. place, locale*) kategorijomis, kurios yra svarbios tiriant ir aptariant bet kokį sociolingvistinį aspektą⁴⁵.

Vaikas dar gali nemokėti rišliai kalbėti, bet jau puikiai suvokti savo ir kito kalbėtojo vaidmenis, kurių repertuaras maždaug toks: *aš (sūnus/dukra)↔tėvai (mama, tėtis),*

⁴² Pavyzdžiui, kalbinių sociolekte gausybė specifinių reikšmių, taip pat ir metaforiškų: gabalas – ,tūkstantis litų', šlamantys – ,pinigai', ožys – ,skundikas' ir t. t. , bet šių žodžių linksniavimas ir asmenavimas, jų jungimas į žodžių junginius bei sakinius vyksta remiantis bendrinės kalbos taisyklėmis.

⁴³ Plačiau žr. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994, p. 6.

⁴⁴ Pavyzdys iš surinktų duomenų.

⁴⁵ Plačiau žr. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994, p. 7.

aš↔suaugęs, aš↔auklėtoja, aš↔draugas, aš↔konkurentas, aš↔priešas (detaliau apie tai praktinėje darbo dalyje).

Diglosija ir dvikalbystė (ang. *bilingualism*) – aprašytosios kategorijos, reiškiančios skirtingo pobūdžio bendrinės kalbos posistemes, liudija tai, kad natūraliosios kalbos iš principo nevienalytės: jos egzistuoja kartu su savo variacijomis, kurių formavimasis ir funkcionavimas nulemtas bendruomenės socialinio diferencijuotumo ir komunikacinių poreikių įvairumo⁴⁶.

Kai kurios iš tų variacijų turi savo vartotojus, t. y. kalbančiųjų visumos, kurios moka tik tą bendrinės kalbos posistemę (teritoriniu dialektu, buitine kalba). Kitos variacijos pasitarnauja ne vienintele, o papildančia bendravimo priemone, pavyzdžiui, studentas vartoja studentams būdingą žargoną daugiausiai *savo* aplinkoje, bendraudamas su panašiais į save, o kitose situacijose vartoja bendrinės kalbos priemones. Tas pats galioja ir profesiniams žargonams: programuotojai ir IBM operatoriai vartoja kompiuterijos žargoną nevaržomame bendravime profesinėmis temomis, o už profesinės srities ribų, jie vartoja bendrinės kalbos žodžius ir konstrukcijas⁴⁷.

Paminėtina, kad „diglosijos atveju kalbos bendrijos nariai gali įvairiai vertinti savo pasirenkamus variantus. Vieni bendrijos nariai gali stengtis įtvirtinti „aukštesniojo statuso“ variantus, o kiti – reikalauti juos panaikinti, išstumti. Tokiais atvejais turi būti iširtos variantų vartojimo sritys ir nuostata juos vartoti“⁴⁸.

Tokio pobūdžio vienos valstybinės kalbos įvairių posistemių mokėjimas ir jų vartojimas priklausomai nuo situacijos ar bendravimo sferos vadinamas *vidine kalbos diglosija*. Be viso to, *diglosija* dar gali reikšti ir įvairių kalbų mokėjimą ir jų mišrų vartojimą priklausomai nuo bendravimo situacijos.

Dvikalbystė ir *daugiakalbystė* – tai dviejų ar daugiau kalbų egzistavimas ir funkcionavimas vienos bendrijos (paprastai – valstybės) ribose. Daugelis šiuolaikinių valstybių dvikalbės arba daugiakalbės. Lygiai taip pat dvikalbystę ir daugiakalbystę galima taikyti vienam žmogui, jeigu jis moka ne vieną, o kelias kalbas.

Skirtingai nuo dvikalbystės ir daugiakalbystės, diglosija reiškia tokią dviejų savarankiškų kalbų ar vienos kalbos posistemių mokėjimo formą, kuri šias kalbas ir posistemius funkcionaliai paskirsto: pavyzdžiui, oficialiomis situacijomis – įstatymų leidyboje, valstybinių įstaigų susirašinėjimuose ir pan. – naudojama oficiali (valstybinė) kalba (kalbant apie daugiakalbę visuomenę) arba bendrinė kalba (vienkalbėse visuomenėse), o buitinėse, kasdieninėse

⁴⁶ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 55–59.

⁴⁷ Plačiau žr. БЕЛИКОВ, В. И.; КРЫСИН, Л. П. *Социоллингвистика*. Москва, 2001, p. 55–59.

⁴⁸ Plačiau žr. GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistiniai kalbos tyrinėjimai. *Kalbos kultūra*, sąs. 47. Vilnius, 1984, p. 68–69.

situacijose, šeimyniniam bendravimui – kitos kalbos, neturinčios oficialios ar valstybinės kalbos statuso, kitokios kalbinės posistemės – dialektai, buitinė kalba, žargonas.

Apibendrinant diglosiją ir dvikalbystę svarbu paminėti, kad kalbantieji daro sąmoningą pasirinkimą tarp skirtingų komunikacinių priemonių ir naudoja tą, kuri geriausiai geba įvykdyti sėkmingą komunikaciją.

Ikimokykliniame amžiuje skiriamos: 1) ankstyvąją organizuotą dvikalbystę, 2) vėlesniąją organizuotą dvikalbystę.

Ankstyvoji organizuota dvikalbystė yra tada, kai vaikas auga mišrioje šeimoje, kur tėvas ir motina kalba skirtingomis kalbomis. Mokyti tokiu atveju reikia taip – vienas žmogus – viena ir kalba. Motina kalba visą laiką savo kalba, o tėvas savo. Tačiau mažiausia žala vaikui, kai kalbos mokoma be jokio maišymo, o jei to principo nesilaikoma išskyla dvikalbystės bėdos.

Vėlyvoji organizuota dvikalbystė – kai antroji kalba mokoma tada, kai susiformuoja I-oji kalba ir mokyti tada reikia be jokio gimtosios kalbos maišymo⁴⁹.

Dar gali būti stichiška, neorganizuota dvikalbystė. Su ja mes susiduriame kiemuose. Kuo ji bloga? Interferencijai čia puikios sąlygos: keičiamas žodynas, leksika, įsibrauna į mūsų kalbą svetimi žodžiai. Mūsų kalboje jau įsigalėjo daug gramatinių interferencijų, pvz.: Pas mane yra; vietoj: Aš turiu. Arba fonetinė interferencija $i \rightarrow y$, $u \rightarrow \bar{u}$.

Anot L. S. Vygotskio daugiakalbystė apsunkina mąstymą gimtąja kalba, tačiau gali ir palengvinti, nes viskas priklauso nuo socialinių sąlygų, kuriose vaikas auga⁵⁰.

1.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinis lavinimas ir lavėjimas

Ikimokykliniame amžiuje vaikai daugiau bendrauja su aplinkiniais – įvairėja jų socializacija. Savarankiškėdami, jie neapsiriboja vien šeimos, giminės ryšiais, pradeda bendrauti ir su kitais žmonėmis, ypač su vienmečiais, nes atsiranda draugo/bendraminčio poreikis. Ikimokykliniame amžiuje vaikas aktyvinamas poreikio – *būti su visais ir būti kaip visi*, o tai reikalauja visiškai įvaldyti bendravimo priemones, kurių svarbiausia yra kalba.

Kalba savaime neišsivysto. Ją vaikas išmoksta, bendraudamas su suaugusiais, pamėgdžiodamas juos ir jų padedamas. Todėl svarbu bendrauti su vaiku nuo ankstyvos vaikystės. Ir kuo daugiau bendraujama su vaiku, tuo lengviau ir sėkmingiau vaikas mokosi kalbos. Suaugusieji perduoda sukauptą patyrimą, o vaikai jį perima, perimdami kalbą. Žodis

⁴⁹ MAZOLEVSKIENĖ, A. Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje. *Pedagogika*, 2001, p.53.

⁵⁰ Plačiau žr. ŠERNAS, V. *Glotoedukologija 1*. Kaunas, 2002, p. 49.

pradedamas naudoti daiktams pavadinti. Tai svarbus tolimesnio vaiko vystymosi veiksnys, nes vaikas, palaipsniui mokydamasis kalbos, įgyja ne tik bendravimo, bet ir pažinimo įrankį.

Kiekviena šeima – savitas pasaulis. Vaikas, ateidamas į ikimokyklinio ugdymo įstaigą, atsineša to pasaulio atspindį – savitą aplinkos supratimą, elgesio būdą, kalbėjimo ypatumus. Iki mokyklos vaiko kalba geriausiai vystosi geroje *kalbinėje aplinkoje* – kalbinant ir kalbant. Labai svarbus kalbos fonas, kuris yra priklausomas nuo socialinio ir psichologinio fono. Lopšelyje, darželyje, mokykloje fonas gali labai pasikeisti, tiesiog būti kitas. Kalba, kurią moka vaikas, kuria jis pajėgia kalbėti ir kalbėtis, staiga gali pasirodyti netinkamas. Svetimumas žadina arba užsisklendimą, nekalbumą arba agresyvumą, savotišką gynybą. Vaiko kalba turėtų būti taisoma labai atsargiai. Kitaip (nemandagiai, grubiai, su didele svetimų žodžių priemaiša) kalbantį reikėtų kurį laiką *pridengti* (t. y. auklėtojos turėtų imtis tinkamų kalbos lavinimo strategijų), kad iš jo nebūtų pasijuokta. Turėtų būti palankiai vertinama „namų“ kalba, kad ir kokia ji būtų.

Ugdant ikimokyklinuko kalbą, pedagogui labai svarbu susipažinti su kiekvieno vaiko kraičiu: kaip jis reiškia savo mintis, geba pasakoti, dalyvauti dialoge, atsakyti į klausimus, kokiais sakiniiais kalba, koks jo žodynas, tarimas, ar neturi kalbos defektų. Rašytinės kalbos pradmenų formavimuisi tiesioginės įtakos turi tai, kiek vaikui buvo skaitoma knygų, kiek jis pats jų vartė, o gal ir skaitė ar mėgo piešti, bandė rašyti.

Svarbiausias kalbos ugdymo tikslas ikimokyklinėje įstaigoje sutampa su bendriausiu ikimokyklinio ugdymo tikslu – „šeimoje ir darželyje puoselėti visas vaiko galias (intelektines, emocijų, valios, fizines), lemiančias vaiko asmenybės vystymosi, ir socializacijos sėkmę; tinkamą brandumą mokyklai“⁵¹.

Vaiko kalbos ugdymas vaikų darželyje negali būti suprastas siaurai – tai ne speciali tam skirta pamokėlė, o vientisas procesas, integruotas į visą vaiko veiklą: pasaulio pažinimą, žaidimus, darbą, sportą. Glaudžiausiai kalbos ugdymas susijęs su vaikų menine veikla: tautosaka ir literatūra yra pats svarbiausias vaiko kalbos ugdymo šaltinis ir būdas.

⁵¹ *Bendrojo išsilavinimo standartai. I–X kl. Projektas. I d., 1997, p. 13.*

1.2.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos funkcijų plėtotė

Viena iš pagrindinių kalbos funkcijų, besivystančių ikimokykliniame amžiuje, – *komunikacinė*, arba bendravimo funkcija. Jau ankstyvojoje vaikystėje vaikas vartoja kalbą kaip bendravimo priemonę. Tačiau jis bendrauja tik su artimais ir gerai pažįstamais žmonėmis. Šiuo atveju bendraujama konkrečioje situacijoje, į kurią patenka suaugusieji ir pats vaikas. Konkrečioje situacijoje dėl vienu ar kitu veiksniu ir daiktų bendraujama *situacine kalba*⁵². Ši kalba susidaro iš klausimų, kylančių dėl veiklos arba susipažįstant su naujais daiktais ir reiškiniais, atsakymų į klausimus, galiausiai iš tam tikrų reikalavimų⁵³.

Situacinė kalba yra visiškai aiški pašnekovams, tačiau paprastai nesuprantama pašaliniam asmeniui, nežinančiam situacijos. Vaiko situacinė kalba reiškia įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, būdinga, kad iš situacinės kalbos iškrenta numanomas veiksnys. Jis dažniausiai pakeičiamas įvardžiu. Kalboje taip ir šmėkščioja žodžiai *jis, ji, jie*. Nustatyti, kam skiriami šie įvardžiai, iš konteksto neįmanoma. Gausu kalboje ir prieveiksnių, žodžių šablonų, kurie, beje, visiškai nepatiksina jos turinio.

Vaiko pašnekovas laukia iš jo aiškios, išraiškingos kalbos, reikalauja sudaryti kalbos kontekstą, mažiau priklausomą nuo situacijos. Aplinkinių žmonių veikiamas, vaikas mėgina pertvarkyti situacinę kalbą į geriau suprantamą klausytojui. Pamažu vaikas vietoj nuolat pasikartojančių įvardžių vis dažniau vartoja daiktavardžius, padedančius aiškiau išsireikšti. Vyresnieji ikimokyklinukai pradeda naudotis tipiška kalbos konstrukcija: vaikas iš pradžių taria įvardį (*ji, jis, jie*), o po to, tarytum jausdamas, kad kalba neaiškiai, įvardį patiksina daiktavardžiu, pavyzdžiui, mūsų stebėjimo atveju – ketverių metų ir devynių mėnesių (toliau vaikų amžius trumpinamas taip: 4;9)

Laurynas: *Kaip jis, nykštukas Nosis, dirbo virėju* (žr. 1 priedas, 5 kalbinė situacija).

Tai svarbus vaikų kalbos ugdymo etapas. Situacinis pasakojimo būdas tarytum pertraukiamas paaiškinimais, skirtais pašnekovui. Klausimai dėl pasakojimo turinio šiame kalbos ugdymo etape skatina atsakyti išsamiau ir aiškiau.

Plečiantis bendravimui ir pažintiniams interesams, vaikas išmoksta *kontekstinės kalbos*⁵⁴. Kontekstinė kalba pakankamai aiškiai apibūdina situaciją, ji gali būti suprasta nesusipažinus su

⁵² Plačiau žr. MUCHINA, V. *Vaiko psichologija*. Kaunas, 1988, p. 193.

⁵³ Plg. I. Balčiūnienės, L. Kamandulytės tyrimai (VDU). BALČIŪNIENĖ, I. Metadiskurso klausimai vaikiškoje kalboje. Pranešimas tarptautinėje tarpdisciplininėje konferencijoje „Kalba, įvairovė ir integracija besiplečiančioje Europoje: iššūkiai ir galimybės“ (VDU), 2006 05 14; KAMANDULYTĖ, L. Bendrinės lietuvių kalbos, skirtos vaikams, modifikacijos. Pranešimas tarptautinėje Jono Jablonskio konferencijoje „Bendrinė kalba ir visuomenė“ (LKI), 2005 10 05.

⁵⁴ Plačiau žr. MUCHINA, V. *Vaiko psichologija*. Kaunas, 1988, p. 193.

situacija tiesiogiai. Klausytojas nesupras perpasakojamo knygos turinio, daikto apibūdinimo ar pasakojimo apie įdomų faktą, jeigu jis nebus išdėstytas suprantamai. Vaikas, kurdamas savo kalbą, pats sau pradeda kelti reikalavimus ir bando laikytis jų.

Perprasdamas kontekstinės kalbos sudarymo dėsnius, vaikas neatsisako situacinės kalbos. Situacinė kalba nėra žemesnio lygio kalba. Ja naudojasi ir suaugęs, tiesiogiai bendraudamas su žmonėmis. Pamažu vaikas pradeda tobuliau ir pagal paskirtį naudotis ir situacine, ir kontekstine kalba, priklausomai nuo bendravimo sąlygų ir pobūdžio.

Kontekstinę kalbą vaikas įvaldo sistemingai besimokydamas. Vaikų darželyje per pamokėles vaikams dėstomos abstraktesnio turinio mintys, sunkiai išreiškiamos situacine kalba, todėl prireikia naujų kalbos priemonių repertuarų, kuriuos vaikai perima iš suaugusiųjų kalbos. Ikimokyklinio amžiaus vaikas šia linkme žengia tik pirmuosius žingsnius. Toliau kontekstinė kalba ugdoma mokykliniame amžiuje.

Atskiras vaiko kalbos tipas yra *aiškinamoji kalba*⁵⁵. Vyresniojo ikimokyklinio amžiaus vaikui iškyla poreikis paaiškinti vienmečiui būsimą žaidimo turinį, žaislo sandarą ir daugelį kitų dalykų. Dažnai nepavykęs arba nesėkmingas komunikacinis aktas sukelia abipusį kalbėtojo ir klausytojo nepasitenkinimą, konfliktus. Aiškinamoji kalba turi būti dėstoma nuosekliai, joje išskiriami ir nurodomi pagrindiniai situacijos ryšiai ir santykiai, kuriuos pašnekovas turi suvokti. Aiškinamojo tipo rišlioji kalba turi didelę reikšmę ir formuojant vaikų tarpusavio santykius socialinėje aplinkoje, ir ugdant jų protinius sugebėjimus. Šio tipo kalba ikimokykliniame amžiuje tik pradeda plėtotis, todėl vaikui labai sunku iki galo išklaudyti suaugusiojo paaiškinimus. Vaikas siekia greičiau pradėti žaidimą, nesiklauso paaiškinimų apie žaidimo sąlygas ir taisykles.

Aiškinamąją rišlią kalbą, kuria vienas vaikas įtraukia kitą į naują žaidimo situaciją, ikimokyklinukai labai dažnai pakeičia situacine kalba. Ikimokyklinukai sunku kalbėti taip, kad galėtų paaiškinti, kodėl reikia daryti vienaip, o ne kitaip. Jis aiškina tik vykdomąją veiklą asmens, kurį siekia įtraukti į žaidimą. Tuo atveju, kai suaugusieji sudaro specialias sąlygas, reikalaujančias iš vyresniojo ikimokyklinuko atskleisti paaiškinimo prasmę, vaikas skatina pasiekti, kad kitas asmuo suprastų aiškinimo turinį.

Ikimokykliniame amžiuje vaiko kalba tampa jo praktinio elgesio *planavimo* ir *reguliavimo*⁵⁶ priemone. Tai antroji kalbos funkcija. Šią funkciją kalba pradeda vykdyti, kai ji susilieja su vaiko mąstymu.

Vaiko mąstymas yra įtrauktas į jo praktinę dalykinę veiklą. O kalba, sprendžiant užduotis, apsiriboja tik kreipiniais į suaugusįjį dėl pagalbos. Palaipsniui vaikų, atliekančių kokią nors užduotį, kalboje atsiranda daug žodžių, tarytum niekam neadresuotų. Iš dalies tai šauktukai,

⁵⁵ Plačiau žr. MUCHINA, V. *Vaiko psichologija*. Kaunas, 1988, p. 193.

⁵⁶ Plačiau žr. MUCHINA, V. *Vaiko psichologija*. Kaunas, 1988, p. 193.

reiškiantys vaiko požiūrį į įvykius, iš dalies – žodžiai, ženklinantys veiksmus ir jų rezultatus.

Pavyzdžiui:

Laurynas (4;9): <...> *Žėk žėk, o o, a, džich. Apsivertė mašina.* <...>;

Laurynas (4;9): <...> *Tdrrrr, tdrrrr. Mano tai toks šaudymas.* (žr. 1 priedas, 3 kalbinė situacija).

Vaiko kalba, kylanti veiklos metu ir skiriama sau, vadinama *egocentrine kalba*⁵⁷. Ikimokykliniame amžiuje egocentrinė kalba kinta. Joje atsiranda pasakymų, ne tik konstatuojančių vaiko veiksmus, bet ir numatančių, pakreipiančių jo praktinę veiklą. Tokie pasakymai išreiškia vaiko vaizdinę mintį, pralenkiančią praktinį elgesį. Vyresniajame ikimokykliniame amžiuje egocentrinė kalba nyksta. Vaikas, jei tuo metu jis su niekuo nebendruoja, dažniausiai darbą atlieka tylėdamas. Tačiau tai nereiškia, kad jis negali *mąstyti kalba*. Egocentrinė kalba interiorizuojama, ji virsta vidine kalba ir šia forma išlaiko planavimo funkciją⁵⁸. Vadinasi, egocentrinė kalba yra tarpinė pakopa tarp išorinės ir vidinės vaiko kalbos.

*Ženklių funkcija*⁵⁹ – vaikas žaisdamas, piešdamas, veikdamas kitose produktyvios veiklos srityse, įsitikina, kad gali panaudoti daiktus ženklus vietoj nesančių daiktų, grafinius ženklus – reiškiniams žymėti ir reiškiniams vaizduoti.

Kalbos, kaip tikrovės ženklinės formos, vystymasis negali būti suvokiamas atskirai nuo kitų jos formų raidos. Žaidžiant ir piešiant išmokstama simboliškai įsivaizduoti realių daiktų pakaitalus. Vaikas žaisdamas perpranta daikto pakaitalo ženklinę prasmę, o piešdamas – grafinių ženklų prasmę. Vienu žodžiu (sąvoka) vadinant nesantį daiktą ir kartu jo pakaitalą arba daiktą ir grafinę konstrukciją, žodžio reikšmei suteikiama ženklų prasmė. Žodžiui suteikiama ženklinė funkcija savotiško ženklų, turinčio tam tikrą reikšmę ir naudojamo išsaugoti ir perteikti tam tikrai idealiai informacijai apie tai, kas yra už žodinio ženklų ribų.

Iš šių trijų aptartų kalbos funkcijų ikimokyklinio amžiaus vaikui reliai yra suvokiama tik viena – komunikacinė kalbos funkcija. Kitos dvi – planavimo ir ženklų – funkcijos vaiko sąmonėje egzistuoja, tačiau dar nėra naudojamos sąmoningai, nes tokios sudėtingos kalbos potencijos bei funkcijos dar nepakankamai subrendusios.

⁵⁷ Plačiau žr. PIAGET, J. *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius, 2002, p. 65–67.

⁵⁸ Plačiau žr. MUCHINA, V. *Vaiko psichologija*. Kaunas, 1988, p. 195.

⁵⁹ Plačiau žr. MUCHINA, V. *Vaiko psichologija*. Kaunas, 1988, p. 193.

1.2.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbinės raidos normos

Normaliomis sąlygomis augantis vaikas dažniausiai išmoksta kalbėti įvairiomis aplinkybėmis (t. y. ir *kalbinėmis-socialinėmis*) bendraudamas su suaugusiais žmonėmis. Pirmiausia kartoja suaugusiųjų žodžių *tarimą, žodžius* (leksiką) ir mėgdžioja *akcentuacijas* požymius. Vėliau išmoksta jungti žodžius į sakinius ir pagaliau išryškėja sąvokos bei bendrieji dialogų, polilogų ar monologų požymiai. Pablogėjus *komunikacijos sąlygoms*, lėtėja žodyno plėtotė, mažėja kalbinis aktyvumas ar net visai nustojama kalbėti. Jeigu kalbinio bendravimo nėra, vaikas kalbėti neišmoksta.

Kalbos raidos procese greta *kalbinių priemonių repertuaro* perėmimo (kalbinių įgūdžių) reikia skirti ir kalbinių mokėjimų formavimą(si), t. y. vaiko mokymą(si) vartoti išmokus žodžius, sakinius, mokymą(si) bendrauti.

Sensitivityvūs kalbos raidos periodas – tretieji – penktieji vaiko gyvenimo metai.

Labai ryškūs individualūs vaikų kalbos plėtotės skirtumai ne tik kaupiant žodyną, bet ir mokantis tarti garsus, nustatant gramatinius dėsningumus. Bendrieji kalbos plėtotės dėsningumai ir skirtumai atsiskleidžia stebint vaikus:

Per pirmuosius trejus metus vaikas labai daug išmoksta. Sparčiai vystosi ir jo kalba. Sulaukęs trejų metų vaikas bendrauja sakiniiais. Jo žodyną sudaro 1000 – 1500 žodžių. Tačiau išmuktų žodžių skaičius gali smarkiai skirtis. Trimetis vaikas supranta šnekamąją kalbą, bendrauja 3 – 4 žodeliais sakiniiais, supranta žodžių derinimo dėsningumus. Trejų metų vaikas dažnai netaisyklingai taria ilgus, ypač mažai žinomus žodžius. Juos trumpina keičia vietomis skiemenis, praleidžia garsus⁶⁰.

Vaikai greitai įsidėmi naujų žodžių reikšmes, mokosi taisyklingai kaityti žodžius, pasakoti. Kalboje atsiranda apibendrinamųjų sąvokų (žaislai, baldai skaitvardžių (vienas, du), daiktų požymius nusakančių žodžių (didelis, mažas). Savo mintis vaikas išsako vis ilgesnėmis frazėmis, todėl kartais dar nesuderina giminės, skaičiaus, linksnių. Svarbu mokyti vaikus pastebėti įvairias žodžio formas (gražus šuo, graži katė, du batai, po stalu, ant stalo).

Ketvirtieji metai vadinami žodžių kūrybos metai. Dažnai vaikai kalboje vartoja savo „pasidarytus“ žodžius.

Ketverių metų vaiko kalba gramatiškai gana taisyklinga. Tinkamai derina skaičius, linksnius giminę. Mažėja garsų, tarimo klaidų, tačiau kartais sudėtingų garsų (š, ž, č, dž, r) tarimo mokymasis šiek tiek užsitęsia.

⁶⁰ Plg. GARŠVIENĖ, A.; IVOŠKUVIENĖ, R. *Logopedija*. Kaunas, 1993, p. 29.

Tai lemia nepakankamai išlavėjusi artikuliacija ir nesugebėjimas skirti panašiai skambančių garsų. Vaikams sunku papasakoti savo įspūdžius ar buvusius įvykius. Todėl sakinio pradžioje vartoja jungtukus „ir“ bei „o“, keletą kartų pakartoja (penktais gyvenimo metais turėtų nebekartoti) tą patį žodį ar sustoja sakinio viduryje, negalėdami greitai, prisiminti reikalingo žodžio, vaikai domisi ne tik daiktu, bet ir spalva, savybėmis, mėgsta skaičiuoti. Vaikai kalba ilgesniais sakiniais iš 5 – 6 žodžių. Tačiau pasakojimai dar nėra nuoseklūs, logiški, o kartais juos gali suprasti tik artimieji gerai žinantys įvykius, skubėdamas papasakoti svarbų nutikimą praleidžia pagrindines sakinio dalis, nenurodo veiksmo vietos ar laiko.

Iki 5,5 – 6 metų vaikai turėtų išmokti tarti visus gimtosios kalbos garsus, pakartoti įvairaus sudėtingumo ir ilgumo žodžius. Ilgėja sudėtiniai sakiniai — iki 12 – 15 žodžių, taip pat ilgėja ir vientisi tekstai – iki 3, net 4 sakinių. Šio amžiaus vaikai mėgsta šnekučiuotis, žodžius taria aiškiai, jiems patinka žodžių žaismas. Atsiranda žodžių, jų grupių, liudijančių vaikų sugebėjimą apibendrinti tikrovės faktus ir abstrahuoti. Vartoja vis daugiau ir įvairesnių išvestinių žodžių. Daugiausia bendrauja dialogais, bet, įgiję pakankamai žinių ir kalbinių įgūdžių, vis dažniau vartoja monologinę kalbą. Žodynas vis artėja prie suaugusių, pasakojimai tampa suprantamesni ir aiškūs – tikslėja situacinė kalba. Jie šneka sudėtingesniais sakiniais ir patys pasitaiso, pavartoję neteisingą žodžio formą. Visa tai rodo, kad kalbos įgūdžiai tobulėja.

Ikimokyklinio amžiaus pabaigoje (6–7 metai) tam tikromis sąlygomis auklėjamas vaikas pradeda ne tik valingai naudotis kalba, bet ir įsisąmoninti jos sandarą, o tai labai svarbu toliau mokantis skaityti ir rašyti.

1.3. Sociolingvistinių tyrinėjimų Lietuvoje apžvalga

Lietuvių kalbotyroje sociolingvistiniai tyrimai neturi senos tradicijos.

Sociolingvistiniam diskursui skirta S. Karaliūno „Kalba ir visuomenė (Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai)⁶¹, kurioje mokslininkas Lietuvos mokslinei auditorijai pristato sociolingvistikos dalykus. Pirmiausiai, reprezentuoja F. de Saussure'o kalbos mokslas, aptariami kalbos raidos ir funkcionavimo veiksniai, socialinė interakcija. Antrojoje monografijos dalyje pristatoma kalbos funkcijų teorija. Trečioje dalyje konceptualizuojama kalbos ir mąstymo ryšių problemos. Ketvirtoji knygos dalis skirta kalbų kontaktams ir bilingvizmui aiškinti.

⁶¹ KARALIŪNAS, S. *Kalba ir visuomenė (Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai)*. Vilnius, (1997).

Antras leidinys skirtas sociolingvistikos problematikos sklaidai Lietuvoje – „Kalbos kultūra ir sociolingvistika“. Keliuose leidinio straipsniuose daugiau mažiau tiksliai nušviečiama sociolingvistikos problematika, pristatoma aktualioji terminija. Atskiruose straipsniuose⁶² pristatoma užsienio tyrėjų darbai gvildenantys kalbos ir lyties, kalbos ir etniškumo, kalbos mirties problemas ir pan.

Apibendrinant lietuviškojo sociolingvizmo tendencijas, pasakytina, kad palaipsniui gilinamasi į:

1. bilingvizmo situacijas ir jų socialinę dinamiką;
2. etnolingvistinių santykių raidą;
3. lietuvių kalbos tarmių sociolingvistinius tyrimus;
4. lietuvių šnekamosios kalbos, vartojamos miestuose, tyrimus;
5. sociolingvistikos teorinės problemos⁶³.

Darbų, skirtų amžiaus grupių kalbai, kuriuose nuosekliai būtų remiamasi sociolingvistų instrumentais, nepasitaiko. Paminėtina J. Lėgaudaitės disertacija „*Jaunimo slengas – psychosocialinis fenomenas*“⁶⁴ skirta paauglių diskursui bei I. Savickienės disertacija „*Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija*“⁶⁵. Šiose disertacijose tik iš dalies remiamasi ir sociolingvistikos principais.

⁶² *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994.

⁶³ Plačiau žr. GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistika ir kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, Vilnius, 1992, Nr. 5; GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistiniai kalbos tyrinėjimai. *Kalbos kultūra*, sąs. 47, Vilnius, 1984; KNIŪKŠTA, P. Pirmoji pažintis su sociolingvistika. *Literatūra ir kalba* T. XVI, Vilnius, 1980; KNIŪKŠTA, P. Sociolingvistikos esmė ir problematika. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija, 1976, T. 3 (56); LAUŽIKAITĖ, L. Sociolingvistika ir jos perspektyvos. *Kalbos kultūra*, 1996 (68); Socialinės lingvistikos problemos. *Lietuvių kalbotyros klausimai*. 1979, T.19; Lietuvių kalba ir bilingvizmas. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, XXVII, Vilnius, 1988 ir kt.

⁶⁴ LĖGAUDAITĖ, J. *Jaunimo slengas – psychosocialinis fenomenas*. (Disertacijos santrauka). Kaunas, 2002.

⁶⁵ SAVICKIENĖ, I. *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija* [Disertacija]. Kaunas, 1999.

2. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBA: TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

2. 1. Tyrimo problema

Pradiniu magistro darbo rengimo etapu, siekiant įvertinti socialinių koreliatų poveikį vaikų kalbai buvo surinkti socialiniai-demografiniai duomenys apie tiriamuosius, o vėliau filmuojami ikimokyklinio amžiaus vaikų pokalbiai.

Anketavimo būdu apie tiriamuosius vaikus buvo surinkti tokie duomenys:

- 1) šeimos socialinė padėtis;
- 2) duomenys apie vaiką: vardas, pavardė, gimimo data, persirgtos ligos⁶⁶;
- 3) namų adresas ir telefonas;
- 4) kalba (tarmė), kuria bendraujama su vaiku namuose;
- 5) kada pradėjo lankyti darželį;
- 6) kiek vaikų šeimoje ir kokio jie amžiaus;
- 7) duomenys apie tėvą: vardas, pavardė, gimimo data, išsilavinimas, darbovietė, pareigos, telefonas;
- 8) duomenys apie motiną: vardas, pavardė, gimimo data, išsilavinimas, darbovietė, pareigos, telefonas;
- 9) vaiko sugebėjimai, pomėgiai, interesai, elgesio ypatumai;
- 10) ko tėvai tikisi iš darželio ugdytojų (t.y. tėvų lūkesčiai);
- 11) kas turi teisę paimti vaiką iš darželio (žr. 2 priedą). Tyrėjui žinomi visi anketiniai duomenys, bet dėl tiriamųjų ir jų artimųjų privatumo bei tyrimo etikos darbe neviešinama: pavardės, tikslios gimimo datos, adresai, telefonų numeriai, darbovietės ir pareigos. Trečiame priede pateikti apibendrinti sociolingvistiniam tyrimui reikalingi anketiniai duomenys.

Empirinio tyrimo tikslas – išanalizuoti socialinių koreliatų – amžiaus ir lyties – įtaką ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbai ir jos raidai.

Tyrimo objektas – ikimokyklinio amžiaus vaikų laisvojo pobūdžio monologai, dialogai ir polilogai.

Tyrimo metodas – transponuotos empirinės stebėjimo medžiagos analizė, analitinis bei statistinis vertinimas.

⁶⁶ Kreipiamas dėmesys į ligas, kurios turi įtakos artikuliacijai.

2.2. Tyrimo imtis

Iš viso nufilmuota 240 min. (4 val.) įvairaus ikimokyklinio amžiaus (nuo 3 iki 6;9 metų) vaikų laisvojo pobūdžio bendravimo. Iš viso transponuota 180 min. (3 val.) kalbinės komunikacijos, kurią sudaro 18 atskirų įvairios trukmės (nuo 1 min. iki 25 min.) verbalinės komunikacijos situacijų.

Taigi ištirta 22 ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba – 10 mergaičių (45 %) ir 12 berniukų (55 %) (žr. 4 priedą). Skiriamos keturios amžiaus grupės: 3–4 m., 4–5 m., 5–6 m., 6–7 m. Kreipiamas dėmesys ir į lyties / giminės socialinį koreliatą.

3–4 m. amžiaus grupėje tirtos 3 mergaitės (13,6 % visų tirtųjų). **4–5 m.** amžiaus grupėje tirti 5 berniukai (22,7 % visų tirtųjų). **5–6 m.** amžiaus grupėje tirti 8 vaikai (36,4 % visų tirtųjų) – 3 mergaitės ir 5 berniukai. **6–7 m.** amžiaus grupėje tirti 6 vaikai (27,3 % visų tirtųjų) – 4 mergaitės ir 2 berniukai (žr. 5 priedą).

2.3. Kalbos analizė

Šios darbo dalies tikslas – ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos analizė. Transponuoti įrašų tekstai analizuojami keliais etapais. Gilinamasi į garsų sklaidos dalykus, leksikos ypatybes, žodžių darybos dalykus, apskritai į dialogo temas bei kitas bendrąsias ypatybes. Visos ypatybės ir skirtys analizuojamos socialinių koreliatų perspektyvoje.

2.3.1. Temos ir temų kaita

Vaikų komunikacijos temų turinio neįmanoma vienareikšmiškai apibrėžti. Vaikų kuriami diskursai, viena vertus, atspindi socialinį-kalbinį kontekstą, yra susiję su suaugusiųjų kalbos bendruomenių įpročiais, antra, atspindi tam tikros amžiaus grupės kalbinius skirtumus.

Temų turinys apima ir jau *sukaupytą* vaiko patirtį, ir dar tik *potencialiąją, imituojamą* – ką jis dar patirs, suvoks, išmoks, ištirs, sekdamas vyresniųjų kalbos bendruomenės, kuriai jis pats priklauso, kurioje „socializuojasi kalba“.

Skirtingo amžiaus ir skirtingų lyčių vaikų patirtys – skirtingos. Taigi temos kažkiek įvairuoja, tačiau labiausiai susijusios su kodų mėgdžiojimu ir simuliacijomis.

2.3.1.1. Įvairių amžiaus grupių vaikų temų charakteristika

Viena vertus, vaikų temas tiesiogiai veikia socialinė, kultūrinė patirtis – kuo turtingesnė, tuo palankesnės sąlygos vaikų temų plėtotei. Kita vertus, skirtingų amžių vaikų temos ir jų plėtojimas skiriasi dėl to, kad įvairaus amžiaus vaikai skirtingai suvokia pasaulį, juos supančią aplinką, objektus ir subjektus.

Skirtingo amžiaus vaikai manipuliuoja skirtingais *kalbinių priemonių repertuarais*, todėl kuo jaunesnis vaikas tuo primityvesnė ir siauriau bei skurdžiau išplėtojama tema, ir atvirkščiai – kuo vyresnis vaikas, tuo gausesnis, įvairesnis ir brandesnis plėtojamų temų repertuaras ir tobulesnis *kalbinių priemonių repertuaras*.

Be to, temų gausa ir jų plėtojimas priklauso nuo vaikų veiklos išsivystymo, nuo jo suvokimo ir mąstymo raidos, kuri ikimokykliniame amžiuje labai priklauso nuo aplinkinių, ypač tėvų, pastangų, kadangi tokia amžiuje, ypač jaunesniame, vaikų temų įvairovės pagrindą sudaro suaugusiųjų, dažniausiai tėvų bei vyresniųjų brolių/seserų ar kitų juos prižiūrinčių asmenų, komunikacinių situacijų, kalbos elgesio ir aktualizuojamų temų mėgdžiojimas.

3–4 metų amžiaus grupė. Maždaug nuo trejų metų prasideda intensyvaus kalbinio aktyvumo etapas. Vaikai, ligi tol kreipėsi į kitą asmenį tik todėl, kad ko nors reikia (pavyzdžiui, pagalbos ir pan.), nuo trejų metų kreipiasi todėl, kad *nori bendrauti*. Jie patys subrandina temą, ar išprovokuoja tam tikros temos plėtotę. Vaikai ne tik rišliai plėtoja *pačių pasiūlytą* kitiems pokalbio dalyviams (pavyzdžiui, auklėtojais ar kitiems vaikams) temą, bet ir ima daryti apibendrinimus ir pan. Pavyzdžiui,

2. Milda (3;3) (1 min.)⁶⁷

Milda (3;3): *Auklėtoja, mano mamytė išėjo į darbą.*[1]

Auklėtoja: Taip, žinoma, mamytė išėjo į darbą, Mildute.

Milda (3;3): *O tėtis dar miega.*[2]

Auklėtoja: Tėtis dar miega? Ot tinginys! Tai ko į darbą neina?

Milda (3;3): *Tai naktis.*[3]

Auklėtoja: Tai kad dabar jau diena – turėtų atsikelti ir jau nueiti.

Milda (3;3): *Isai susijgo. Vaistų gėję. Ij kosti.*[4]

Auklėtoja: Tai labai blogai, kad tėtis susirgo.

Milda (3;3): *Taip.*[5]

⁶⁷ Pagal 1 priedą nurodomas kalbinės situacijos eilės numeris, kalbinės situacijos dalyvio(-ių) vardai ir amžius (metai; mėnesiai), kalbinės situacijos trukmė.

[1] – pradedama, pasiūloma tema, provokuojamas klausimas, perteikiama informacija [2] – toliau informuojama, [3] – apibendrinama, [4] – nuosekliai toliau informuojama, [5] – išsakomas vertinimas (tiksliau pritariama vertinimui).

Tokio amžiaus vaikų kreipimasis į suaugusius žmones ir kitus vaikus padeda plėtotis teigiamiems tarpusavio santykiams, kurie reikšmingi tolesnei vaikų komunikacinei raidai, taip pat ir temų įvairovei, nes vaikai tokiu būdu vykdo patirties ir samprotavimų mainus. 3–4 ir 4–5 metų amžiaus grupių vaikams yra labai svarbu, kad su jais visi draugautų, vadinasi, ir bendrautų, t. y. vykdytų abipusius patirties ir samprotavimų mainus, nes priešingu atveju atsitinka taip:

Milda (3;3): *Aukėtoja, aukėtoja, mane Andius spiovė.*

Rusnė (3): *Aukjyte, Jaminta... Jaminta mūsų nepjiima zaist su Ievute.*

Ugnė (3;5): *Aukjėtoja, Kipjas sakė, kad su manim nedjaugauja.*

3–4 metų amžiaus vaikų komunikacijai, jos ypatumams ir temų įvairovei didžiausią reikšmę turi vyresniųjų komunikacinių situacijų, kalbinio repertuaro mėgdžiojimas, pavyzdžiui,

1. Ugnė (3;5) – Rusnė (3) (5 min.)

Ugnė (3;5): *Lelytė sedies. Jeikia ją pjijisti.*

Rusnė (3): *Kodėl' pjijisti? Kodėl' pjijisti jeikia?*

Ugnė (3;5): *Kodėl' kodėl' kodėl' jeikia pjijist? Kodėl' kodėl' kodėl' pjijyst jeikia? Kad nenukjistų.*

Rusnė (3): *Kad nenukistų?*

Rusnė (3): *Jeikia sia taip padayt. Įkisti į tą bajtą.*

Ugnė (3;5): *Isai noji sia pamiegot. Tu gali eit pazaist sia, pie fontano, djugelius pagaudyti, pauksiūkus pagaudyti.*

Rusnė (3): *Eīnu. Fontanas sia?*

Būtina pastebėti, kad šio amžiaus vaikai dar negeba ilgesniam laikui susitelkti vienai temai, todėl jų temų kaita labai dažna ir spontaniška.

4–5 metų amžiaus grupė. Nuo ketverių su puse metų vaikas paprastai pradeda neintuityviai, kaip iki šiol, o sąmoningai suprasti, kad bendravimas, jo forma ir temos priklauso nuo situacijos:

a) *vietos, laiko*: skiriasi pokalbiai žaidžiant ir per užsiėmimus su auklėtoja. Vaikas supranta, kad žaidžiant bendravimo temos priklauso tik nuo žaidime dalyvaujančių subjektų, o per užsiėmimus bendravimo temas diktuoja auklėtoja. Pavyzdžiui,

Bendravimas dėl bendravimo

5. Jonė (5;9) – Laurynas (4;9) (24 min.)

Laurynas (4;9): *Čia mašina taip nuleidus kablį žvejoja.*

Jonė (5;9): *Ajklys ijgi. As nezvejosu.*

Tyrėjas: *Laurynai, o tu kada nors esi žvejojęs meškere?*

Laurynas (4;9): *Esu. Nidoj.*

Tyrėjas: *Nidoj? Jūroj?*

Laurynas (4;9): *Nes man padovanojo meškere.*

Jonė (5;9): *Mano bjoliui padovanojo meskeję.*

Laurynas (4;9): *Bet man nieko neišėjo pagauti.*

Nieko neišėjo...

Jonė (5;9): *Mano bjolis tai vieną kajtą labai didelę zuvį pagavo.*

Tyrėjas: *Brolis?*

Laurynas (4;9): *Bet aš tai... Mes meškeriojom meškeriojom, sliokus gaudėm gaudėm, bet nieko neišėjo.*

[...]

Bendravimas žaidžiant

3. Laurynas (4;9) – Andrius (4;2) – Eimantas (4;3) – Valentas (4;1) (15 min.)

Eimantas (4;3): *Tai būs lektūvas.*

Laurynas (4;9): *Jis dabar žinai ką daro? Stovi.*

Ištraukė bombą ir įsidėjo į slaptas vieteles lektuve. Dabar stovi, stovi mašina stūmt. Dabar lėktuvas skrenda be žmogaus! Paliko lėktuvas. Žmogus nukrito!

Eimantas (4;3): *Atvaziavo polycinynkai.*

Andrius (4;2): *Saudyk į policininkus. O kas mus uzdalė? Tuu.*

Laurynas (4;9): *Puch puch. Policiją sušaudė kareiviai. Kareiviui tai reikia eiti į karą. Kareivis kare gali žūti. Aš rytoj atsinešiu savų žmogeliukų. Aš dar turiu daug mašinų ir lektuvų.*

Andrius (4;2): *Ką?*

Laurynas (4;9): *Atsinešiu savųjų žmogeliukų. Gerai? Rytoj.*

Andrius (4;2): *Atsinesk.*

Eimantas (4;3): *Ās tėve saugau. Ās į vōrsu saudau.*

Laurynas (4;9): *Aš šoviau. Gali dabar bet kur bėgti.*

Andrius (4;2): *Vaziojam, vaziojam kareivis islipo il stovi. Vaziojam, vaziojam!*

b) *pašnekovo*: skiriasi pokalbiai su vaikais, tėvais, auklėtoja, nepažįstamais žmonėmis. Įrašytuose dialoguose skirtumus galima stebėti ir pagal atliekamus žaidimo ar imituojamos

socialinės situacijos vaidmenis. Anksčiau (t. y. iki 4 metų) laikyti daugiau mažiau lygiaverčiais pašnekovais dabar pašnekovai sąmoningai pradedami kategorizuoti. Vaikai pradeda suprasti, kad vienomis temomis jie gali kalbėti su tėvais (pavyzdžiui, prašyti nupirkti žaislą), kitomis su vaikais, trečiomis su auklėtoja, o nepažįstamaisiais išvis neverta pasitikėti. Pavyzdžiui,

8. Agnė (5;5) – Lukas (5;4) – Viktorija (5;1) (15 min.)

[...]

Agnė (5;5): *Tai va tai va. Tėvai il tu valgyk.*

Viktorija (5;1): *Palauk sia labai daug grietinės. O tsia sokoladas tas. Sia geltonas tas sokoladas . Baltas.*

Agnė (5;5): *Jau suvalgei? Mes dal ne. Iau tėti suvalgėm mes a(r) nesuvalgėm. Mes da(r) nesuvalgėm.*

Viktorija (5;1): *As dal tului leliuką.*

Agnė (5;5): *Va leliukas. As būsiu mama. Gejai? Ė, vaziuojam jau.*

Viktorija (5;1): *Nu palauk taigi daj maziukas vaikiukas tuli būti. Dal mazesnis uz sitą.*

[...]

c) *tikslo*: bendravimas dėl bendravimo, žaidimo komentavimas ar bendravimas žaidžiant. Bendraujant dėl bendravimo labiau sukaupiamas dėmesys į rutuliojamą temą ir jos aptarimas trunka ilgiau, be to, temų kaita tokiu atveju ne tokia dažna ir paprastai vyksta ne spontaniškai, o išsirutulioja iš ankstesnės (žr. 1 priedą, 5 ir 7 kalbines situacijas). Visiškai priešingai yra komentuojant žaidimą – temų kaita dažna, spontaniška ir ekspresyvi (žr. 1 priedą, 3 kalbinę situaciją). O komunikavimas žaidžiant paprastai trunka tol, kol vyksta žaidimas, o žaidimui pasibaigus staiga pasibaigia ir tema (žr. 1 priedą, 11 kalbinę situaciją).

Kaip ir iki šiol, viena bazinių komunikavimo temų išlieka vyresniųjų kalbinių situacijų mėgdžiojimas. Pažymėtina, kad mėgdžiojimas palaiptams tampa sąmoningesnis, t. y. vaikas palaiptams liaujasi aklaime mėgdžioti suaugusiųjų kalbą su visais necenzūriniais žodžiais, nepagarbiais kreipiniais, nešvankiomis replikomis ir pan. (žr. 1 priedą, 10 kalbinę situaciją). Tačiau kalbinės situacijos mėgdžiojimas yra toks, kaip jį supranta 4–5 metų vaikas.

Turint galvoje normalios vaiko kalbos raidos modelį, komunikavimo temų įvairovės gausinimas, jeigu reikia, papildomai derinamas su socialine, kultūrine korekcija, kurios pagrindiniu metodu tampa kasdienis bendravimas įvairiausios vaikų veiklos metu.

5–6 metų amžiaus grupė. Pereinama nuo situacinio temų plėtojimo prie kontekstinio, t. y. norint suprasti aptariamą temą jau nebūtina žinoti situaciją. Taip pat šiame amžiuje jau negalima vaikų temų suprasti vien kaip artimiausios aplinkos, su kuria jis augdamas susipažįsta

įvardijimo ir negalima tapatinti jo temų su jį supančios socialinės aplinkos temomis. Pirmiausia, tokio amžiaus vaikai labai kūrybingi juos supančios aplinkos ir kalbos atžvilgiu, antra, 5–6 metų vaikai jau pakankamai gerai orientuojasi socialinėje aplinkoje ir vis geriau geba tematiškai prisitaikyti prie reikiamos kalbinės situacijos.

3–4 ir 4–5 metų amžiaus grupių vaikai paprastai sugeba tik prisijungti prie jau plėtojamos komunikacinės situacijos, o 5–6 metų amžiaus vaikai jau patys sugeba užmegzti temines komunikacines situacijas, pavyzdžiui,

5. Jonė (5;9) – Laurynas (4;9) (24 min.)

Jonė (5;9): *Laujynai, kas tau geju: ziema, vasaja aj juduo?*

Tyrėjas: *Ir pavasaris yra, taip?*

Jonė (5;9): *Aj pavasajis?*

Laurynas (4;9): *Žiema.*

Jonė (5;9): *Kodėl?*

Laurynas (4;9): *Nes daug sniego, galima statyti sniego senį. Man labai patinka daryt sniego senį ir sniego pilį galima statyt.*

Jonė (5;9): *O mano bjolis vieną kajtą pastatė sunį.*

Šiame amžiuje atsiranda naujų, brandesnių temų kopijavimas. Kopijavimas yra detalus, tikslus, beveik kalkinis, nes vaikai suaugusiųjų gyvenimą pradeda ne tik daugiau suprasti, bet ir tiksliau suprasti. Vaikai sąmoningiau perpranta socialinių vaidmenų repertuarą, pavyzdžiui,

8. Agnė (5;5) – Lukas (5;4) – Viktorija (5;1) (15 min.)

Agnė (5;5): *Tai va tai va. Tėvai, il tu valgyk.*

Viktorija (5;1): *Palauk, sia labai daug grietinės. O tsia sokoladas tas. Sia geltonas tas sokolada . Baltas.*

Agnė (5;5): *Jau suvalgei? Mes dal ne. Ijau tėti suvalgėm mes aj nesuvalgėm. Mes daj nesuvalgėm.*

Viktorija (5;1): *As dal tului leliuką.*

Agnė (5;5): *Va leliukas. As būsiu mama. Gejai? Ė vaziuojam jau.*

Viktorija (5;1): *Daj eik jaktus pasimt.*

Agnė (5;5): *Einam pasivaikstsiot aj nenoji? Tada einam mes abudu pasivaikstsiot.*

Kartu su temų gausėjimu kinta kalbinių priemonių repertuaras, vadinasi, kad temų vystymas tampa tikslesnis, konkretesnis, išsamesnis ir profesionalesnis.

6–7 metų amžiaus grupė. Vaikai paprastai jau turi daugiau mažiau susiformavusius temos pasakojimo (plėtojimo), apibūdinimo, svarstymo, diskutavimo, aiškinimo, informavimo pagrindus. Vaikai išmoksta kontekstiniu ir situaciniu temų plėtojimu naudotis pagal bendravimo sąlygas. Šio amžiaus vaikų kalba iš išorinės pereina į vidinę, todėl jie jau galvoja įdomesnių temų, bet plėtoja jas siauriau ir skurdžiau nei 5–6 metų amžiaus vaikai, kurie dar daug ko nesupranta ir dėl to daugiau fantazuoja. Tuo tarpu 6–7 metų vaikai į plėtojamą temą žvelgia racionaliau.

Iki 6 metų vaikams yra svarbiau išreikšti savo patyrimus ir samprotavimus, taigi šios amžiaus grupės vaikams labai svarbu tai, kad jie būtų išklaustyti ir suprasti, todėl vaikai pradeda kryptingai ieškoti pašnekovo rūpimai temai aptarti.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų temos ir jų plėtojimas tampa vis panašesnis į suaugusių žmonių, tik vaikai vis dar susiduria su temos nuoseklumo, temų ir potemių siejimo problemomis. Geromis socialinėmis sąlygomis augę 6–7 metų vaikai jau turi sukaupę nemažai asmeninės patirties ir galėtų ją pasidalinti su aplinkiniais, tačiau dėl išorinės kalbos perėjimo į vidinę, vaikai dažnai nori daug papasakoti, bet pritrūksta žodžių arba juos pasakojimo momentu primiršta. Tokie temos plėtojimo trūkumai dažnai blaško klausytoją, kuris pasinaudojęs proga spontaniškai keičia temą.

Atsižvelgiant į amžiaus skirtumus, temų repertuaras ir jų kaita priklauso nuo to, kad vaikui augant ir bręstant keičiasi jo mąstymas, didėja jo patirtis, o kartu plečiasi ir jo konceptosfera. Vadinasi, kad jei apie automobilio vairavimą neišmano ketverių metų berniukas, tai šešerių metų mergaitė, kuri dažnai važiuoja automobilyje greta vairuojančios mamos, gali bendrais bruožais paaiškinti kaip užvesti ir valdyti automobilį (žr. 1 priedą, 17 kalbinę situaciją). Tuo tarpu šešerių metų berniukas greičiausiai galėtų kur kas išsamiau ir tiksliau išaiškinti automobilio veikimo ir valdymo principus. Kita vertus, gali būti ir visiškai priešingai, jei vyresniojo vaiko socialinė aplinka ir patirtis skurdesnė, o jaunesnio – turtingesnė, tai vyresniojo temų repertuaras akivaizdžiai nublanksta greta didelės jaunesniojo patirties (žr. 1 priedą, 5 kalbinę situaciją).

2.3.1.2. Berniukų ir mergaičių temų charakteristika

Vaikus supantys žmonės aktyviai padeda jiems išmokti kalbėti. Nuo trejų metų vaikai jau suvokia savo lytiškumą. Manoma, kad vaikai augdami ir auklėjami perima savo giminei skiriamą vaidmenį. Tam, kad vaikas perimtų teisingą vaidmenį labai priklauso nuo šeimos socialinės padėties (pilna šeima, išsituokusi, vieniša motina) ir nuo teisingo socialinio auklėjimo (priklausomai nuo socialinės šeimos situacijos). Kitaip sakant, jie įsisavina *giminės identiteta*⁶⁸: kokia turi būti gera mergaitė ir berniukas. Vaikai mėgdžioja suaugusiųjų elgesį, teminį repertuarą ir kalbos normas, kurios vėliau virsta skirtingais vyrų ir moterų kalbos stiliais.

Berniukų ir mergaičių temų repertuarų įvairovę ir skirtumus lemia skirtinga mergaičių ir berniukų patirtis. Dažniausiai mergaitės ir berniukai žaidžia atskirai, o jei žaidžia kartu, tai aiškiai pasiskirsto mergaitėms ir berniukams tinkančiais socialiniais vaidmenimis ir žaisdami aktualizuoja tiems vaidmenims būdingas temas, pavyzdžiui,

1. Ugnė (3;5) – Rusnė (3) (5 min.)

Auklytė: ką auginat?

Rusnė (3): *Lelytę. Tokį leliuką maziuką auginam.*

Ugnė (3;5): *Isai noji sia pamiegot. Tu gali eit pazaist sia, pie fontano, djugelius pagaudyti, pauksiukus pagaudyti.*

8. Agnė (5;5) – Lukas (5;4) – Viktorija (5;1) (15 min.)

Viktorija (5;1): *Kuo tu noli būti?*

Lukas (5;4): *Mama galėtų būti.*

Viktorija (5;1): *Tsia taigi negalima nieko palikt. Mama, ... Eik su žmona. Noji vaziuoti su mumis. Ba jei ne, tai liksi vienas.*

2.3.1.3. Kalbinių-socialinių aplinkybių įtaka

Visų keturių ikimokyklinio amžiaus grupių vaikai nuo 3 metų aiškiai suvokia save kaip berniuką ar mergaitę. Berniukai siekia būti panašūs į tėvą. Taigi stengiasi tapatinti savo komunikacijos tematiką, kalbos elgseną, kalbinį repertuarą ir kt. Mergaičių identifikacijos subjektas – mama, todėl jų teminiai sprendimai šališkesni, labiau priklausomi nuo emocijų, mergaitės turi silpnesnį teisingumo jausmą, pavyzdžiui,

⁶⁸ Plačiau žr. VAICEKAUSKIENĖ, L. Ką tu sakai? *Naujasis Židinys – Aidai*, 1998, 3, p. 157.

18. Klaudija (6;9) – Vitalija (6;2) – Ugnė B. (6;7) – Akvilė (6;6) (20 min.)

Vitalija (6;2): *Kamilė nepyks?*

Klaudija (6;9): *Ne, net nesužinos, jei Ugnė neišduos.*

Ugnė B. (6;7): *Nesakysiu.*

<...>

Akvilė (6;6): *Ant Kamilės lapo.*

Vitalija (6;2): *Man Kamilė leido, ane?*

<...>

Vitalija (6;2): *Mes darysim knygelę tik niekam nesakyk.*

Klaudija (6;9): *Kodėl negalima sakyti? Nu čia iš Akvilės pasiskolinom visus lapus.*

Akvilė (6;6): *Apie lapus nesakysiu.*

Klaudija (6;9): *Akvilė krokodile.*

Akvilė (6;6): *Aš pasakysiu apie lapus. Atiduok savo, Klaudija.*

Nuo trejų iki septynerių metų itin akcentuojama suaugusiųjų – tėvų, auklėtojų, globėjų – įtaka harmoningai lyties tapatybei. Savo lyčiai priklausantį kalbinių elgesį vaikai išmoksta stebėjimo, mėgdžiojimo ir pastiprinimo būdais. Šypsena, dėmesiu, pagyrimu suaugusieji paskatina mergaičių žaidimus su lėlėmis, švelnų bendravimą, *mergaitiškas* temas ir kritikuoja jų žaidimą su žaislinėmis mašinomis, grubesnę bendravimą, *berniukiškas* temas. Analogiškai, tik stipriau suaugusieji pozityviai atkreipia dėmesį į berniukų užsiėmimus su kubeliais, mašinomis, lėktuvais, kareiviais ir šautuvais. Vaikai nesąmoningai perima sau reikšmingas kito žmogaus kalbos (ir ne tik kalbos) savybes.

Prosociali kalbos elgsena, kalbinių priemonių repertuaras, tam tikri kalbos kodai atsiranda arba stebint analogišką suaugusiųjų kalbos elgesį, arba kalbiniu atžvilgiu moralių vaiko kalbinių temų, veiksmų pastiprinimu. Taip atsiranda supratimas, kad kalbos elgesio taisyklės yra absoliučios (pavyzdžiui, Marius (5;7): *Mano tėtis taip pasakė.*) ir nekintančios. Jas valdo kalbinės temos, veiksmo pasekmės, pavyzdžiui,

9. Marius (5;7) – Rokas (5;7) – Andrius (4;2) – Mantas (5;3) (19 min.)

Mantas (5;3): *Mariau, žiūrėk ką aš pasidariau. O bliamba!*

Andrius (4;2): *Kas tsia? Kas pasakė? Tu.*

Marius (5;7): *Niekas. Va kas pasakė. [Rodo į žaislinį kareivėlį]*

Rokas (5;7): *Kareivis.*

„Kas man už tai bus?“ ir dažnai savaiminio teisingumo principas (pavyzdžiui, Mantas (5;3): *bėgdamas nukritau ir užsigavau, nes negražiai kalbėjau.*). Kalbinių temų moralės raidą galima apibrėžti pagal „aš“ santykį su vaiką supančios visuomenės normomis.

Egocentriškas mąstymas nubrėžia ribotą gėrio ir blogio supratimą – kas gera man, gera ir kitam. Tik vengdamas bausmės ir paklusdamas autoritetams (tyrimo atveju vaikų darželio grupės auklėtojai) vaikas vengia žeisti kitą žmogų, pavyzdžiui:

18. Klaudija (6;9) – Vitalija (6;2) – Ugnė B. (6;7) (20 min.)

Klaudija (6;9): Va, Vitalka, žiūrėk. Atsiprašau, kad taip pasakiau. <...>

4–6 metų amžiaus vaikai žvelgia į save tėvų, draugų, auklėtojų akimis. Pastebimas dėsningumas, kad tėvai, turintys aukštąjį išsilavinimą ir pozityvų *Aš-vaizdą*⁶⁹ bei savigarbą, išugdo tokias savybes ir savo vaikams, pavyzdžiui:

5. Jonė (5;9) – Laurynas (4;9) (24 min.)

Laurynas (4;9): <...> *Aš mačiau labai labai gerą spektaklį – „Nykštukas Nosis“.*

Jonė (5;9): *O as maaatsiaau – „Kiauliaganys il pjincėsė“.*

12. Jonė (5;9) – Mantas (5;3) – Marius (5;7) – Rokas (5;7) (25 min.)

Marius (5;7): *Jeį neištrauksi pirštų, teks pjaut mašiną išpjaut.*

Rokas (5;7): *O jeigu tėtis man duotų visus įrankius, savo pjautuvą, kuris kabo amžinai balkone...*

Mantas (5;3): *Neduos.*

Marius (5;7): *Nes bijos, kad išipjausi. Mano tėtis net neduoda, senelis net neleidžia paliesti.*

Kaip minėta, identifikacijos modeliu tampa vienas iš tėvų, dažniausiai tos pačios lyties. Jei šeimoje vienas iš tėvų pasižymi teigiamu *Aš-vaizdu*, o kitas – neigiamu, vaikai identifikacijos subjektu pasirenka pirmąjį. Tačiau išorinės grėsmės (dažniausiai – smurto šeimoje) akivaizdoje, pavyzdžiui, bijodami agresijos, kritikos vaikai identifikuojasi su grėsmės šaltiniu ir perima sau reikšmingo autoriteto (paprastai agresoriaus) kalbines ypatybes ir pats ima agresyviai kalbėti bei elgtis, pavyzdžiui,

9. Marius (5;7) – Rokas (5;7) – Andrius (4;2) – Mantas (5;3) (19 min.)

Marius (5;7): *Kas čia? Daugiau neduosiu.*

Andrius (4;2): *O as tau į pilvą idujsiu.*

⁶⁹ Plačiau žr. PILECKAITĖ-MARKOVIENĖ, M.; NASVYTIENĖ, D.; BUMBLYTĖ, D. *Vystymosi psichologija. Vaikystė*. Vilnius, 2004, p. 87.

Marius (5;7): *Przzz...*

Andrius (4;2): *Ij daj idujsiu i dubčę, dubčę.*

Pastebėta, kad komunikacinėje situacijoje atstumiami agresyvaus kalbinio repertuaro vartotojai ir labai drovūs, vadinasi, ir nekalbūs, vaikai, nes jie nepakankamai tiksliai suvokia socialinę informaciją kalbinės situacijos metu.

Ikimokyklinuko socialinės aplinkos sampratą, be šeimos ir bendraamžių, formuoja informacija, patenkanti iš televizijos, radijo, kompiuterio, namuose esančių knygų ir žurnalų. Kalbant apie minėtais būdais vaikams prieinamos informacijos temų įtaką vaiko kalbinėms temoms, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kognityvinis ikimokyklinio amžiaus ribotumas neleidžia vaikui adekvačiai suvokti matomo turinio. Vaikai nesupranta suaugusiųjų auditorijai skiriamų pagrindinės minties išaiškinimo būdų (pavyzdžiui, pernelyg greito kadru, minčių, siužetinių linijų, temų kaitos). Dėl to vaikai paprastai nepriima didžiosios ne savo amžiaus grupei skirtos informacijos dalies arba savitai ją interpretuoja, pavyzdžiui,

16. Andrius (4;2) – Klaudija (6;9) (11 min.)

Andrius (4;2): *Jonas tas tai man tai nelabai patinka.*

Klaudija (6;9): *Man irgi – durnai plaukūs, tai normaliai daro, tai žodžiu... Antakiai irgi – pus nuskusti, puse – ne, plaukai – puse raudoni, puse – ne. Ane? Negaliu.*

Andrius (4;2): *Tai nežiūlėk, jeigu nepatinka.*

Klaudija (6;9): *Aš tik galiu žiūrėt į kitus bernus. Kodėl, pavyžiui, va Natui nereikia tokių nesamonių? Kodėl, pavyžiui, nereikia ten Vaidui?*

Andrius (4;2): *Baidui? Vaaidui?*

Klaudija (6;9): *Antanui nereikia... Jiems nereikia. Jie turi savo šukuoseną ir gerai. Ir normalią turi – ne tokią...*

Andrius (4;2): *Ne tokią – jeikia nojmalią pasidajyt.*

Klaudija (6;9): *Taip, aš nežinau, man tai nepatinka.*

Kita vertus, vaikai yra labai įtaigūs ir kartais visai nekritiškai priima TV informaciją, tačiau iš pastarojo pavyzdžio suprantame ir tai, kad TV informacijos suvokimas priklauso ir nuo vaikų amžiaus – ikimokyklinio amžiaus vaikai jau turi savo nuomonę daugeliu temų.

Tėvams ir auklėtojams kelia nerimą TV programų turinys: agresija, sektinų elgesio, taip pat ir kalbinio elgesio, pavyzdžių stoka. Pastebėta, kad agresyvesni vaikai žiūri daugiau agresijos kupinų laidų ir filmų, pavyzdžiui,

16. Andrius (4;2) – Klaudija (6;9) (11 min.)

Klaudija (6;9): *Aš tai nežiūrėsiu „Vienas namuose trys“, neįdomu man. Man tik pirma ir antra serija įdomi.*

Andrius (4;2): *O man „Vienas namuose“ patinka. Žinai, „Vienas namuose“ ten dabal kaip bus? Bus toks kitoks bejniukas bus ij visiems duos, duos. Bus jiem. Sumus visus.*

Klaudija (6;9): *Jo. Ir man ten dėl to neįdomu. Rodo kažkokius bala balalaikus.*

Andrius (4;2): *Balalaikus?*

Klaudija (6;9): *Aš nežinau. Aš geriau kokį kitą filmą pasižiūrėsiu.*

Andrius (4;2): *As tai ziūrėsiu.*

Pažymėtina, kad vaikai teigiamai vertina laidų žiūrėjimą kartu, bendrus aptarimus, kurių metu vaikai lengviau atsiskleidžia rūpimas problemas, o tėvai gali neįsakmiai veikti vaikų mąstymą (pavyzdžiui, Klaudija (6;9): *O gal „Kelias į žvaigždes“ va mes su mama mėgstam žiūrėti, po to „Dangu“* (žr. 1 priedas, 16 kalbinė situacija)).

2.3.2. Tartis ir akcentuacija

Garsai, kaip materialūs kalbos ženklai, atlieka dvi funkcijas:

- 1) kalbos suvokimo klausai;
- 2) reikšminių kalbos vienetų skyrimo (morfemų, žodžių, sakinių).

Kiekvienas vaikas skiriasi savo kalbine klausai ir kalbos padargų motorika: vieni vaikai greičiau išmoksta taisyklingai artikuliuoti garsus ir girdėti juos žodžiuose, kitiems labai ilgai nesiseka atlikti taisyklingus padargų judesius, suvokti garsą klausai. Tada jie garsus taria neaiškiai, iškraipo juos, keičia kitais arba visiškai praleidžia.

Sveiki ikimokyklinio amžiaus vaikai gimtosios kalbos garsus išmoksta tarti labai greitai ir gana taisyklingai, jeigu jie girdi aplinkinių žmonių geros tarties pavyzdžius. Nukrypimai nuo tarties ir akcentuacijos normų būdingi vaikams, kurie išmoksta tarti garsus stichiškai, mėgdžiodami ne visada taisyklingą suaugusiojo kalbą.

2.3.2.1. Tarties ir akcentuacijos charakteristika pagal amžių

Vaiko foneminė klausla lavėja bendraujant su kitais žmonėmis. Ikimokykliniame amžiuje bendravimas nereikalauja iš vaikų mokėti analizuoti žodžio garsus, skaidyti žodį į jį sudarančius garsus ir nustatyti jų tvarką žodyje, todėl ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingas žodžio reikšmės, o ne žodžio formos sureikšminimas. Tariamų žodžių forma iš esmės priklauso nuo aplinkinių žmonių tarties ir akcentuacijos taisyklingumo, nes vaikai mėgdžiojimo būdu *aklai* perkelia suaugusiųjų kalbėjimo privalumus ir trūkumus į savo kalbą. Kita ikimokyklinio amžiaus vaikų neteisingos tarties ir akcentuacijos priežastis – neteisingai arba ne visiškai perprasta žodžių darybos sistema.

3–4 metų amžiaus grupės vaikų kalboje labai sunku išskirti tarties ir akcentuacijos klaidas, nes jiems dar būdingas fiziologinis šveplavimas. Dauguma vaikų nemoka ištarti sudėtingesnių garsų. Pasitaiko skiemenų ir garsų praleidimų (elizijų). Tirtos mergaitės dar nemoka tarti vibranto *r*, afrikatos *č*, netaria ir kietųjų bei minkštųjų *ž*, *š*, nevisada ištaria kietąjį *l*. Pavyzdžiui:

1. Ugnė (3;5) – Rusnė (3) (5 min.)

Rusnė (3): *Jeikia sia taip padayt. Įkisti į tą bajtą.*

Ugnė (3;5): *Sia ne bal'ta, sia ya violetinė. Spál'va.*

Rusnė (3): *Šia vioetinė į bata.*

Taigi ištariamai gerai žinomi lengvesnės struktūros žodžiai. Praleidžiami garsai, kurių vaikai nemoka tarti, taip pat kartais ir taisyklingai kituose žodžiuose ištariamai garsai.

Šios amžiaus grupės vaikų kalboje dar pastebėtas polinkis minkštinti kietąjį priebalsį *l*, pavyzdžiui:

1. Ugnė (3;5) – Rusnė (3) (5 min.)

Rusnė (3): *Kodėl' pjiisti? Kodėl' pjiisti jeikia?*

Ugnė (3;5): *Kodėl'?*

Rusnė (3): *Taip.*

Ugnė (3;5): *Kodėl' kodėl' kodėl' jeikia pjiist? Kodėl' kodėl' kodėl' pjiyst jeikia? Kad nenukjistų.*

<...>

Ugnė (3;5): *Se ne bal'ta, se ya violetinė. Spál'va.*

Greičiausiai kaip aplinkinių kalbos mėgdžiojimo padarinys šiame amžiuje jau atsiranda ilgojo balsio sutrumpinimas nekirčiuotame skiemenyje, pavyzdžiui,

1. Ugnė (3;5) – Rusnė (3) (5 min.)

Ugnė (3;5): *Lėlytė sedies. Jeikia ją pjjjysti.*

<...>

Rusnė (3): *Lėlytę. Toki leliūką maziūką auginam.*

2. Milda (3;3) (1 min.)

Milda (3;3): *Aukėtoja, mano mamytė isejo į dalbą.*

Auklėtoja: Taip, žinoma, mamytė išėjo į darbą, Mildute.

Milda (3;3): *O tetis daj miega.*⁷⁰

Tiriant 3–4 metų amžiaus grupės vaikų kalbą pastebėtos tik kelios akcentuacijos klaidos: priegaidžių painiojimas (pavyzdžiui, Ugnė (3;5): *Se ne bal'ta, se ya violetinė. Spá'l'va*⁷¹) ir kirčio atitraukimas (pavyzdžiui, Ugnė (3;5): *Isai noji sia pamiegot. Tu gali eit pazaist sia, pie fontano, djugelius pagaudyti, pauksiūkų pagaudyti.*; Rusnė (3): *Eīnu. Fontanas sia?*).

3–4 metų amžiaus grupės vaikų tartis ir akcentuacija nėra tendencinga, t. y. kartais tuos pačius garsus vienuose žodžiuose praleidžia, o kituose pakeičia arba net tuos pačius žodžius ištaria tai praleisdami, tai pakeisdami.

4–5 metų amžiaus grupės vaikai jau turėtų mokėti tarti garsus, tačiau kartais sudėtingos artikuliacijos garsų tarimo mokymasis užsitęsia. Vienos klaidos dar išlieka tendencingos, o kitos tampa pavienės. Dar pasitaiko, kad netaria garsų, kuriuos jau moka taisyklingai ištarti. Tokios klaidos dažnesnės spontaniškoje, ekspresyvioje ir intensyvioje kalboje, pavyzdžiui,

Laurynas (4;9): *Jis dabar žinai ką daro? Stovi. Ištraukė bombą ir įsidėjo į slaptas vieteles lėktuve [1]. Dabar stovi, stovi mėšina stūmt [2]. Dabar lėktuvas skrenda be žmogaus! Paliko lėktuvas. Žmogus nukrito!*

[1] ilgojo balsio sutrumpinimas nekirčiuotame skiemenyje yra tik pavienis atvejis, nes toliau žodis lėktuvas tariamas be tarties klaidos. Atsitiktiniu galima vadinti ir mišriojo dvigarsio pirmojo sando pailginimą žodyje *stumti* [2], nes tokio pobūdžio klaidos šio vaiko kalboje daugiau nepastebėtos.

⁷⁰ Dėl garsų trumpinimo žodžio pradžioje, žodžio viduryje ir žodžio gale žr. PAULAUSKIENĖ, A. *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas, 2001, p. 35.

⁷¹ Plg. spalv|â (4) dvišios tonas, dažas: Baltos, juodos ~ōs drabuþis. Raudona s. Dengiamoji s. Ðiltos, Ðaltos spaµvos. Tamsi, Ðviesi s. ~< spektras (þr. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (elektroninė laikmena)

Tačiau būtina pažymėti, kad analogiškos ir panašios tarties klaidos būdingos visiems šios amžiaus grupės vaikams, pavyzdžiui,

Andrius (4;2): *Vaziojam, vaziojam* [1] *kareivis islipo il stovi. Vaziojam, vaziojam* [2]!

Valentas (4;1): *Eimantai, gali dot* [3] *šitą mąšiną* [4], *aš tau kitą duošiu. Tik neužlipk ant sitos mąsinos* [5], *jei užlipsi, tai sulauzysi ir sutraiskysi ir labai sulus.*

[1], [2], [3] – dvibalsio *uo* monoftongizavimas⁷². [4] – kirčio atitraukimo klaida⁷³.

Kur kas dažnesnės ir tendencingos tarties klaidos bilingvių vaikų kalboje. Šiame tyrime analizuota tik vieno lietuvių-rusų kalbų bilingvio berniuko kalba. Ji reflektuoja esminias bilingviam būdingas tarties klaidas, pavyzdžiui,

3. Laurynas (4;9) – Andrius (4;2) – Eimantas (4;3) – Valentas (4;1) (15 min.)

Eimantas (4;3): *Tai būs lektūvas* [1].

Eimantas (4;3): *Atvaziavo polycinykai* [2].

Eimantas (4;3): *Atėik* [3] *davai. Kodėl man nedodi* [4], *neleidi syto* [5]?

Eimantas (4;3): *Ås tau padiejau* [6].

Išskirtiniu bilingvių kalbos bruožu galima vadinti trumpųjų balsių ilginimą [1], [2], [5], dvibalsių monoftongizavimą [4] ir ilgojo balsio *é* diftongizavimą [6], nes rusų kalboje garso *é* nėra. Paprastai, be specialių pastangų, bilingviam būdingos tarties klaidos neišnyksta ir būna būdingos visą gyvenimą.

Kalbant apie 4–5 metų amžiaus grupės akcentuacijos problemas galima pasakyti tiek, kad vaikai pradeda kreipti dėmesį ne tik į tai kas kalbama, bet ir kaip kalbama. Vadinasi, kad jie pradeda klausyti kaip kalba aplinkiniai, ypač jiems imponuojantys žmonės, ir kaip kalba jie patys. Tokiu būdu vaikai nesąmoningai pradeda formuoti savo kalbos akcentuacijos normas, tarp kurių, be abejo, pasitaiko ir akcentuacijos klaidų, pavyzdžiui,

Laurynas (4;9): *Jis dabar žinai ką daro? Stovi. Ištraukė bombą ir įsidėjo į slaptas vieteles lektuve. Dabar stovi, stovi mąšina stūmt. <...>*

⁷² dėl tokio tipo klaidų žr. GRIŠKEVIČIENĖ, J.; LAPKUVIENĖ, C.; NAVALINSKIENĖ, G.; ŠMULŠTYTĖ, R. *Lietuvių kalbos kultūros vadovėlis kolegijoms*. Vilnius, 2003, p. 33.

⁷³ Dėl tokio tipo klaidų žr. PAULAUSKIENĖ, A. *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas, 2001, p. 58–59.

Valentas (4;1): *Eimantai, gali dot šitą m̄šina, aš tau kitą duošiu. Tik neužlipk ant sitos m̄šinos, jei užlipsi, tai sulauzysi ir sutraiskysi ir labai sulus.*

4–5 metų vaikai dar nėra labai gerai įvaldę linksnių vartojimo⁷⁴, todėl dažnai realizuoja tam tikro žodžio vardininko priegaidę ir kituose to žodžio linksniuose, pavyzdžiui:

Andrius (4;2): *Jone, kam tu į ten pi»štus [1] kišai?*

Andrius (4;2): *As būšiu tų v̄adu [2].*

Kita vertus, abu atvejai – [1] ir [2] – gali būti laikytini ir kirčio atitraukimo klaidomis.

Atskirai reikėtų paminėti tirto bilingvio berniuko akcentuacijos klaidas. Tiek vaikams, tiek ir suaugusiems paprastai būdingos tos pačios akcentuacijos klaidos – kirčio atitraukimas ir priegaidžių painiojimas, pavyzdžiui:

Eimantas (4;3): *Ās t̄ave saugau. Ās į v̄rsu saudau.*

Eimantas (4;3): *Ās į t̄avo ránką saudau.*

Eimantas (4;3): *Atėik davai. Kodėl man nedodi, neleidi s̄yto?*

Bilingvių akcentuacijos klaidos, kaip ir tarties klaidos, be specialių pastangų neišnyksta.

5–6 metų amžiaus grupės vaikų kalba tobulėja. Dauguma gerai taria garsus, sugeba ištartį įvairaus sudėtingumo žodžius, tačiau kai kurių vaikų fiziologinis šveplavimas tęsiasi ir penktaisiais metais, pavyzdžiui,

Viktorija (5;1): *Nu palauk taigi daj maziukas vaikiukas tuli būti. Dal mazesnis uz sitą.*

Jonė (5;9): *Mano bjoliui padovanojo meškeję.*

Jonė (5;9): *Laujynai, kas tau geįau: žiema, vasaja aj juduo?*

Jonė (5;9): *Ten buvo... Ten buvo tokie ajkliai.*

Tebešvepluojantiems vaikams tęsiasi fiziologinė iteracija⁷⁵, o nebešvepluojantiems šiame amžiuje ji baigiasi.

⁷⁴ Plačiau žr. SAVICKIENĖ, I. *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija* [Disertacija]. Kaunas, 1999.

⁷⁵ Iteracija (lot. *iteratio* – kartojimas) – garsų, skiemenų žodžių ar žodžių junginių kartojimas keletą kartų.

Šiame amžiuje tarties klaidos vaikų kalboje vis retesnės, o pasitaikančios greičiausiai yra nuolat vaikų girdimos jų kalbos bendruomenėje ir todėl suvokiamos kaip tarties normos, pavyzdžiui:

Rokas (5;7): *Tau į būrną aš išoviau medaus.*

Mantas (5;3): *Mariau, visos keturios givybės liko! Mariau, man visos keturios givybės liko!*

Marius (5;7): *Mes pyrma pašvėsime gimtadienį. Jo.*

Rokas (5;7): *O jeigu tetis man duotų visus įrankius, savo pjautuvą, kuris kabo amžinai balkone...*

5–6 metų amžiaus grupės vaikai pradeda norėti kalbėti ne tik apie tai apie ką kalba suaugusieji, bet kalbėti taip kaip kalba suaugusieji, t. y. jie vis intensyviau mėgdžioja ne tik aplinkinių suaugusiųjų kalbines temas, bet ir vis daugiau jų akcentuacijos klaidų, pavyzdžiui,

Rokas (5;7): *O aš namuose su tókiu kompiuteriuku į jus šaudysiu.*

Marius (5;7): *Jo, o aš nèturiu nė disko, kad galėčiau įsirašyt.*

Marius (5;7): *Matai, čia uždėta plūta. Kaip jis galėjo išlįst? Ei, kas išjūngė šviesą?*

Marius (5;7): *Pas mane keturios. O priešininkų kiek? Ten buvo kėturi, o čia atsirado penki.*

Pastarųjų kirčiavimo klaidų vaikams labai sunku atsikratyti, nes jie jas nuolatos girdi savo kalbinėje aplinkoje. Be to, net žinodami, kad vienaip ar kitaip sakyti negalima, vaikai dar negali savęs kontroliuoti vienu metu tai ką jie sako ir kaip jie sako.

6–7 metų amžiaus grupės ikimokyklinukai jau beveik visada ištaria žodžių garsinę ir ritminę struktūrą, ritminius kalbos atspalvius ir intonaciją. Tarties atžvilgiu šio amžiaus vaikų kalbą galima laikyti lygiaverte suaugusiųjų kalbai, nes 6–7 metų vaikai neturintys kalbos sutrikimų daro jų kalbos bendruomenės vyresniems nariams būdingas tarties klaidas, pavyzdžiui,

Vitalija (6;2): *Ne iš konkorežio.*

Akvilė (6;6): *Baik, man nerūpi, kad iš konkorežio padarysi...*

Klaudija (6;9): *Tai nutrynė – yra trintukas.*

Klaudija (6;9): <...> *Akvile, tu net neįsivaizduoji, kaip jinai gražiai dabar daro. Pyрма pasižiūrėk.*

Analogiška situacija yra ir su kirčiavimo klaidomis. Šešerių ir septynerių metų vaikų akcentuacijos klaidos dažniausiai sutampa su vaikus supančioje kalbos bendruomenėje daromomis kirčiavimo klaidomis, kurias vaikai girdi ir kartoja, nes suvokia jas kaip norminius variantus, pavyzdžiui:

Akvilė (6;6): *Aš pasakysiu apie lāpus. Atiduok savo, Klaudija.*

Klaudija (6;9): *Aš nèturiu. Suprañti – nèturiu. Aš išnaudojau. <...>*

Akvilė (6;6): *Ir nelendu, aš tik žiūriu.*

Klaudija (6;9): *Iškart tau duos viską su stogu. Bet yra kaip mąšina yra su stogu ane, tu ten jei ir be stogo gali būti nu, tu ten paspaudi tiktai migtuką ir ten atsidaro, paspaudi – ūsidaro. Supratai, nes tau pavyžiui žiemą prisnigs į mąšiną nu tai aišku ten ūsidaro ir lietus gali prilyti nu tai ūsidarai. Vat. Arba reikia varyt į garažą, – tada neprilys, bet jeigu, pavyžiui, važiuotum ir lyja lietus ar sninga. Brrr, pas tave sušaltai – būtai ledo gabalas.*

Tokio pobūdžio kirčiavimo klaidos panaikinamos jas suvokus ir samoningai jų vengiant – vietoj jų vartojant norminius variantus.

2.3.2.2. Tarties ir akcentuacijos charakteristika pagal lytį

Išsamiai apibūdinti ikimokyklinio amžiaus vaikų tarties ir akcentuacijos skirtumus priklausomai nuo lyties labai sunku, kadangi ikimokyklinio amžiaus vaikų tarties ir akcentuacijos pagrindą sudaro tėvo ir motinos kalbinės ypatybės. Žinant, kad vaikai augdami ir auklėjami perima savo lyčiai skiriamą vaidmenį ir dažniausiai tai berniukai daro stebėdami bei mėgdžiodami tėvus, o mergaitės – mamas. Kartu su „giminės identitetu“ vaikai palaipsniui perima ir tokias kalbos subtilybes, kaip tartį bei kirtį. Taigi norint išsamios ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos tarties ir akcentuacijos analizės pirmiausiai reikėtų šiais aspektais ištirti tėvų ir motinų kalbas.

Apibendrintai aptariant tarties ir akcentuacijos ypatybių skirtumus pagal lytį galima pastebėti ryškėjančią gražios ir taisyklingos kalbos tendenciją tarp mergaičių ir kiek didesnę berniukų abejingumą šiais aspektais. Tai galbūt galima paaiškinti, kad paprastai iš mergaičių

labiau tikimasi gero elgesio, o mažų mergaičių supratimu geras elgesys dera su taisyklingu kalbėjimu (taisyklinga tartimi ir akcentuacija), berniukams dažniausiai nekeliama labai aukšti gero elgesio reikalavimai, todėl jie ir kalbėjimo taisyklingumui neteikia tiek reikšmės, kiek mergaitės.

Kadangi tendencingų vienokių ar kitokių tarties bei akcentuacijos skirtumų tarp mergaičių ir berniukų nepastebėta, tai pažymėtina, kad berniukai kalbėdami daro daugiau tarties klaidų, o mergaitės – kirčiavimo klaidų.

Apibendrinant pasakytina, kad tiek berniukų, tiek mergaičių kalboje iš esmės užfiksuotos šios kalbos kultūros vadovėliuose nurodomos tarties ir kirčiavimo klaidos:

1. Ilginami trumpieji kirčiuoti balsiai *u, i*.
2. Trumpinami nekirčiuoti ilgieji balsiai *ū, y, u, ė*.
3. Ilgieji balsiai *o, é* dvibalsinami.
4. Vienbalsinami dvibalsiai *uo, ie*.
5. Kartais be reikalo minkštai tariami priebalsiai.
6. Kirčio atitraukimas.
7. Priegaidės pakeitimas⁷⁶.

2.3.3. Žodžių darybos bruožai

Ikimokykliniame amžiuje kalbos įsisąmoninimą nulemia nepaprastai aktyvus vaikų požiūris į kalbą. Šis aktyvumas išreiškiamas žodžių daryba ir keitimu pagal turimus pavyzdžius. Ikimokyklinis amžius yra tas laikotarpis, kuriuo pasireiškia didžiausias jautrumas kalbos reiškiniams. Orientuodamiesi į kalbos prasmę ir į jos garsinį apvalkalą, vaikai praktiškai taiko ir keičia žodžius ir iki tam tikro laiko neįsisąmonina kalbos, nesuvokia ryšio tarp žodžio skambesio ir jo reikšmės. Tačiau pamažu ugdoma kalbos nuojauta ir su ja susijusi protinė veikla skatina įsisąmoninti kalbą ir jos sudedamąsias dalis.

76 Dėl klaidų klasifikacijos žr. PRIBUŠAUSKAITĖ, A.; NAVICKIENĖ, I. Kalbos kultūra, pratimai, testai. Kaunas, 2000, p. 11–14.

2.3.3.1. Žodžių darybos bruožai pagal amžių

Nuo ketverių metų vaikus pradeda dominti žodžių forma. Tarp trejų ir septynerių metų jie sukuria daug žodžių. Naujų žodžių ikimokyklinukas pasidaro vartodamas pastebėtas priesagas, priešdėlius, sujungdamas du žodžius ar jungdamas visai bereikšmes morfemas. Dažnai tais neologizmais vaikai tikisi apibūdinti norimą reiškinių. Kitais atvejais žodžių kūryba būna mažiau sėkminga.

3–4 metų amžiaus grupės vaikai naujadarų dar nedaro sąmoningai, bet nesąmoningai ir netyčia, t. y. savaime, jiems tai pavyksta padaryti gan dažnai, nes net gerai išmokti tarti garsai kartais painiojami tarpusavyje ir taip sukuriama savotiški savaiminiai neologizmai, pavyzdžiui,

Ugnė (3;5): *Ne, eik va sia. Fontanas sia.*

Rusnė (3): *Sia? Kuj tanfananas?*

Tokie neologizmai kartais, dėl patogesnio tarimo, vartojami tol, kol tampa nesudėtinga išsakyti taisyklingą žodį. Taigi tokie dariniai tik okazionalūs ir netendencingi.

4–5 metų amžiaus grupės vaikų naujadarus dažniausiai sudaro originalus, nepasitaikantis kalboje morfemų junginys. Kiekviena morfema, sudaranti neologizmą, kalboje egzistuoja ne atskirai, o žodžiuose, kuriuose ji ir buvo pastebėta bei įsidėmėta, pavyzdžiui:

Andrius (4;2): *Tsia māsina, kaip bangabanga.*

Pasitaiko ir tokių neologizmų, kuriuos galima pavadinti žodžių nuotrupomis, nes likusi tik žodžio dalis, pavyzdžiui:

Ugnius (4;7): *Va žėk, kiii bus kindi [„Kinder“ žaisliukas].*

Vaikai pradeda atkreipti dėmesį į tai, kad pridėjus, nuėmus ar įterpus keletą garsų keičiasi jo reikšmė. Gautą reikšmę jie vartoja tam tikra, jiems suprantama prasme, pavyzdžiui,

Andrius (4;2): *As neprasaunamas! As neprasaunamas!*

Galima teigti, kad sudarinėdami naujadarus ir lygindami garsinę sudėtį keturmečiai bando išsiaiškinti žodžių kilmę ir darybos principus.

5–6 metų amžiaus grupės vaikai orientuodamiesi į žodžių prasmę, į žodžiais ženklinamą tikrovę labai domisi ir žodžio garsine forma nepriklausomai nuo jo reikšmės. Jie dažnai tyčia

keičia žodžių formą, išranda naujų, entuziastingai praktikuoja, kurdami įvairaus ilgio rimus, pavyzdžiui,

Marius (5;7): *Filmą daro. Pilkas filmas ik ausų.*

Marius (5;7) ir Mantas (5;3): *Ta ta da da da da da da...*

Rokas (5;7): *O kamčia tokios dainos: ta ta da da da da da da?*

Marius (5;7): <...> *Dabar užmigdyk, užmigdyk. Ir neleisk jam žiūrėt. Čia meškiukas krim čim čim, krim čim čim. Przzz, prrr. Krim čim čim, krim čim čim, krim čim čim.*

Marius (5;7): *O! Karaliukai. Žiūrėk Mantai, du karaliai oi gyvena ir knarkiukai knarkia. Du karaliai du gyvena ir karaliai knarkia. Knarkia parkia, knarkia oi kaip nuknarkia.*

Domėjimąsi žodžių garsine forma atspindi ne tik mėginimai eiliuoti. Nuo penkerių metų vaikai pradeda sąmoningai keisti žodžius, atsižvelgdami į jų pradinę formą. Vaikai pradeda elementariai sudarinėti žodžius, keisti jų prasmę, pridėdami įvairias priesagas, priešdėlius, mažybines priesagas, pavyzdžiui:

Mantas (5;3): *Turi šaudymkę?;*

Mantas (5;3): <...> *Mariau, aš pasirinkau lygį su bomba, su bombyške. <...>;*

Marius (5;7): *Ai, aš nenoriu bombūškės. <...>;*

Marius (5;5): *O kas čia? Mašinos kareivynos.*

Rokas (5;7): *Nu dar išsižiok, meškuti. Meškuti, meškuti išsižiok – gausi medaus.*

Mantas (5;3): *Uždengiau visą stogelį pagaliau. Oi ir mano šuniukas knarkia.*

Penktų metų pabaigoje ikimokyklinukai perpranta ir teisingomis reikšmėmis vartoja beveik visus žodžių darybos formantus.

6–7 metų amžiaus grupės vaikai jau tiksliai suvokia juos supančią socialinę aplinką tik vertina ją dar vaikiškai. Norėdami kuo tiksliau pasakyti tai, ką galvoja, šio amžiaus vaikai dar nesąmoningai, nes žodį jie dar suvokia kaip vienalytį, o ne sudėtinį kalbos elementą, bet jau tikslingai, vartoja visus jiems žinomus darybos formantus, kurių gausa priklauso nuo kiekvieno vaiko socializacijos laipsnio.

6–7 metų amžiaus grupės vaikų vartojamų žodžių reikšmės gana tikslios ir jiems suprantamos, bet šio amžiaus vaikai dar nesupranta daugelio žodžių perkeltinės reikšmės, pavyzdžiui:

Vitalija (6;2): *Jeį negirdėjai, kvaiša sena, tai...*

Akvilė (6;6): *Aš ne sena. Aš ne iš, ne iš...*

Palaiptnui susiformuoja vaiko sugebėjimas kalbant parinkti tokias žodžių formas, kurios atitinka įvairiausias socialines ir verbalines situacijas.

2.3.3.2. Žodžių darybos bruožai pagal lytį

Ir berniukų, ir mergaičių žodžių darybos formantų kiekis, pobūdis, vartojimo sąmoningumas bei tikslingumas tose pačiose amžiaus grupėse labai panašūs. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kas akivaizdžiai reflektuoja skirtingų moterų ir vyrų kalbos stilių formavimosi tendenciją – skirtingas mergaičių ir berniukų deminutyvinių priesagų vartojimas.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų žodžių darybos atveju, kaip ir kitais atvejais, labai svarbų vaidmenį atlieka tėvai, kurių kalbą mėgdžioja vaikai. Mažiausi vaikai daugiau komunikuoja su mamomis, taigi ir perima moterišką labiau deminutyvinę darybos tendenciją. Jauniausioje, 3–4 metų amžiaus grupėje, mergaičių ir berniukų kalba deminutyvų vartojimo atžvilgiu yra vienoda, nes iki šio amžiaus pagrindiniu jų kalbėjimo pavyzdžiu buvo mamos kalba, kurioje, ypač bendraujant su vaikais, daugiau deminutyvų nei tėvėlių kalboje. Tokio amžiaus vaikai „aklaid“ perima jiems dažniau girdėtą mamos kalbos kodą su nemažu kiekiu deminutyvų, pavyzdžiui:

Ugnė (3;5): *Lelytė sedies. Jeikia ją pjjjisti.*

Rusnė (3): *Lelytė. Toki leliuką maziūką augynam.*

Ugnė (3;5): *Isai noji sia pamiegot. Tu gali eit pazaist sia, pie fontano, djugelius pagaudyti, pauksiūkus pagaudyti.*

Milda (3;3): *Aukėtoja, mano mamytė isejo į dalbą.*

Nuo ketverių iki septynerių metų berniukų ir mergaičių kalboje vartojamų deminutyvų kiekis skiriasi gana ženkliai – mergaičių kalboje pavartota 62% visų pavartotų deminutyvų, berniukų kalboje – 38% visų pavartotų deminutyvų. Pažymėtina, kad berniukų deminutyvai dažniau vartojami norint nusakyti daikto ypatybę – mažumą, o mergaičių kalboje deminutyvai kuria „švelnios“ kalbos stilių, pavyzdžiui:

Laurynas (4;9): *Atsinešiu savųjų žmogeliukų. Gerai? Rytoj.*

Marius (5;7): *Aš irgi atsinešiau meškiuką ir kompiuteriuką.*

Laurynas (4;9): *Ir aš turiu savo namelį. (Eina prie savo spintelės.)*

Viktorija (5;1): *Nu palauk taigi daj maziukas vaikiukas tuli būti. Dal mazesnis uz sitą.*

Agnė (5;5): *Ai, dainavom ten, paskui (r)aidytes vedžiojom. Visi nukjtom. As tai usigavaukai kįitau usigavau.*

Klaudija (6;9): *Tu būsi berniukas. Aš tai mergytė. Mergaitė esu.*

Taigi išryškėja besiformuojančių moteriškojo ir vyriškojo kalbos stilių tendencijos.

2.3.4. Leksikos ypatybės

Ikimokyklinio amžiaus vaikų žodynas plečiasi kartu su aplinkos pažinimu. Kol žodis patenka į vaiko aktyvų žodyną, turi praeiti keletą etapų. Nuo pirmojo vaizdinio susidarymo (aplinkos stebėjimo) ir žodžio semantikos aiškinimo einama prie jo tikslinimo, įtvirtinimo (aktyvaus vartojimo kalboje), leksinės reikšmės plėtimo, giminingų žodžių parinkimo, perkeltinės reikšmės supratimo bei kitokių funkcinių, emocinių-ekspresinių ir semantinių atspalvių tikslinimo.

Ikimokykliniame amžiuje gausėja kalbos žodyninė sudėtis, palyginti su ankstyvąja vaikyste (iki trejų metų), ikimokyklinuko žodynas pagausėja paprastai tris kartus. Jo gausėjimas tiesiogiai priklauso nuo gyvenimo sąlygų ir auklėjimo, individualūs svyravimai čia didesni, negu kurioje kitoje kalbinėje srityje.

2.3.4.1. Leksikos charakteristika pagal amžių

3–4 metų amžiaus grupės vaikų kalbinis repertuaras gausėja labai intensyviai. Trejų metų vaikai žino vidutiniškai 1000 – 1500 žodžių. Jų žodyne atsiranda visos kalbos dalys. Vyrauja daiktavardžiai ir veiksmažodžiai, pavyzdžiui,

Ugnė (3;5): *Lelytė sedies. Jeikia ją pįįjisti.*

Milda (3;3): *Aukėtoja, mano mamytė isejo į dalbą.*

Milda (3;3): *O tetis daj miega.*

Milda (3;3): *Isai susijgo. Vaistu gėjė. Ij kosti.*

Vaikai jau pastebi daugiau daiktų požymių, apibūdina juos tam tikrais būdvardžiais, pavyzdžiui⁷⁷ (taip pat žr. 6 priedą),

Rusnė (3): *Jeikia sia taip padayt. Ikisti į tą bajtą.*

Ugnė (3;5): *Se ne bal'ta, se ya violetinė. Spál'va.*

Rusnė (3): *Šia violetinė i bata.*

Rusnė (3): *Lelytę. Toki leliuką maziūką augynam.*

Suaugusieji, kalbėdami su vaikais, mažai vartoja dalyvių, padalyvių⁷⁸. Iš dalies dėl to jie labai reti vaikų kalboje. Šio amžiaus vaikams dar didelę reikšmę turi mėgdžiojimas. Automatiškai jie kartoja daugelį žodžių, bet vis daugiau vietos užima sąmoningas kartojimas.

Kalbiniame repertuare jau atsispindi vaikų mąstymo konkretumas. Vyrauja konkrečios reikšmės žodžiai. Dėl besivystančios atminties ir gyvenimiškos patirties pasirodo apibendrinančios sąvokos: spalva, paukščiukai, vaistai. Jau žino sąvokas „diena“, „naktis“, bet kartais jas dar painioja, pavyzdžiui:

Milda (3;3): *Tai naktis.*

Auklėtoja: Tai kad dabar jau diena – turėtų atsikelti ir jau nueiti.

Leksikos gausumas susijęs su vaiko kūrybingumu ir aktyvi pažintine veikla (žr. 3 priedą).

4–5 metų amžiaus grupės atskirų vaikų kalbinių repertuarų apimtys skirtingos. Žodžių atsarga labai priklauso nuo gyvenimo sąlygų, auklėjimo, pavyzdžiui palyginkime dviejų berniukų leksiką (taip pat žr. 3 priedą),

Laurynas (4;9): *Nu pas traumotologą buvau – Vylniuj.*

Laurynas (4;9): *<...> Aš mačiau labai labai gerą spektaklį „Nykštukas Nosis“.*

Laurynas (4;9): *O aš tai mačiau lėlių teatre, bet jau pasibaigė ir aš dar vieną matysiu.*

Laurynas (4;9): *Namuose galima pasigaminti: avižinių kruopų, bananų, vynuogių ir ...Nu kaip ten tas žalias visas?*

Laurynas (4;9): *tas „Nykštukas Nosis“ buvo dviejų dalių.*

⁷⁷ Iš viso pavartota transponuotuose tekstuose veiksmažodžių 40 %, įvardžių 26 %, daiktavardžių 25 %, būdvardžių 6 %, prieveiskmių 3 %.

⁷⁸ Plačiau žr. GARŠVIENĖ, A.; IVOŠKUVIENĖ, R. *Logopedija*. Kaunas, 1993, p. 29.

Laurynas (4;9): *Nu geriam karštą šokoladą, bet labiausiai tą su žele ...*

Andrius (4;2): *O as tau i pilvą idujsiu.*

Andrius (4;2): *Ij daj idujsiu i dubčę, dubčę.*

Andrius (4;2): *Isjinko meįgą.*

Andrius (4;2): *Taip. O Jonas tai visai pjaukai jo kaip... kaip... kaip isaugš...*

Andrius (4;2): *O tai is jo joksis visi. Il Jonas tada velks.*

Andrius (4;2): *Kad nesusukoja niekas. Tuji pats susisukot. Jonas tai jau negazus pasidajys. Taip? Jis nuo Kalėdų... Ant Kalėdų galės nubėgt pas Kalėdų senį il pasiskųst, kad jam susukotų plaukūs geiciau.*

Turtinga Lauryno leksika atspindi gerą socialinę aplinką, aktyvų vaiko ir tėvų bendravimą, visapusišką vaiko socializaciją, to negalima pasakyti išanalizavus skurdžią Andriaus leksiką, kuri leidžia daryti prielaidas, kad vaikas gyvena skurdžiomis socialinėmis sąlygomis, gal netgi kartais būna kalbinės ar fizinės agresijos liudininku.

4–5 metų amžiaus grupės vaikai išmoksta naujų visų kalbos dalių žodžių. Buityje vaikas kalba apie žinomus dalykus, žodžiai vartojami tiksliau pagal reikšmę. Vaikai stengiasi įsiminti sąvokas, t. y. ne apibūdinti daiktą, o jį įvardyti, pavyzdžiui,

5. Jonė (5;9) – Laurynas (4;9) (24 min.)

Laurynas (4;9): *Kaip jis, nykštukas Nosis, dirbo virėju. Ten buvo labai faina. Ta ragana norėjo kažkokio tai patiekalo.*

Laurynas (4;9): *Namuose galima pasigaminti: avižinių kruopų, bananų, vynuogių ir ...Nu kaip ten tas žalias visas?*

Tyrėjas: Žalias? Kopūstas? Laurynas purto galva. Žirnis?

Laurynas (4;9): *Kai būna parduotuvėj tamsiai rudas, kai nuplauni ir išlupi namuose būna žalias, o viduj juodos sėklytės.*

Tyrėjas: Tai kivis?

Laurynas (4;9): *Taip kivis ir dar kai ko reikia.*

Kartais jie vartoja girdėtus, bet jiems nesuprantamus žodžius, todėl jie vartojami ne visada tikslia reikšme. Visai nežinodami žodžio, šio amžiaus vaikai naudoja gestus.

5–6 metų amžiaus grupės vaikai vis daugiau vartoja būdvardžių, dalyvių – plečiasi aktyvusis žodynas. Moka lyginti daiktus, išskirti ir tiksliai apibrėžti esminius jų skirtumus, pavyzdžiui,

Mantas (5;3): *Pas tave toks pat kompiuteriukas tik mažesnis.*

Mantas (5;3): *Mariau, aš radau jų įvažiavimus. Laužiam. Mariau, geriau statom žaidimą. Reikia paslėpti savo šuniukui uodegą. Mariau, jie lygūs. Mariau, jie lygūs.*

Vaikai dažnai mini spalvą, dydį, juos įvardija tiksliai, vartoja sąmoningai ir tikslingai, pavyzdžiui,

Lukas (5;4): *Nepasispaudžia.*

Agnė (5;5): *Zalią pabandyk.*

Viktorija (5;1): *Palauk sia labai daug grietinės. O tsia sokoladas tas. Sia geltonas tas sokoladas. Baltas.*

Viktorija (5;1): *Nu palauk taigi daj maziukas vaikiukas tuli būti. Dal mazesnis uz sitą.*

Mantas (5;3): *Pas tave toks pat kompiuteriukas tik mažesnis.*

Rokas (5;7): *Ne, jie lektuvų nepasiekia su savo ilga uodega, ar malūnsparnių.*

Dar laisvai nedisponuoja vietas, laiko, priežasties ir tikslo prieveiksmiais (pavyzdžiui, šalia, tarp, prieš, už, rytoj, vakar, kodėl, todėl, dėl to, netyčia, toli, arti, tuoj), nes sąmoningai supranta, kad dar ne visada žino tikslias jų reikšmes ir painioja tarpusavyje. Dėl to jų kalboje pasitaiko iš viso vos vienas kitas prieveiksmės (žr. 6 priedą). Vaikai jau turi pirminę orientaciją apie laiką bei atstumą. Jie žino matus, tačiau šiame amžiuje dar nėra pakankamai išlavėjęs orientavimasis erdvėje ir laike, todėl laiko vienetai jų kalboje dažniausiai vartojami intuityviai, sąmoningai jų nesuvokiant, pavyzdžiui,

Viktorija (5;1): *Gejai. O kaip sia is atsisega. O Dieve galėtų nestovėt, nes daj nebaigėm, taigi labai greitai, daj laiko, aaa palauk, iau kiek, palauk kiek – desim po penkiolikos. Skubam iau naktis.*

Lukas (5;4): *Tiek valandų nebūna.*

Rokas (5;7): *Ne. Dar toli, dar beveik trizdešim metrų. Nusileist liko tik trizdešim metrų. Greičiau!*

Labai svarbi vaikų kalbai išlieka tėvų kalba. Vaikų leksikoje randasi visai nebūdingų vaikų kalbai leksikos klaidų – žargonų, vertalų, kurie greičiausiai perimami iš tėvų kaip kalbos norma, pavyzdžiui,

Marius (5;7): *Ko? Ką? Pirma einam paspalvinsim. Pažėk koki pas mane flomasteriai. Pasidėk viską.*

Mantas (5;3): *Žiūrėk, kaip pas mane įsijungia. Aš šaudau.*

Mantas (5;3): *Nėr pas mane garso. Oina sau.*

Mantas (5;3): *Mariau, žiūrėk kaip aš susprogstu. Pas tave yra garsas?*

Mantas (5;3): *Pas tave toks pat kompiuteriukas tik mažesnis.*

Marius (5;7): *Pas mane keturios. O priešininkų kiek? Ten buvo keturi, o čia atsirado penki.*

Kartu su leksikos klaidomis vaikai pamažu pradeda vartoti ir keiksmažodžius, kurių neigiamą atspalvį jie sąmoningai suvokia ir vartoja juos taip pat, kaip suaugusieji, pavyzdžiui:

Marius (5;7): *Kiek? O blin.*

Mantas (5;3): *Mariau, žiūrėk ką aš pasidariau. O bliamba!*

Dėl sparčiai gausėjančio žodyno, ypač įsisavinant vis daugiau antonimų bei sinonimų, atsiranda nesava reikšme vartojamų žodžių, pavyzdžiui:

Marius (5;7): *Nuimk tu garsą.*

6–7 metų amžiaus grupės vaikų kalbinis repertuaras vis labiau panašėja su suaugusiųjų kalbiniu repertuaru. Šiame amžiuje pasirodo žodžių, jų grupių, liudijančių vaikų sugebėjimą apibendrinti tikrovės faktus ir abstrahuoti, pavyzdžiui:

17. Klaudija (6;9) – Andrius (4;2) (5 min.)

Klaudija (6;9): *Bet suprañti, pinigų reikia ne tam. Reikia nusipirkti baldus. Tu žinai ką reiškia baldai? Kur mes sėdim, stalas yra baldai. Viskas spyntos – baldai yra. Kėdės, sofė.*

Andrius (4;2): *Lempos.*

Klaudija (6;9): *Čia jau ne baldai, čia elektriniai prietaisai.*

Andrius (4;2): *Tada sofas, kul miegam.*

Klaudija (6;9): *Taip, sofas. Taip be abejo ir kur mes dabar abudu sėdim irgi yra baldai.*

Andrius (4;2): *Il kilimas, il kitas kilimas.*

Klaudija (6;9): *Nee, čia nėra baldai, čia yra... kas gi ten? Aš irgi užmiršau, viską, aiii... Rašomas stalas tai yra baldai. Kėdės baldai, stalas – viską. Dar žinai kas yra baldas?*

Bendraudamas šešerių metų vaikas keičia savo situacinę kalbą suprantamesne aplinkiniams – kontekstine, vadinasi greta įvardžių atsiranda daiktavardžių, kurie suteikia pasakojimams aiškumo, pavyzdžiui:

Vitalija (6;2): *Mums daug Kristina rodė nuotraukų vakar. Bet žiauriai... Bet labai gražios. Ir vargšė Kristina buvo... Įsipjovė su stiklu.*

Klaudija (6;9): *Į kur?*

Vitalija (6;2): *Į tą, mano krikšto mama, įsipjovė su stiklu į padą. Jo... Vargšė, bet man patiko – ją ten tampė prie jūros terliotis su kažkokia... Su purvu. Jos tėtis, pamatytum koks buvo vaizdas. Čia kurmis. Bijai kurmių?*

Socialinės-kalbinės aplinkos įtaka vaikų leksikai ilgainiui tik stiprėja. Vaikai jau supranta žargono ir keiksmazodžių negatyvumą, tačiau nekontroliuodami savo kalbos neišvengiamai juos vartoja, pavyzdžiui:

Klaudija (6;9): *Nebijau. Čia ne kurmis. Pilė. Nepažįsti galbūt? Duok parodysiu aš tau: pirma reikia prisukti, įdėti, po to uždarai va šitaip, čia šūdas netelpa taip. Sakau negerai padariau.*

Vitalija (6;2): *Nee, girdėjau ne „negerai padariau“, o „šūdas“.*

Klaudija (6;9): *Taip.*

Vitalija (6;2): *Va šitą reikia darytis. Gali atnešt paprastą pieštuką?*

Klaudija (6;9): *Tiks flamas rudas?*

Akivaizdžiausiai 6–7 metų amžiaus vaikų žodyno galimybes perteikia jų kalboje vartojamų daiktavardžių, veiksmažodžių, būdvardžių, įvardžių irrieveiksmių vartojimas. Suskaičiavus ir apibendrinus šių kalbos dalių vartojimą 6–7 metų amžiaus vaikų kalboje galima teigti, kad jų kalbinių priemonių repertuaro pagrindą sudaro jau nebe daiktavardžiai, kaip paprastai būna iki šešerių metų, o veiksmažodžiai – 40 %; beveik lygiaverčiai yra vartojami įvardžiai (26%) ir daiktavardžiai (25%); būdvardžiai sudaro 6 % vaikų kalbos, o labai atsargiai vartojamirieveiksmiai sudaro tik 3% vaikų žodyno (žr. 6 priedas).

2.3.4.2. Leksikos charakteristika pagal lytį

Mergaitės ir berniukai sąmoningai jaučia juos supančios socialinės aplinkos ir kultūros spaudimą perteikti savo skirtingą identitetą per kalbą, nors amžiaus kategorija juos ir sieja.

Mergaičių ir berniukų leksikos skirtys iš esmės lemia skirtingų vertybių konfliktas, t. y. tai kas patrauklu berniukams – mergaitėms paprastai neįdomu ir nepriimtina (veiksmažodžiai ir pan.), ir priešingai – berniukams nuobodu ir neaktualu tai, kas domina mergaites (nulakuoti nagai, klibantis dantis ir pan.). Taigi galima teigti, kad leksinius mergaičių ir berniukų kalbos skirtumus lemia aktualizuojamų temų skirtingumas, pavyzdžiui,

5. Jonė (5;9) – Laurynas (4;9) (24 min.)

Laurynas (4;9): *Nu ten, nu žinot toksai stalas. Ten mes šone yra stalčiai ir viduj tokia skylė ir ant viršaus, ant to stalo, kompas ir tenais skylė yra.*

Tyrėjas: Supratau.

Jonė (5;9): *Man kliba dantys.*

Laurynas (4;9): *O Viktorija pasistačius namą iš, nu iš kilimų ir kėdžių.*

Tyrėjas: Kur buvai? Pas dantistę ar tau reikia eiti?

Jonė (5;9): *Man kliba dantys.*

Tyrėjas: Kliba dantukas? Reikia išrauti ir naujas užaugs, taip?

Jonė (5;9): *Mh.*

Tyrėjas: Tai tu lauki, kad jau iškris jisai?

Jonė (5;9): *Man jau yla skylė.*

Laurynas (4;9): *Spektaklyje, nes spektaklyje labai fainos pabaigos.*

Tyrėjas: O per televizorių ne taip įdomu?

Laurynas (4;9): *Nevisai įdomu, nes kai ...*

Jonė (5;9): *Mano nagai nulakuoti.*

Tyrėjas: Matau.

Laurynas (4;9): *tas „Nykštukas Nosis“ buvo dviejų dalių.*

Mergaičių žodyno apimtis šiek tiek mažesnė nei berniukų. Mergaičių leksika susijusi su šeimynine aplinka ir buitimi. Negalima pamiršti mergaičių jautrumo kalbamam kontekstui, todėl jos dažniau vartoja jaustukus, deminutyvus, pavyzdžiui:

Klaudija (6;9): *Kaip gražiai, Vitaliuk. Čia jo akytės bus. Matai akytę?*

Klaudija (6;9): *O! Kaip gražiai daro! Pažėk. Dabar vėl atgal taip pačiai grįžk. Gerai darai. Žėkit, kaip inai gražiai padarė. Akvile, Tu net neįsivaizduoji, kaip inai gdažiai dabar daro. Pyрма pasižiūrėk.*

Klaudija (6;9): *Ups!*

Jų kalboje dažniau pastebimas įspūdžio sustiprinimas. Berniukų žodynas labiau „techninis“, pavyzdžiui:

Marius (5;7): *Duok aš... Kažkokį dugną pasiekiau. Dugną mašinos tiesiog.*

Rokas (5;7): *Duok dabar man.*

Marius (5;7): *Žinok tik dugną lies. Varžtus kažkur jaučiu. Priekyje kažkur varžtai. Man tai baisu – jeigu įstriks ranka, ką aš darysiu, trauksiu mąšinq?*

Mergaitės, skirtingai nuo berniukų, pripažįsta savo klaidas ir pripažinimą verbalizuoja atsiprašymu, pavyzdžiui:

Klaudija (6;9): *Va Vitalka, žiūrėk. Atsiprašau, kad taip pasakiau. Padarai taip. Reikia eiti į rušinę ir geriau bus. Ir šitas šokinės.*

Didelę įtaką leksikos skirtumams daro skirtingi mergaičių ir berniukų temperamentai. Berniukų pokalbiai ir leksika ekspresyvesnė, o mergaičių ramesnė, santūresnė, pavyzdžiui,

3. Laurynas (4;9) – Andrius (4;2) – Eimantas (4;3) – Valentas (4;1) (15 min.)

Laurynas (4;9): *Žiūrėk, kaip abudu šauduos, šaudosi.*

Andrius (4;2): *Nu ir kas, jiem vistiek niekas daryti, niekas neskauda.*

Laurynas (4;9): *Aš tai už mašinos pasislėpęs esu. Tdrrrr, tdrrrr. Mano tai toks šaudymas.*

Eimantas (4;3): *As į tåvo rånką saudau.*

Laurynas (4;9): *Tavo mašina negali skrist, gali tik šaudytis.*

Laurynas (4;9): *Pažiūrėk, Andriau, kaip jie neša mašinq.*

Eimantas (4;3): *Pazėk, kaip skraido. Aukstai taip. Bandyk måne isaudit.*

15. Klaudija (6;9) – Jonė (5;9) – Ugnė B. (6;7) (5 min.)

Klaudija (6;9): *Tu būsi berniukas. Aš tai mergytė. Mergaitė esu.*

Ugnė B. (6;7): *Mano tai vardas Šipās.*

Klaudija (6;9): *Mano Švelnutė.*

Ugnė B. (6;7): *Mano Tšipās. Tavo gali būti... Penelopė gali vadintis.*

Klaudija (6;9): *Bet paklauskite, aš paliksiu ko mums reiks. Gerai?*

Ugnė B. (6;7): *Gerai.*

Klaudija (6;9): *Va šitą va paimk patalėlį. Gerai?*

Ugnė B. (6;7): *O! Mano!*

Klaudija (6;9): *Mūsų visų. Mes visi miegosim.*

Pažymėtina ir tai, kad, kaip ir suaugusiųjų kalboje, vaikų kalboje leksika priklauso nuo pasirinkto ar skirto socialinio vaidmens, kuriuos vaikai puikiai perpranta ir puikiai perteikia skirtingomis kalbinio repertuaro priemonėmis, pavyzdžiui:

8. Agnė (5;5) – Lukas (5;4) – Viktorija (5;1) (15 min.)

Viktorija (5;1): *Kuo tu noli būti?*

Lukas (5;4): *Mama galėtų būti.*

Agnė (5;5): *Tai va tai va. Tėvai il tu valgyk.*

Viktorija (5;1): *Palauk sia labai daug grietinės. O tsia sokoladas tas. Sia geltonas tas sokoladas . Baltas.*

Agnė (5;5): *Jau suvalgei? Mes dal ne. Iau tėti suvalgėm mes a(r) nesuvalgėm. Mes da(r) nesuvalgėm.*

Agnė (5;5): *Va leliukas. As būsiu mama. Gejai? Ė vaziuojam jau.*

Viktorija (5;1): *Tsia taigi negalima nieko palikt. Mama, ... Eik su zmóna. Noji vaziuoti su mumis. Ba jei ne tai liksi vienas.*

Lukas (5;4): *Vaz(ž)iuosim su mašina.*

Mergaičių kalbinis repertuaras emocionalus, gausu emocijas reiškiančių veiksmažodžių, deminutyvų, o berniukų aktyviajame žodyne daugiau kaiksmažodžių, veiksmažodžių, veiksmažodžių ekspresyvių veiksmažodžių.

IŠVADOS

Šiuo darbu rūpėjo išanalizuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbą sociolingvistiniu aspektu, t. y. aktualizuoti socialinių koreliatų – amžiaus ir lyties – įtaką ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbai bei jos raidai. Aprašant ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbą sociolingvistiniu aspektu, buvo remiamasi nedidelės ikimokyklinio vaikų grupės transponuotais tektais, todėl gautas tik mažas ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos priklausymo nuo socialinių aplinkybių fragmentas. Taigi darbo išvados ir apibendrinimai iš esmės laikytini tik tam tikromis tendencijomis bei prielaidomis tolesniems tyrimams.

Išanalizavus keturių ikimokyklinio amžiaus grupių (3–4 m. amžiaus grupė (13,6 % visų tirtųjų); 4–5 m. amžiaus grupė (22,7 % visų tirtųjų); 5–6 m. amžiaus grupė (36,4 % visų tirtųjų); 6–7 m. amžiaus grupė (27,3 % visų tirtųjų) vaikų kalbą sociolingvistiniu aspektu, galima teigti, kad:

1. Vieno amžiaus tarpsnio subjektai gali būti apibendrinti kaip atskira *kalbos bendruomenė*, kuriai būdingas tam tikras *kalbos priemonių repertuaras*, panašios *komunikacinės situacijos*. Antra, tam tikros kalbos ypatybės reflektuoja ikimokyklinio amžiaus vaikų kaip šeimos narių, t. y. mažųjų kalbos bendruomenių narių, kalbos įpročius. Berniukai bei mergaitės vertintini kaip atskirų kalbos bendruomenių nariai.

2. Amžiaus tarpsnių kalba, skirtingų lyčių kalbos priemonių repertuarai vertintini kaip saviti *kalbos kodai* arba *subkodai*. Kodų kaita dažniausiai susijusi su žaidybinėmis situacijomis. Vaikai žaisdami mėgdžioja, simuliuoja kodus, „apsimeta“ įvairiais veikėjais (pirmiausiai, mamomis, tėčiais, filmukų herojais). Vadinasi, vaikai mėgdžioja suaugusiųjų socialines situacijas, taigi ir vartoja atitinkamus *kalbinių priemonių repertuarus*.

3. Ikimokyklinio amžiaus vaikai dar tik ugdomi tokias *komunikacines kompetencijas*. Jie įsisavina ir kalbos gramatiką, ir *situacinę gramatiką* sekdami kitų vartotojų (paprastai ir pirmiausia, tėvų, draugų, auklėtojų) pavyzdžiu.

4. Vaikų kuriami diskursai, viena vertus, atspindi *socialinį-kalbinį* kontekstą, yra susiję su suaugusiųjų *kalbos bendruomenių* įpročiais, antra, atspindi tam tikros amžiaus grupės kalbinius skirtumus.

Temų turinys apima ir jau *sukauptąją* vaiko patirtį, ir dar tik *potencialiąją, imituojamą..* Ikimokyklinio amžiaus vaikų temos labiausiai susijusios su *kodų* bei kalbinių-socialinių situacijų *mėgdžiojimu*. Ikimokyklinio amžiaus vaikai ne tik rišliai plėtoja *pačių pasiūlytą* kitiems pokalbio dalyviams temą, bet ir ima daryti apibendrinimus. Palaispniui pereinama nuo *situacinio* temų

plėtojimo prie *kontekstinio*. Jų temų kaita labai dažna ir spontaniška. Vaikai diferencijuoja temas pagal diskurso dalyvius bei komunikacijos tikslus. Perimdami, mėgdžiodami suaugusiųjų teminį repertuarą bei kalbos normas vaikai palaiapsniui įsisavina *giminės / lyties identitetą*. Berniukų ir mergaičių temų repertuarų įvairovę ir skirtumus lemia skirtinga mergaičių ir berniukų patirtis.

5. Ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingas žodžio reikšmės, o ne žodžio formos sureikšminimas. Garsų sklaida iš esmės priklauso nuo aplinkinių žmonių tarties ir akcentuacijos taisyklingumo, nes vaikai *mėgdžiodami* perkelia suaugusiųjų kalbėjimo privalumus bei trūkumus į savo kalbą. Kita ikimokyklinio amžiaus vaikų neteisingos tarties ir akcentuacijos priežastis – neteisingai arba ne visiškai perprasta žodžių darybos sistema.

Apibendrinant tarties ir kirčiavimo ypatybių skirtumus pagal lytį galima pastebėti ryškėjančią gražios ir taisyklingos kalbos tendenciją tarp mergaičių ir kiek didesnę berniukų abejingumą. Pažymėtina, kad berniukai kalbėdami daro daugiau tarties klaidų, o mergaitės – kirčiavimo klaidų.

6. Ikimokykliniame amžiuje kalbos įsisąmoninimą nulemia nepaprastai aktyvus vaikų požiūris į kalbą. Šis aktyvumas išreiškiamas žodžių daryba ir keitimu pagal turimus pavyzdžius. 3–4 metų amžiaus grupės vaikai naujadarų dar nekuria sąmoningai, bet nesąmoningai ir netyčia, t. y. savaime, jiems tai pavyksta padaryti gana dažnai, nes net gerai išmokti tarti garsai kartais painiojami tarpusavyje ir taip sukuriama savotiški neologizmai. Tokie neologizmai kartais, dėl patogesnio tarimo, vartojami tol, kol tampa nesudėtinga ištartai taisyklingą žodį. Taigi tokie dariniai tik okazionalūs ir netendencingi. 4–5 metų amžiaus grupės vaikų naujadarų dažniausiai sudaro originalus, nepasitaikantis kalboje morfemų junginys. Pasitaiko ir tokių neologizmų, kuriuos galima pavadinti žodžių nuotrupomis. Penktų metų pabaigoje ikimokyklinukai perpranta ir teisingomis reikšmėmis vartoja beveik visus žodžių darybos formantus. 6–7 metų amžiaus grupės vaikai jau tiksliai suvokia juos supančią socialinę aplinką tik vertina ją dar vaikiškai. Norėdami kuo tiksliau pasakyti tai, ką galvoja, šio amžiaus vaikai dar nesąmoningai, nes žodį jie dar suvokia kaip vienalytį, o ne sudėtinį kalbos elementą, bet jau tikslingai, vartoja visus jiems žinomus darybos formantus, kurių gausa priklauso nuo kiekvieno vaiko socializacijos laipsnio.

Ir berniukų, ir mergaičių žodžių darybos formantų kiekis, pobūdis, vartojimo sąmoningumas bei tikslingumas tose pačiose amžiaus grupėse panašūs, tačiau ryškėja skirtingų moterų ir vyrų kalbos stilių formavimosi tendencija – skirtingas mergaičių ir berniukų deminutyvinių priesagų vartojimas. Mažiausi vaikai daugiau komunikuoja su mamomis, taigi ir perima moterišką labiau deminutyvinę darybos tendenciją. Jauniausioje, 3–4 metų amžiaus grupėje, mergaičių ir berniukų kalba deminutyvų vartojimo atžvilgiu yra vienoda. Nuo ketverių iki septynerių metų berniukų ir mergaičių kalboje vartojamų deminutyvų kiekis skiriasi gana ženkliai – mergaičių kalboje pavartota 62% visų pavartotų deminutyvų, berniukų kalboje – 38%

visų pavartotų deminutyvų. Pažymėtina, kad berniukų deminutyvai dažniau vartojami, norint nusakyti daikto ypatybę – mažumą, o mergaičių kalboje deminutyvai kuria „švelnios“ kalbos stilių.

7. 3–4 metų amžiaus grupės vaikų *kabininių priemonių repertuaras* gausėja labai intensyviai. Vyrauja daiktavardžiai ir veiksmažodžiai. Dominuoja konkrečios reikšmės žodžiai. 4–5 metų amžiaus grupės atskirų vaikų kalbinių repertuarų apimtys skirtingos. Žodžių atsarga labai priklauso nuo gyvenimo sąlygų, auklėjimo. Turtinga leksika atspindi gerą socialinę aplinką, aktyvų vaiko ir tėvų bendravimą, visapusišką vaiko socializaciją. 5–6 metų amžiaus grupės vaikai daugiau vartoja būdvardžių, dalyvių – plečiasi aktyvusis žodynas. Moka lyginti daiktus, išskirti ir tiksliai apibrėžti esminius jų skirtumus. Vaikai dažnai mini spalvą, dydį, juos įvardija tiksliai. Dar laisvai nedisponuoja vietas, laiko, priežasties ir tikslo prieveiksminis. Vaikų žodyne randasi leksikos klaidų – žargonų, vertalų. Dėl sparčiai gausėjančio žodyno, ypač įsisavinant vis daugiau antonimų bei sinonimų, atsiranda nesava reikšme vartojamų žodžių. 6–7 metų amžiaus grupės vaikų kalbinis repertuaras vis panašiausias su suaugusiųjų *kalbiniu priemonių repertuaru*. Šiame amžiuje pasirodo žodžių, jų grupių, liudijančių vaikų sugebėjimą apibendrinti tikrovės faktus ir abstrahuoti. 6–7 metų amžiaus vaikų kalbinių priemonių repertuaro pagrindą sudaro jau nebe daiktavardžiai, o veiksmažodžiai – 40 %; beveik lygiaverčiai yra vartojami įvardžiai (26%) ir daiktavardžiai (25%); būdvardžiai sudaro 6 % vaikų kalbos, o labai atsargiai vartojami prieveiksminiai sudaro tik 3% vaikų žodyno. Mergaičių žodyno apimtis šiek tiek mažesnė nei berniukų. Mergaičių leksika susijusi su šeimynine aplinka ir buitimi. Jos dažniau vartoja jaustukus, deminutyvus. Berniukų žodynas labiau „techninis“. Didelę įtaką leksikos skirtumams daro skirtingi mergaičių ir berniukų temperamentai. Berniukų pokalbiai ir leksika ekspresyvesnė, o mergaičių ramesnė, santūresnė. Kaip ir suaugusiųjų kalboje, vaikų kalboje leksika priklauso nuo pasirinkto ar skirto socialinio vaidmens, kuriuos vaikai puikiai perpranta ir puikiai perteikia skirtingomis kalbinio repertuaro priemonėmis. Mergaičių kalbinis repertuaras emocionalus, gausu emocijas reiškiančių veiksmažodžių, deminutyvų, o berniukų aktyviajame žodyne daugiau keiksmažodžių, veiksma reiškiančių ekspresyvių veiksmažodžių.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Sprache und das Sprechen im Vorschulalter ist kein Bereich, der mit den erzieherischen oder Erkenntniszielen ausgesondert wäre. Das Kind verwendet die Sprache als Kommunikationsmittel, die anderen sprachlichen Potenzen und Funktionen sind noch nicht so völlig entwickelt.

In dieser Arbeit wird die **Hypothese** formuliert, dass das sprachliche Verhalten und die vielschichtigen sprachlichen Ausführungen der Vorschulkinder, *erstens*, von dem Alter abhängig sind, *zweitens*, die sich entwickelnden unterschiedlichen sprachlichen Gewohnheiten und Strategien verschiedener Geschlechter widerspiegeln. Außerdem sind die sprachlichen Ausführungen (in allen Niveaus) als eine bestimmte Reflexion der gesellschaftlichen-sprachlichen Potenzen zu analysieren, d.h. in der Kindersprache sind nicht nur die Sachen der Ontogenese, sondern auch die Fragen der Sprachkultur fixiert u. a.

Das **Objekt** dieser Arbeit ist die Sprache der Vorschulkinder. Das **Untersuchungsmaterial** sind empirisch überwachte freie Dialoge, Poliloge sowie kurze Monologe. Das **Ziel** der Arbeit ist die Sprache der Vorschulkinder unter dem soziolinguistischen Aspekt zu untersuchen, d.h. die sozialen Korrelate des Ausdrucks zu aktualisieren.

Nach der Analyse der Sprache unter dem soziolinguistischen Aspekt der vier Altersgruppen von Vorschulkindern (*Altersgruppe - 3-4 Jahre (13,6 % der Beobachteten)*; *Altersgruppe - 4-5 Jahre (22,7 % der Beobachteten)*; *Altersgruppe - 5-6 Jahre (36,4 % der Beobachteten)*; *Altersgruppe - 6-7 Jahre (27,3 % der Beobachteten)*) kann man behaupten, dass die Angehörigen einer jeden Altersgruppe als eine selbstständige *Sprachgemeinde* charakterisiert werden können, für die ein bestimmtes typisches *sprachliches Repertoire* und typische *Kommunikationssituationen* charakteristisch sind. Zweitens: bestimmte sprachliche Besonderheiten reflektieren die sprachlichen Gewohnheiten der Vorschulkinder als Mitglieder einer kleinen Sprachgemeinde. Jungen und Mädchen können als Mitglieder von zwei unterschiedlichen sprachlichen Gemeinden bewertet werden. Die Sprache zu verschiedenen Altersabschnitten, die Repertoires von Sprachmitteln verschiedenen Geschlechts sind als einzelne selbstständige sprachliche *Kodes* oder *Subkodes* zu bewerten. Solche kommunikative Kompetenzen werden bei den Vorschulkindern erst herangebildet. Sie eignen sich die Grammatik der Sprachen sowie die *situative Grammatik*, wenn sie einem Beispiel anderer Sprachbenutzer (gewöhnlich und zuerst der Eltern, der Freunde, der Erzieher) folgen.

Die Diskurse der Kinder widerspiegeln einerseits den sozial-sprachlichen Kontext, sie sind mit den Gewohnheiten der Sprachgemeinde von Erwachsenen eng verbunden. Andererseits

verdeutlichen sie die sprachlichen Unterschiede und Besonderheiten einer bestimmten Altersgruppe. Die Themen sind am meisten aus der Erfahrung, die das Kind selbst bereits hat, oder aus der *potenziellen, imitierten* Erfahrung. Wenn die Kinder das thematische Repertoire ihrer Eltern übernehmen oder imitieren, eignen sie sich schrittweise auch die *Geschlechtsidentität*. Das thematische Repertoire der Mädchen und der Jungen ist so unterschiedlich, weil ihre eigene Erfahrung ganz verschieden ist. Das größte Gewicht legt man in der Vorschulzeit nicht auf die Form des Wortes, sondern auf die Bedeutung. Die Form der ausgesprochenen Wörter hängt von der Aussprache der Mitmenschen und von der Akzentuierung ab. Schlussfolgernd kann man behaupten, dass die Tendenz einer schönen und fehlerfreien Sprache für Mädchen am wichtigsten ist, daher weisen die Jungen für diese Aspekte nicht kleine Gleichgültigkeit auf. Es ist zu beachten, dass die Jungen beim Sprechen mehr Aussprachefehler und die Mädchen – mehr Betonungsfehler machen. In der Vorschulzeit ist der wichtigste Faktor für die Aneignung der Sprache der aktive Standpunkt der Kinder auf die Sprache. Diese Aktivität zeigt sich im Prozess der Wortbildung und der Wortverschiebung nach dem angeeigneten Beispiel. Die Anzahl der Wortbildungsformen, ihr Charakter und Richtigkeit sind bei Jungen und bei Mädchen in derselben Altersgruppe sehr ähnlich. Aber verschiedene Männer- und Frauensprachstiltendenzen werden immer deutlicher: die Jungen und die Mädchen gebrauchen unterschiedliche Suffixe bei der Bildung der deminutivischen Formen. Der Wortschatz hängt ganz stark von den Lebensbedingungen, von der Erziehung ab. Reicher Wortschatz widerspiegelt eine gute soziale Atmosphäre, aktiven Umgang der Eltern mit dem Kind, völlige Sozialisation des Kindes. Das sprachliche Repertoire der Kinder in der 6-7-Jahre Altersgruppe ist am ähnlichsten mit dem Sprachrepertoire der Erwachsenen. In diesem Alter kommen solche Wörter und Aussagen vor, die von der Abstrahierungsfähigkeit des Kindes zeugen. Den Kern des Sprachmittelrepertoires eines 6-7-jährigen Kindes machen nicht mehr die Substantive aus, sondern Verben (40 %), fast gleichgewichtig werden die Pronomina (26%) und die Substantive (25%) gebraucht; Adjektive bilden 6 % der Kindersprache und nur sehr kleinmütig werden Adverbien gebraucht (3%). Wie auch in der Sprache der Erwachsenen hängt der Wortschatz von der gewünschten oder zugerechneten sozialen Rolle ab, die bei den Kindern ganz intuitiv erkannt wird und deren sprachliche Ausdrücke dann gleich gewählt werden. Das Sprachrepertoire der Mädchen ist emotional, die Verben sind emotional markiert, es gibt eine Menge von Diminutiva, und in dem aktiven Wortschatz der Jungen gibt es einen größeren Anteil von Schimpfwörtern und von den expressiven Verben.

LITERATŪRA

1. BALČIŪNIENĖ, I. Metadiskurso klausimai vaikiškoje kalboje. Pranešimas tarptautinėje tarpdisciplininėje konferencijoje „Kalba, įvairovė ir integracija besiplečiančioje Europoje: iššūkiai ir galimybės“ (VDU), 2006 05 14.
2. *Bendrojo išsilavinimo standartai*. I–X kl. Projektas. I d., 1997.
3. BOLTON, K., KWOK, H. *Sociolinguistics Today: International Perspectives*. Routledge, 1992.
4. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (elektroninė laikmena).
5. DŽEDŽULSKIENĖ, J. Kalba ir giminė. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. Vilnius, 1994.
6. GARŠVIENĖ, A.; IVOŠKUVIENĖ, R. *Logopedija*. Kaunas, 1993.
7. GIRDENIS, A. *Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai*. Vilnius, 2003.
8. GRIŠKEVIČIENĖ, J.; LAPKUVIENĖ, C.; NAVALINSKIENĖ, G.; ŠMULŠTYTĖ, R. *Lietuvių kalbos kultūros vadovėlis kolegijoms*. Vilnius, 2003.
9. GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistika ir kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, Vilnius, 1992, Nr.
10. GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistiniai kalbos tyrinėjimai. *Kalbos kultūra*, sąs. 47, Vilnius, 1984.
11. GUDAVIČIUS, A., *Etnolingvistika*. Šiauliai, 2000.
12. HYMES, D. *Foundations in Sociolinguistics*. Philadelphia, 1974.
13. IVIČ, M. *Lingvistikos kryptys*. Vilnius, 1973.
14. KAMANDULYTĖ, L. Bendrinės lietuvių kalbos, skirtos vaikams, modifikacijos. Pranešimas tarptautinėje Jono Jablonskio konferencijoje „Bendrinė kalba ir visuomenė“ (LKI), 2005 10 05.
15. KARALIŪNAS, S. *Kalba ir visuomenė (Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai)*. Vilnius, 1997.
16. KNIŪKŠTA, P. Pirmoji pažintis su sociolingvistika. *Literatūra ir kalba* T. XVI, Vilnius, 1980.
17. KNIŪKŠTA, P. Sociolingvistikos esmė ir problematika. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija, 1976, T. 3 (56).
18. LAUŽIKAITĖ, L. Sociolingvistika ir jos perspektyvos. *Kalbos kultūra*, 1996 (68).
19. LĖGAUDAITĖ, J. *Jaunimo slengas – psichosocialinis fenomenas*. Kaunas, 2002.
20. Lietuvių kalba ir bilingvizmas. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, XXVII, Vilnius, 1988.
21. MASAITIENĖ, D. Vyrų ir moterų kalbėjimo skirtumai. *Feminizmas, visuomenė, kultūra*. Vilnius, 1999.

22. MAZOLEVSKIENĖ, A. Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje. *Pedagogika*, 2001.
23. MESTHRIE, R.; SWANN, J.; DEUMERT, A.; LEAP, L. W. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, 2003.
24. MUCHINA, V. *Vaiko psichologija*. Kaunas, 1988.
25. PAULAUSKIENĖ, A. *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas, 2001.
26. PIAGET, J. *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius, 2002.
27. PILECKAITĖ-MARKOVIENĖ, M.; NASVYTIENĖ, D.; BUMBLYTĖ, D. *Vystymosi psichologija. Vaikystė*. Vilnius, 2004.
28. PRIBUŠAUSKAITĖ, A.; NAVICKIENĖ, I. *Kalbos kultūra, pratimai, testai*. Kaunas, 2000.
29. ROMAINE, S. *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. Second Edition. 2000.
30. SAVICKIENĖ, I. *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija* [Disertacija]. Kaunas, 1999.
31. Socialinės lingvistikos problemos. *Lietuvių kalbotyros klausimai*. 1979, T.19.
32. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. str. rinkinys, Vilnius, 1994.
33. ŠERNAS, V. *Glotoedukologija 1*. Kaunas, 2002.
34. URBUTIS, V. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius, 1978.
35. VAICEKAUSKIENĖ, L. Ką tu sakai? *Naujasis Židinys – Aidai*, 1998, 3.
36. WRAY, A.; TROTT, K.; BLOOMER, A. *Projects in Linguistics. A Practical Guide to Researching Language*. London.
37. ŽUPERKA, K. *Stilistika*. Šiauliai, 1997.
38. БЕЛИКОВ, В. И., КРЫСИН, Л. П. *Социолингвистика*. Москва, 2001.
39. БОДУЭН ДЕ КУРТЕНЭ, И. А. *Избранные труды по общему языкознанию*. Т. 1 – 2, Москва, 1963.
40. БРАИТ, У. Введение: параметры социолингвистики. *Новое в лингвистике*, Вып. VII., Москва, 1975.
41. ЗОРКИНА, О. С. О психолингвистическом подходе к изучению текста. *Язык и культура*, Новосибирск, 2003.
42. КОВАЧ, И. Ю. О социолингвистике в Венгрии. *Проблемы Социо- и психолингвистики*. Выпуск 3. Сборник статей., Пермь, 2003.
43. ЛАБОВ, У. О механизме языковых изменений. *Новое в лингвистике*. Вып. 7. *Социолингвистика*. Москва, 1975.
44. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва, 1990.
45. СТЕПАНОВ, Г. В. *Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи*. Москва, 1976.

1 PRIEDAS

Transponuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų laisvojo pobūdžio pokalbių tekstai

1. Ugnė (3;5) – Rusnė (3) (5 min.)⁷⁹

Ugnė (3;5): *Lelytė sedies. Jeikia ją pjijisti.*

Rusnė (3): *Kodėl' pjijisti? Kodėl' pjiisti jeikia?*

Ugnė (3;5): *Kodėl'?*

Rusnė (3): *Taip.*

Ugnė (3;5): *Kodėl' kodėl' kodėl' jeikia pjijist? Kodėl' kodėl' kodėl' pjijyst jeikia? Kad nenukjistų.*

Rusnė (3): *Kad nenukistų?*

Ugnė (3;5): *Je.*

Rusnė (3): *Jeikia sia taip padayt. Įkisti į tą bajtą.*

Ugnė (3;5): *Se ne ba'la, se ya vialetinė. Spál'va.*

Rusnė (3): *Šia vioetinė i bata.*

Auklytė: *Nu, ką čia veikiat, dukrytės?*

Rusnė (3): *Mes se zaidziam.*

Auklytė: *ką auginat?*

Rusnė (3): *Lelytę. Toki leliuką maziūką augynam.*

Ugnė (3;5): *Isai noji sia pamiegot. Tu gali eit pazaist sia, pie fontano, djugelius pagaudyti, pauksiūkų pagaudyti.*

Rusnė (3): *Eīnu. Fontanas sia?*

Ugnė (3;5): *Sia.*

Rusnė (3): *Sia?*

Ugnė (3;5): *Ne, eik va sia. Fontanas sia.*

Rusnė (3): *Sia? Kuj tanfanas?*

Ugnė (3;5): *Ne.*

Rusnė (3): *Sia?*

Ugnė (3;5): *Ne, va! Matai? Va. Pazėk kaip bega. Sia pabūk tu gejei?*

Rusnė (3): *Gejei.*

2. Milda (3;3) (1 min.)

⁷⁹ Kalbinės situacijos eilės numeris, kalbinės situacijos dalyvių, -io vardai ir amžius (metai; mėnesiai), kalbinės situacijos trukmė.

Milda (3;3): *Auklėtoja, mano mamytė isejo į darbą.*

Auklėtoja: Taip, žinoma, mamytė išėjo į darbą, Mildute.

Milda (3;3): *O tetis daj miega.*

Auklėtoja: Tėtis dar miega? Ot tinginys! Tai ko į darbą neina?

Milda (3;3): *Tai naktis.*

Auklėtoja: Tai kad dabar jau diena – turėtų atsikelti ir jau nueiti.

Milda (3;3): *Isai susijgo. Vaistų gėję. Ij kosti.*

Auklėtoja: Tai labai blogai, kad tėtis susirgo.

Milda (3;3): *Taip.*

3. Laurynas (4;9) – Andrius (4;2) – Eimantas (4;3) – Valentas (4;1) (15 min.)

Eimantas (4;3): *Tai būs lektūvas.*

Laurynas (4;9): *Jis dabar žinai ką daro? Stovi. Ištraukė bombą ir įsidėjo į slaptas vieteles lektuve. Dabar stovi, stovi mėšina stūmt. Dabar lektuvas skrenda be žmogaus! Paliko lektuvas. Žmogus nukrito!*

Eimantas (4;3): *Atvaziavo polycinynkai.*

Andrius (4;2): *Saudyk į policininkus. O kas mus uzdalė? Tuu.*

Laurynas (4;9): *Puch puch. Policiją sušaudė kareiviai. Kareiviui tai reikia eiti į karą. Kareivis kare gali žūti. Aš rytoj atsinešiu savų žmogeliukų. Aš dar turiu daug mašinų ir lektuvų.*

Andrius (4;2): *Ką?*

Laurynas (4;9): *Atsinešiu savųjų žmogeliukų. Gerai? Rytoj.*

Andrius (4;2): *Atsinesk.*

Eimantas (4;3): *Ās tėve saugau. Ās į vỹrsu saudau.*

Laurynas (4;9): *Aš šoviau. Gali dabar bet kur bėgti.*

Andrius (4;2): *Vaziojam, vaziojam kareivis islipo il stovi. Vaziojam, vaziojam!*

Laurynas (4;9): *Nes plasmasinė. Rūko. Mano tėtis, tai negeria ir nerūko, nes tai yra negražu. Ir dar jei rūkai, tai žinai kokia liga – mirtina liga gali... Numirti mirtina liga gali. Čia mėšina stumia. Prie namo įgriuvo. Galima pasikeisti žmogeliuką?*

Andrius (4;2): *Pasikeisk. Negalima cia, cia mano visi kaleiviai.*

Laurynas (4;9): *Dabar du šaudys. Dabar aš tau atiduosiu abudu. Mano skrenda mėšina.*

Andrius (4;2): *Ei, laba diena.*

Laurynas (4;9): *Laba diena. Žiūrėk, Andriau, kaip jie abudu šaudosi.*

Andrius (4;2): *Matau.*

Laurynas (4;9): *Žiūrėk, kaip abudu šauduos, šaudosi.*

Andrius (4;2): *Nu ir kas, jiems vistiek niekas daryti, niekas neskauda.*

Laurynas (4;9): *Aš tai už mašinos pasislėpęs esu. Tdrrrr, tdrrrr. Mano tai toks šaudymas.*

Eimantas (4;3): *Ās į tāvo rānką saudau.*

Andrius (4;2): *Mano laivas toks tuli būt. As jau vandeny.*

Laurynas (4;9): *Tavo mašina negali skrist, gali tik šaudytis.*

Eimantas (4;3): *Atėik davai. Kodėl man nedodi, neleidi sūto?*

Andrius (4;2): *Tokio? Leidziu. Kodėl neimi tada?*

Laurynas (4;9): *Pažiūrėk, Andriau, kaip jie neša mašiną.*

Eimantas (4;3): *Pazėk, kaip skraido. Aukstai taip. Bandyk māne isaudit.*

Andrius (4;2): *Tsia māsina, kaip bangabanga.*

Eimantas (4;3): *Ās tau padiejau.*

Laurynas (4;9): *Jis dabar vėl įgriuvo māsina.*

Andrius (4;2): *Atseit, Laurynai, tu būsi namuose, o as nematysiu il as į tsia pasaudysiu biški il tu numilsi. Gelai?*

Laurynas (4;9): *Bet aš dar turėsiu kitą žmogų.*

Andrius (4;2): *Tu tuli jau numilti.*

Laurynas (4;9): *Jis dar nenumirė. Jis paskutines jėgas turi. Tuoį mirs. Dar pašauk. Jis atsigulė, kad nepašautum jo. Jis pabėgo.*

Eimantas (4;3): *Atvaziavo dar vienas karys. Šaudu tuoį tėve.*

Andrius (4;2): *Mes saudom stiklus.*

Eimantas (4;3): *Ās jė.*

Laurynas (4;9): *Nežinot ką aš šaudysiu.*

Andrius (4;2): *Atseit vienas kaleivis bus namose.*

Laurynas (4;9): *Jau tu žuvai.*

Andrius (4;2): *Atseit, Eimantai, mes visul lakstysim il tave nojėsim saudyt.*

Laurynas (4;9): *Aha.*

4. Laurynas (4;9) (1 min.)

Laurynas (4;9): *Norit labai fainą anekdotą papasakosiu?*

Tyrėjas: *Noriu.*

Laurynas (4;9): *Mokytoja klausia:*

– *Petriukaiiii, o kiek užsiauginai žąsų?*

– *Aštuonis.*

– O kiek papiovei?

– Penk ... devynias.

Jeigu užsiaugino aštuonis, tai ir dar paskui iš močiute iš s, iš močiutės atsivežė ir gavosi iš viso devyni. Dar dvi atsivežė ir dar vieną atsivežė iš viso devyni. Dar dvi atsivežė ir dar vieną atsivežė iš močiutės ir papiovė iš viso visas.

Tyrėjas: Ir papjovė visas?

Laurynas (4;9): *Vienu kar..., vienu kartu, bet aišku visų nesugaudė Petriukas.*

5. Jonė (5;9) – Laurynas (4;9) (24 min.)

Laurynas (4;9): *Čia mašina taip nuleidus kablį žvejoja.*

Jonė (5;9): *Ajklys ijgi. As nezvejosu.*

Tyrėjas: Laurynai, o tu kada nors esi žvejojęs meškere?

Laurynas (4;9): *Esu. Nidoj.*

Tyrėjas: Nidoj? Jūroj?

Laurynas (4;9): *Nes man padovanojo meškere.*

Jonė (5;9): *Mano bjoliui padovanojo meskeję.*

Laurynas (4;9): *Bet man nieko neišėjo pagauti. Nieko neišėjo...*

Jonė (5;9): *Mano bjolis tai vieną kajtą labai didelę zuvį pagavo.*

Tyrėjas: Brolis?

Laurynas (4;9): *Bet aš tai... Mes meškeriojom meškeriojom, sliekus gaudėm gaudėm, bet nieko neišėjo.*

Tyrėjas: Su tėveliu žvejojai?

Laurynas (4;9): *Taip.*

Tyrėjas: O tėvelis pagavo? Laurynas papurto galvą. Irgi nepagavo?

Jonė (5;9): *Mano bjolis tai vieną kajtą labai didelę zuvį pagavo.*

Laurynas (4;9): *Žėk kaip važiuoja.*

Jonė (5;9): *As buvau maudytis il matsiau negyvą..., uzmijsau... negyvą pleksnę.*

Tyrėjas: Ką negyvą?

Jonė (5;9): *Pleksnę.*

Tyrėjas: Mmm...

Laurynas (4;9): *Tai kas, aš irgi maudžiausi, bet...*

Jonė (5;9): *Pjie jūros.*

Laurynas (4;9): *O aš kitur maudžiausi. Ir ten yra... Ir aš esu daug šalių apvažiavęs užtad.*

Jonė (5;9): *O as esu Palangoj buvus.*

Laurynas (4;9): *O aš esuuu Vylniuj buvęs vat.*

Tyrėjas: Ir ką tu Vilniuj matei?

Laurynas (4;9): *Nu pas traumatologą buvau – Vylniuj.*

Tyrėjas: Pas gydytoją?

Laurynas (4;9): *Aha, dėl sesės. Dėl mano sesės kažkas ten buvo blogai.*

Jonė (5;9): *O as... Vieną kajtą plovė skjandį.*

Laurynas (4;9): *Tau?*

Jonė (5;9): *Mh.*

Tyrėjas: Tai apsinuodijus buvai?

Jonė (5;9): *Ne, mums mama leido po vieną tabletę pasiimti, o as visas beveik suvalgiau.*

Tyrėjas: Tai jei skrandžio nebūtų išplovę, tai gal būtum apsinuodijus, taip?

Jonė (5;9): *Taip, gal.*

Tyrėjas: O tu Jonyte sakei kur buvai?

Jonė (5;9): *Palangoj.*

Tyrėjas: Aš tai Palangoj niekad nebuvus, o ką tu ten matei?

Jonė (5;9): *Ten buvo... Ten buvo tokie ajkliai.*

Laurynas (4;9): *Aš tai mačiau per kiną daug arklių. Ir labai gražų kiną mačiau, kaip kaip...*

Jonė (5;9): *O mano bjoliui vieną kajtą...*

Laurynas (4;9): *kaip prisirišo ranką prie to ir taip ant vienos rankos taip čiuožė, ant rogių, o šunys jį tempė ir ant sniego taip griuvo.*

Jonė (5;9): *O as buvau vieną kajtą ant tokio kalno, nepjisimenu kokio, tai ten mes vieną kajtą, ten buvo Palangoj, tai mes vieną kajtą kaip tsiuožėm tai vos neapsivejtėm.*

Laurynas (4;9): *O aš nuo kalniuko kai su ratu važiavau, kai su rogėm važiavau, tai į pusnį įlėkiau.*

Jonė (5;9): *Ooo!*

Laurynas (4;9): *Taip tikrai, pas močiutę nuo kalnių, nuo kalno, tai tėvelio močiute su ratu taip nuo kalno, fui su rogėm taip važiavau važiavau ir į šoną, į pusnį.*

Jonė (5;9): *Laujynai, kas tau gejav: ziema, vasaja aj juduo?*

Tyrėjas: Ir pavasaris yra, taip?

Jonė (5;9): *Aj pavasajis?*

Laurynas (4;9): *Žiema.*

Jonė (5;9): *Kodėl?*

Laurynas (4;9): *Nes daug sniego, galima statyti sniego senį. Man labai patinka daryt sniego senį ir sniego pilį galima statyt.*

Jonė (5;9): *O mano bjolis vieną kajtą pastatė sunį.*

Tyrėjas: Šuniuką? Ne sniego senį pastatė iš sniego, o šuniuką padarė?

Jonė (5;9): *Nu.*

Tyrėjas: Šaunuolis!

Laurynas (4;9): *Nu tai kas, o aš turiu gyvą mažą, juodą visą kačiuką.*

Jonė (5;9): *O as tujiu... As tujiu ijgi katę, bet inai jau užaugus ir sena. O as tulėjau sunį, bet as pas babą isveziau, nes jis labai mokėjo kandziotis. Labai mėgsdavo kandziotis.*

Laurynas (4;9): *Tai kas, aš turiu du šunis. Keturis, peñkis turiu.*

Tyrėjas: Laurynai, o tu gyveni nuosavam name?

Laurynas (4;9): *Nuosava... Nea.*

Tyrėjas: Bute? Bute gyveni?

Laurynas (4;9): *Taip, bet mažam.*

Jonė (5;9): *O as gyvenu nuosavam name. As gyvenu su tėtsiu, su mama il motsiute. Su bjoliais.*

Tyrėjas: Bet jūs name gyvenate, taip? Nuosavam?

Laurynas (4;9): *Aš irgi atvažiuoju retkarčiais pas močiutę su Viktorija ir ką sugalvoju aš, pavyzdžiui „sraigėm“ pažaidžiam pas tetą. Aš su ja sugalvojom slaptą vietelę.*

Tyrėjas: O kaip žaidžiat „sraigėm“?

Laurynas (4;9): *Paprastai.*

Tyrėjas: Ką ten daryti reikia? Aš niekada neesu žaidus. Net vaikystėje.

Laurynas (4;9): *Tai šliaužioti, ropoti, iš savo namelio išlysti.*

Tyrėjas: O kas būna tavo namelis?

Laurynas (4;9): *Mano?*

Tyrėjas: Taip.

Laurynas (4;9): *Nu ten, nu žinot toksai stalas. Ten mes šone yra stalčiai ir viduj tokia skylė ir ant viršaus, ant to stalo, kompas ir tenais skylė yra.*

Tyrėjas: Supratau.

Jonė (5;9): *Man kliba dantys.*

Laurynas (4;9): *O Viktorija pasistačius namą iš, nu iš kilimų ir kėdžių.*

Tyrėjas: Kur buvai? Pas dantistę ar tau reikia eiti?

Jonė (5;9): *Man kliba dantys.*

Tyrėjas: Kliba dantukas? Reikia išrauti ir naujas užaugus, taip?

Jonė (5;9): *Mh.*

Tyrėjas: Tai tu lauki, kad jau iškris jisai?

Jonė (5;9): *Man jau yla skylė.*

Tyrėjas: Matau, tai gal reikėtų eiti pas stomatologą ? Jonytė trauko pečiais.

Laurynas (4;9): *Jis jau persikraustė ne į Vylnių, jis iš Vylniaus persikraustė. Nuvažiavo kitur dirbti. Ši žinia paslaptis. Žėk žėk, o o, a, džich. Apsivertė mašina. Šita. Ir va šitaip žėk, va šitaip važiuoja. Ai, važiuoja. Dr dr dr. Ė arklį. Žiūrėk nuleido jis jam meškere. Imk, kilk. Dabar jis pameškerios. Jis va kaip. Įsibėgėti atbulai. Cha. Žėk ir va šitaip va arba taip.*

Tyrėjas: Laurynai, o tai čia kokia mašina? Pramoninė kokia žvejybos?

Laurynas (4;9): *Gaisrinės.*

Tyrėjas: Čia gaisrinė? O tai su gaisrine galima žvejoti?

Jonė (5;9): *Neee!*

Laurynas (4;9): *Ne, bet galima, jeigu šitoki nuemi kablį, tai galima žvejoti uždedi kablį ir galima žvejoti.*

Jonė (5;9): *Ką ten Martyna pasėmė?*

Laurynas (4;9): *Lėlę savo. Uždedi kablį, uždedi sliėką...*

Jonė (5;9): *Nosinę pasėmė.*

Laurynas (4;9): *Ir taip žvejojį. Ir kai nėra, nu kai nėra meškerių, yra žėk tada gaisrinė užkabina kablį prakerta skylę...*

Tyrėjas: O ką dar galima su gaisrine mašina veikti?

Jonė (5;9): *Galima užgesinti namą.*

Laurynas (4;9): *Tai taip.*

Jonė (5;9): *Ką dal galima?..*

Laurynas (4;9): *Tik reikia čia didesnio purkštuvo, šlangos. Kaip ir aš pas močiutę turiu šlangą.*

Jonė (5;9): *Cia galima prijabinti kazką.*

Laurynas (4;9): *Taip.*

Tyrėjas: O ką tu pas močiutę su šlanga darai? Kam jinai reikalinga ten pas močiutę?

Laurynas (4;9): *Kad valyt. Kad plaut viską.*

Jonė (5;9): *Pavyzdžiui žolę būna.*

Tyrėjas: Žolę? O žolę plaunat ar laistot?

Jonė (5;9): *As plaunu.*

Tyrėjas: Plauni žolę su šlanga?

Laurynas (4;9): *O čia taip prijabinta prie radiatoriaus. Nes Čia prie turėklo čia buvo toksai įjungimas ir prie čia prijabina. Išlipkite, išlipkite į arklį. Gerai, išlipote – važiuojam.*

Jonė (5;9): *O dabal islipsi tu.*

Laurynas (4;9): *Iššoko jisai į vandenį. Dabar žiūrėk kas bus. Karas. Aš mačiau labai labai gerą spektaklį „Nykštukas Nosis“.*

Jonė (5;9): *O as maaatsiaau „Kiauliaganys il pjincese“.*

Tyrėjas: Labai gražus spektaklis. Šitą tai žinau.

Laurynas (4;9): *„Nykštukas Nosis“ irgi labai fainas.*

Tyrėjas: Tai papasakok, nes aš šito tai nemačius esu.

Laurynas (4;9): *Nu kaip, kai jis buvo dar mažas ta ragana atėjo; „man šito, man šito, man kopūstų, maišą kopūstų“, taip pradėjo. Bet pyrma, tai jis verdė sriubą. Fainas ba faina pabaiga.*

Tyrėjas: O tu mačius tą „Nykštukas Nosis“ spektaklį? Jonė purto galvą. Tau įdomu buvo kai pasakojo Laurynas? Jonė linkteli galva.

Laurynas (4;9): *O aš tai mačiau lėlių teatre, bet jau pasibaigė ir aš dar vieną matysiu.*

Jonė (5;9): *O as maciau „Sjeką“.*

Tyrėjas: Tai čia filmas taip?

Laurynas (4;9): *O aš tai namuose turiu žaidimą „Šrekas“. Labai sunkus, bet...*

Jonė (5;9): *Tai mes tujim kaskokį ten su su zebļu zaidimą.*

Tyrėjas: O ką tam žaidime daryti reikia?

Jonė (5;9): *Jeikia sujast tokį akmenį, kaip sujandi jeikia nueiti į zologojos sodą, nu ten ne filmukas ten kompas, nueini padedi tą akmenį į zologijos sodą il su bezione il su bezione paskui jeikia zaisti.*

Tyrėjas: Mh. O viena žaidi šitą žaidimą?

Jonė (5;9): *Ne ten mano bjoliai, as dal nemoku zaisti su jo.*

Tyrėjas: Įdomu tau?

Jonė (5;9): *Mh.*

Tyrėjas: O kas įdomiausia?

Jonė (5;9): *Įdomiausia...*

Laurynas (4;9): *Su ragu atbulai. A, dž. Gelbėk, gelbėk!*

Jonė (5;9): *Ten yla toksai, toksai... Bajmalėjus! Va.*

Tyrėjas: Ai, buvai pamiršus kaip jisai vadinasi, taip?

Jonė (5;9): *Taip.*

Laurynas (4;9): *Barmalėjus?*

Tyrėjas: Ten toksai veikėjo vardas, taip?

Laurynas (4;9): *O aš mačiau... irgi turiu fil... Aš turiu dar gerą filmuką.*

Tyrėjas: Kokį?

Laurynas (4;9): *Ne filmuką, bet kaip ten, ten spektaklis, aš jį mačiau.*

Jonė (5;9): *Nu papasakok.*

Tyrėjas: Papasakok kas ten jame buvo. Gal mes žinosim pavadinimą.

Laurynas (4;9): „Nykštukas Nosis“, bet ten yra dar labai faina pabaiga buvo.

Tyrėjas: O kokia buvo to spektaklio pabaiga?

Laurynas (4;9): *Kaip jis, nykštukas Nosis, dirbo virėju. Ten buvo labai faina. Ta ragana norėjo kažkokio tai patiekalo.*

Tyrėjas: Ir kuo visas tas spektaklis baigėsi?

Laurynas (4;9): *Namuose galima pasigaminti: avižinių kruopų, bananų, vynuogių ir ...Nu kaip ten tas žalias visas?*

Tyrėjas: Žalias? Kopūstas? Laurynas purto galva. Žirnis?

Laurynas (4;9): *Kai būna parduotuvėj tamsiai rudas, kai nuplauni ir išlupi namuose būna žalias, o viduj juodos sėklytės.*

Tyrėjas: Tai kivis?

Laurynas (4;9): *Taip, kivis. Ir dar kai ko reikia.*

Tyrėjas: Ir kaip gaminti reikia?

Laurynas (4;9): *Paprastai, viską sumaišyti, sumaišyti ir iškepti. Ir gaunasi patiekalas.*

Laurynas (4;9): *Pakarsiu tave. (Žaidžia su mašina ir arkliu.)*

Jonė (5;9): *O as tujiu. As tujiu magą.*

Laurynas (4;9): *O mano pusseserė žinai ką turi? Tą kur, tą juodą tokį kur čenais lempa yra.*

Tyrėjas: Laurynai, o tau patinka vaikščioti į spektaklius?

Laurynas (4;9): *Taip.*

Jonė (5;9): *Man ijgi patinka.*

Laurynas (4;9): *Man labai pabaigos labai fainos būna.*

Tyrėjas: O labiau patinka žiūrėti per televizorių ar ... (Laurynas neleidžia užbaigti klausimo.)

Laurynas (4;9): *Spektaklyje, nes spektaklyje labai fainos pabaigos.*

Tyrėjas: O per televizorių ne taip įdomu?

Laurynas (4;9): *Nevisai įdomu, nes kai ...*

Jonė (5;9): *Mano nagai nulakuoti.*

Tyrėjas: Matau.

Laurynas (4;9): *tas „Nykštukas Nosis“ buvo dviejų dalių.*

Tyrėjas: Spektakliai būna dviejų dalių ar būna ir vienos?

Laurynas (4;9): *Dviejų dalių visalaik, bet gali būti trejų, dviejų dalių.*

Tyrėjas: O ką veikiat per pertraukėlę tarp spektaklio dalių?

Laurynas (4;9): *Nu geriam karštą šokoladą, bet labiausiai tą su žele ...*

Jonė (5;9): *Kas tsia pajasyta?*

Tyrėjas: „Jonytė“ parašyta.

Laurynas (4;9): *Ir aš turiu savo namelį. (Eina prie savo spintelės.)*

Jonė (5;9): *Kandau obuolį su situo, kandau tai tai man isklibino jis il nu dantis buvo va tai va islindęs.*

Tyrėjas: Tai jis tau labai stipriai kliba, taip?

Jonė (5;9): *Taip.*

6. Jonė (5;9) – Marius (5;7) – Vytenis (6;7) – Ugnius (4;7) – Mantas (5;3) (5 min.)

Vytenis (6;7): *O po to žėk šitą pasuki, stipriai pasuki. Stipriai reik pasukt – tada šauni.*

Ugnius (4;7): *Ei kas ardo? Čia mano.*

Jonė (5;9): *Dabaj savo pasiziūlėk.*

Auklėtoja: *Dabar atnešu aš tau Vyteni ir tavo.*

Vytenis (6;7): *Dar jis čia kažin bus?*

Auklėtoja: *Pasižiūrėsi.*

Jonė (5;9): *As zinau sitą.*

Vytenis (6;7): *Čia vieną tokią turi turbūt draugas Eimantas. Turbūt turi mano toksai kitas draugas. Mano vienas draugas turi, Eimantas turbūt tokią turi.*

Mantas (5;3): *Iš mūsų grupės, ar iš tavo?*

Vytenis (6;7): *Iš mano. Yra ir mano grupėj Eimantas.*

Ugnius (4;7): *Va žėk, kiii bus kindi [„Kinder“ žaisliukas].*

Vytenis (6;7): *Pala, pala, pala.*

Mantas (5;3): *O kaip šitą ratą sudėti?*

Vytenis (6;7): *Tuoj čia atsargiai. Šitą liurbį čia.*

Tyrėjas: (Jonė ir Ugnius pasišalina.)

Mantas (5;3): *Liurbį (juokiasi)*

Marius (5;7): *Aš čia atsisėsiu. Prie tavės. Kaip tu statai? Galiu pažiūrėt kaip tas ratas sukasi? O kam trečias ratas?*

Vytenis (6;7): *Taigi čia tas pats. Jeigu tas nukristų tai tą uždedu.*

Mantas (5;3): *O kaip uždėt jeigu nenusimaus? Nulauži ir viskas. Nebėr.*

Vytenis (6;7): *Aaa, pabėga!*

Mantas (5;3): *Pabėgo tavo ratai.*

Vytenis (6;7): *Jo.*

Marius (5;7): *Kopėčias kažkas išsinešė.*

Vytenis (6;7): *Ei kas leido?!*

Marius (5;7): *Begemotas.*

Vytenis (6;7): *Turi dar? Atiduok! Atiduok arba pasakysiu auklėtojai. Kur tas ratas?*

Mantas (5;3): *Ooo, begemotas. Begemotą žinau. Begemotas.*

Vytenis (6;7): *Policija. Policija. Policija. Atiduok! Duok arba pasakau auklėtojai.*

Marius (5;7): *Aš neturiu.*

Mantas (5;3): *Aš irgi. Aš turiu bylą (instrukciją kaip sudėti žaisliuką).*

Marius (5;7): *Aš turiu trečią bylą. Kokios čia detalės?*

Vytenis (6;7): *Atiduok šitą, nes nežinau. Palauk. Kai visa pasistatys tada duosiu.*

– (Prieina Ugnius ir Jonė)

Mantas (5;3): *Čia ne tavo.*

Ugnius (4;7): *Mano!*

Mantas (5;3): *Čia Vytenio.*

Ugnius (4;7): *Mano.*

Mantas (5;3): *Vytenio.*

7. Marius (5;7) – Mantas (5;3) (4 min.)

Mantas (5;3): *Filmuoja.*

Marius (5;7): *Filmą daro. Pilkas filmas ik ausų.*

Mantas (5;3): *Mariau, tu turi tą kompiuteriuką?*

Marius (5;7): *Ką?*

Mantas (5;3): *Tą kompiuteriuką?*

Marius (5;7): *Turiu.*

Mantas (5;3): *Aš irgi. Pykšt. Žaisim? Turiu statybas. Aš turiu statybas.*

Marius (5;7): *Aš ir.*

Mantas (5;3): *Turi šaudymkę?*

Marius (5;7): *Aš turiu su bomba statybas.*

Mantas (5;3): *Aš irgi.*

Marius (5;7): *Bet žiauriai nusileidžia sprogsta. Supranti, kur į šonus susprogdina tas šonas laikosi be nieko.*

Mantas (5;3): *Geras.*

Marius (5;7): *Gal aš pirmas paspalvo?*

Mantas (5;3): *Nenoriu. Oi išvažiavo (išriedėjo mašinytė iš spintelės).*

Marius (5;7): *Aš einu biškį paspalvinsiu.*

Mantas (5;3): *Kas atėjo?*

Marius (5;7): *Baubas.*

Mantas (5;3): *Jonė tuoj ...*

Marius (5;7): *O jei Rokas. Ankščiau jis gali ateiti. Renkis greičiau. Renkis, o ne šokinėk.*

Mantas (5;3): *Nu tai žaisim?*

Marius (5;7): *Ko? Ką? Pirma einam paspalvinsim. Pažėk koki pas mane flomasteriai.*

Pasidėk viską.

8. Agnė (5;5) – Lukas (5;4) – Viktorija (5;1) (15 min.)

Agnė (5;5): *Lukai, as savo mamą matsiau. Aš mamą palydėau savo. Tėtis liko lauke, o mama atėjo iki dujų. As atėau įj veikt pjadėjau.*

Viktorija (5;1): *Kuo tu noli būti?*

Lukas (5;4): *Mama galėtų būti.*

Viktorija (5;1): *Zinok galima suploti il bėgti. Ooo .*

Lukas (5;4): *Ta kamera mus filmuos.*

Viktorija (5;1): *Iskepsiu tokių sausainių.*

Lukas (5;4): *Nepasispaudžia.*

Agnė (5;5): *Zalią pabandyk.*

Viktorija (5;1): *Du sausainiai natsidalo.*

Agnė (5;5): *Kai tavęs nebuvo liepė dėliot laidytes, viską. Gejai iau apvejst jeikia.*

Viktorija (5;1): *Viskas. Ką ten dajėt viską?*

Agnė (5;5): *Ai, dainavom ten, paskui (r)aidytes vedžiojom. Visi nukjtom. As tai usigavaukai kjitau usigavau.*

Viktorija (5;1): *Bet nevejkei.*

Agnė (5;5): *Ne, Nevejkiu. Neno(r)ėjau veikt pjie (žš)monių.*

Viktorija (5;1): *Taip negalima.*

Agnė (5;5): *Tada juokiasi.*

Viktorija (5;1): *Tsia zinok tokius kietus dedu. Taip imi tolto il toks saldus. Bet jis nenusiema.*

Agnė (5;5): *Tai va tai va. Tėvai il tu valgyk.*

Viktorija (5;1): *Palauk sia labai daug grietinės. O tsia sokoladas tas. Sia geltonas tas sokoladas . Baltas.*

Agnė (5;5): *Jau suvalgei? Mes dal ne. Iau tėti suvalgėm mes a(r) nesuvalgėm. Mes da(r) nesuvalgėm.*

Viktorija (5;1): *As dal tuliu leliuką.*

Agnė (5;5): *Va leliukas. As būsiu mama. Gejai? Ė, vaziuojam jau.*

Viktorija (5;1): *Nu palauk taigi daj maziukas vaikiukas tuli būti. Dal mazesnis uz sitą.*

Agnė (5;5): *Dėk salia sito.*

Viktorija (5;1): *Daj eik jaktus pasimt.*

Agnė (5;5): *Einam pasivaikstsiot aj nenoji? Tada einam mes abudu pasivaikstsiot.*

Viktorija (5;1): *Tsia taigi negalima nieko palikt. Mama, ... Eik su zmóna. Noji vaziuoti su mumis. Ba jei ne tai liksi vienas.*

Lukas (5;4): *Vaz(ž)iuosim su mašina.*

Agnė (5;5): *As gejaiu pėstsia.*

Viktorija (5;1): *Bet labai toli. Gejai as tik paimu vaikui žaislą. As panesiu, nes labai sunku. Gejai tada einam tenai. Kuj eini? Taigi neisi tenai atgal tenai atgal.*

Agnė (5;5): *Bet taigi toli.*

Viktorija (5;1): *Labai toli ane Lukai.*

Agnė (5;5): *Einam į mās(š)ina.*

Lukas (5;4): *Einam į rūbinę.*

Viktorija (5;1): *Gejai.*

Agnė (5;5): *Arba zinai ką, zinai ką tsia gali būt ...*

Viktorija (5;1): *Aaa, maziuką vaikiuką palikom namie!*

Agnė (5;5): *Ne, va. Aaa, tikrai!*

Viktorija (5;1): *Bėgam.*

Agnė (5;5): *Bėk bėk sese, paimk tą maziuką vaikiuką. Mes tsia pabūsime.*

Lukas (5;4): *Sustab dau. Tššš. Išjungiau variklį.*

Viktorija (5;1): *Eik tu eik tu. Kap gjžom va ir ... Kuj dėt?*

Agnė (5;5): *Duok duok duok.*

Viktorija (5;1): *Kuj dėt?*

Agnė (5;5): *Va tsia dėk.*

Viktorija (5;1): *Ne, palauk, va tsia.*

Agnė (5;5): *Vaikiuką.*

Viktorija (5;1): *Tsia kiek dauk daiktų.*

Agnė (5;5): *Duok sia rankinuką.*

Viktorija (5;1): *Gejai. O kaip sia is atsise ga. O Dieve galėtų nestovėt, nes daj nebaigėm, taigi labai greitai, daj laiko, aaa palauk, iau kiek, palauk kiek – desim po penkiolikos. Skubam iau naktis.*

Lukas (5;4): *Tiek valandų nebūna.*

Agnė (5;5): *Tai gejai, kad naktis. Taigi mes vaziuosim iki (r)yto. Zinok dab toliau ,zinok da(r) mes (r)yte vaziuojam.*

Viktorija (5;1): *Tai vaziuok. Ko tu? (Kreipiasi į Luką)*

Agnė (5;5): *Dėk. Mano telefonas. Ei sitą nedėk, (r)áktus tik galėjai įdėt. Sitą gali dėt ij zinzi va sitą gali dėt. Ij bus tau lengviau.*

Viktorija (5;1): *Duok palaikysiu jankinę.*

Agnė (5;5): *Gejai laikyk. Jau maziau iau nesunku.*

Viktorija (5;1): *Taip. Palauk, palauk.*

Agnė (5;5): *Ziū(r)ėk tas aparatas.*

Viktorija (5;1): *Ne bet jis mus filmuoja.*

Agnė (5;5): *Filmuoja, neš matai, matai uždegta lemputė.*

Viktorija (5;1): *Tai leiskias, kad nu, kad filmuoja mus, ane?*

Agnė (5;5): *Aha.*

Viktorija (5;1): *Gjeitsiau vaziuojame. Kiek mes galim vaziuot. As iau noliu miego.*

Agnė (5;5): *Dal. As nenoliu. Dal zinok iki lyto il dal mes il l(r)yte vaziuosim. Vat.*

Lukas (5;4): *Atvažiavom jau.*

Agnė (5;5): *Ne, taigi lyte dal.*

9. Marius (5;7) – Rokas (5;7) – Andrius (4;2) – Mantas (5;3) (19 min.)

Mantas (5;3): *Nu, mesk!*

Rokas (5;7) : *Tžžž...*

Mantas (5;3): *Nesusprogau! Aš milžinas!*

Rokas (5;7): *Man nepataikei, nes jūs irgi žaisliniai...*

Mantas (5;3): *Dabar žiūrėsiu savo žaidimą. Jau pauzė. Jau atlėkė. Puola. Oi neįmanoma daryti – per žemai. Aš noriu lenktynių.*

Marius (5;7): *Atiduok.*

Andrius (4;2): *Jeigu jūs nezaidziate, tai iseikit.*

Marius (5;7): *Norėsiu čia ir sėdėsiu.*

Andrius (4;2): *Jeigu jūs mūsų kajeivius sugjausite, tada mes paimsim, gejai?*

Rokas (5;7): *Paimsim jų meškiną.*

Mantas (5;3): *Mariau, žiūrėk – įjungsiu naują.*

Marius (5;7): *Lenktynes?*

Rokas (5;7): *Alio.*

Andrius (4;2): *Alio.*

Mantas (5;3): *Valio.*

Rokas (5;7): *Alio. Alio – valio, alio – valio.*

Andrius (4;2): *Alio – valio.*

Mantas (5;3): *Oi mamyte!*

Rokas (5;7): *O! Ir aš koks.*

Mantas (5;3): *Senas diedas mane valdo. O bliamba – balamutas.*

Marius (5;7): *Balamutas...*

Rokas (5;7): *Kalakutas.*

Marius (5;7): *Aš irgi balamutas.*

Andrius (4;2): *Senas diedas. Ooo, kalakutas bėga. O kas sia sugjovė?*

Mantas (5;3): *Čia pats sugriuvo.*

Marius (5;7): *Kas čia? Daugiau neduosiu.*

Andrius (4;2): *O as tau į pilvą idujsiu.*

Marius (5;7): *Przzz...*

Andrius (4;2): *Ij daj įdujsiu į dubčę, dubčę.*

Marius (5;7): *O kas čia? Mašinos kareivynos.*

Rokas (5;7): *Aš tau kaip šausiu – tai bus tau...*

Marius (5;7): *O aš tau kaip dėsiu medaus ir ištrykš.*

Rokas (5;7): *Mariau, aš tau šausiu medų.*

Marius (5;7): *Jum gelia tos bitės. Viskas, nes tau...*

Rokas (5;7): *Tau į būrną aš išoviau medaus.*

Marius (5;7): *Aš irgi mečiau medaus.*

Rokas (5;7): *Dabar įsidėjau tikrų šovinių – bum bum bum bum...*

Andrius (4;2): *Aš išpūčiau.*

Rokas (5;7): *Nu dar išsižiok, meškuti. Meškuti, meškuti išsižiok – gausi medaus. Aaa – pikš.*

Mantas (5;3): *Žiūrėk, kaip pas mane įsijungia. Aš šaudau.*

Marius (5;7): *O, aš irgi noriu pašaudyt.*

Mantas (5;3): *Nnoriu aš satatybę. Mariau, aš noriu statybę.*

Marius (5;7): *Aš noriu šaudyt bombą.*

Rokas (5;7): *Andriau, šitą pastatyk.*

Mantas (5;3): *Man krenta batareikos, o tavo?*

Marius (5;7): *Va kaip turi būt.*

Mantas (5;3): *Aha, bet mano krenta. Mariau! Mariau, traukis man iš kelio!*

Marius (5;7) ir Mantas (5;3): *Ta ta da da da da da da...*

Rokas (5;7): *O kam čia tokios dainos: ta ta da da da da da da?*

Marius (5;7): *Čia aš į Roką Pavardė⁸⁰ šaudau.*

Rokas (5;7): *O aš namuose su tōkiu kompiuteriuku į jus šaudysiu.*

Mantas (5;3): *Parodyk savo kompiuteriuką.*

Rokas (5;7): *Va, nu va mano kompiuteriukas.*

Marius (5;7): *Pašovė mane.*

Mantas (5;3): *Dar gyvybės liko.*

Marius (5;7): *Man viena.*

Mantas (5;3): *Man dvi.*

Marius (5;7): *Dabar man nei vienos neliko, bet visus iššaudysiu kaip darakonus.*

Traukitės man visi iš kelio, aš visus Rokus Pavardė⁸¹ prišaudysiu.

Rokas (5;7): *O Rokų Pavardė⁸² tu nešaudai?*

Marius (5;7): *Šaudau. Visus. Jo, visus Rokus šaudau.*

Rokas (5;7): *Pavardė⁸³?*

Marius (5;7): *Viskas. Pabaiga.*

Mantas (5;3): *Tik viena gyvybė liko.*

Marius (5;7): *Nuimk tu garsą.*

Mantas (5;3): *Nėr pas mane garso. Oina sau.*

Rokas (5;7): *Žaidžiam.*

Mantas (5;3): *Mariau, bomba atėjo. Mariau, aš pasirinkau lygį su bomba, su bombyške.*

Tuoj pašausiu bombyškę. Ooo, pašoviau.

Rokas (5;7): *Tai ko šiti stovi ant stogo užlipę, o šitas pastate šitam aukšte.*

Mantas (5;3): *Mariau, aš tą pačią bombyškę pasėmiau.*

Rokas (5;7): *Tš tdž tdš. Čia atseit tie kareiviai eina. Čia atėjo tas, tas į kareivynę.*

Mantas (5;3): *Mariau, žiūrėk kaip aš susprogstu. Pas tave yra garsas?*

Marius (5;7): *Nėra.*

Mantas (5;3): *Pas tave toks pat kompiuteriukas tik mažesnis.*

Marius (5;7): *Žinai kas man jį nupirko? Danutė.*

Mantas (5;3): *Aš tai jį nušausiu – tą seną diedą.*

Marius (5;7): *Ne, tik ne į bombyškę.*

Mantas (5;3): *Kas čia atsirado? Kažkokie barščiai. dinkit!*

Marius (5;7): *Aš tai į bombyškę pašaudau, pašaudau. Pašaudau į priešininkus.*

⁸⁰ Tikrinio daiktavardžio – pavardės – vienaskaitos galininko linksnis.

⁸¹ Tikrinio daiktavardžio – pavardės – daugiskaitos galininko linksnis.

⁸² Tikrinio daiktavardžio – pavardės – daugiskaitos kilmininko linksnis.

⁸³ Tikrinio daiktavardžio – pavardės – daugiskaitos galininko linksnis.

Mantas (5;3): *Mariau, žiūrėk ką aš pasidariau. O bliamba!*

Andrius (4;2): *Kas tsia? Kas pasakė? Tu.*

Marius (5;7): *Niekas. Va kas pasakė. [Rodo į žaislinį kareivėlį]*

Rokas (5;7): *Kareivis.*

Andrius (4;2): *Pasakė kareivis Puikis.*

Marius (5;7): *Aš būsiu zuikis.*

Mantas (5;3): *Aš būsiu lokys.*

Rokas (5;7): *Tu gali būti medžiotoju.*

Andrius (4;2): *Aš būsiu zuikis – puikis.*

Mantas (5;3): *O aš būsiu lokys.*

Andrius (4;2): *O aš – raganaaaa.*

Mantas (5;3): *Nu ir kas, lokys stipresnis ur ragana. Viena koja...*

Rokas (5;7): *Viena koja ir ją lokys... A, Jone, gali su mumis žaist. Andriau, gali Jonė su mumis žaist?*

Mantas (5;3): *Negausi nieko.*

Andrius (4;2): *Gali. Jonė gali žaist. Jonė gali žaist.*

Mantas (5;3): *Negali. Tada Rokas su mumis nežaidžia.*

Rokas (5;7): *Gerai, galiu nežaist.*

Jonė (5;9): *Andjiau, gali ateiti.*

Marius (5;7): *Jone, tai yra Rokai, ką nori: ar žiūrėt mūsų kompiuteriuką ir su mumis žaist, ar su Jone žaist? Ir nežiūrėsi kompiuteriuko.*

Rokas (5;7): *O koks čia tas kompiuteriukas?*

Marius (5;7): *Kompiuteriukas, kur galima pasirinkti žaidimą.*

Rokas (5;7): *Tai ir per paprastą kompą galima.*

Mantas (5;3): *Bet reikia įsirašyti.*

Marius (5;7): *Jo, o aš neturiu nė disko, kad galėčiau įsirašyt.*

Jonė (5;9): *O as tului Bajmalėjų.*

Mantas (5;3): *O kam čia „Stop“? Ai, kad džipai neįvažiuotų. Kieno čia kareiviai?*

Andrius (4;2): *Mano.*

Marius (5;7): *Ai, aš nenoriu bombūškės. Aš kartą biškį buvau nugalėjęs, bet tas tankas mane nugalėjo.*

Mantas (5;3): *Ė, priešininkų daugėja. Dinkit, dinkit visi. Oi mane pašovė. Mes turim vieną išvažiavimą. Oooo! Tik vienas priešas liko! Buvo daug priešų, bet aš juos panaikinau. O! Ma-ma-ma-ma-ma-ma!*

Marius (5;7): *Šaudyk!*

Mantas (5;3): *Negaliu. Vagis pavogė įvažiavimą. Atiduodi!*

Rokas (5;3): *Pasimk.*

Marius (5;7): *Kur tavo pauzė?*

Marius (5;7): *Jo, o aš neturiu nė disko, kad galėčiau įsirašyt.*

Rokas (5;7): *Kam sudedi karevius?*

Andrius (4;2): *Kattu nezaidi.*

Rokas (5;7): *Žaidžiu.*

Andrius (4;2): *Kodėl su Jone zaidi?*

Rokas (5;7): *Tai mes ateiname. Ir mes važiuojam pas Jonę gi.*

Jonė (5;9): *As jau nebežaisiu dėl to, kad tu su Andrijum zaidi.*

Rokas (5;7): *Nu ir nežaisk. Žaisiu su Andrium, ar taip?*

Mantas (5;3): *Mariau, visos keturios givybės liko! Mariau, man visos keturios givybės liko!*

Marius (5;7): *Pas mane keturios. O priešininkų kiek? Ten buvo keturi, o čia atsirado penki.*

Mantas (5;3): *Ooo, vienas dingo priešininkas. Ups, dabar jau daugiau negu penki atsirado.*

Marius (5;7): *Kiek? O blin.*

Jonė (5;9): *Pasakysiu, kad jūs negjažiai kalbat.*

Andrius (4;2): *Mes tai gražiai, taip?*

Jonė (5;9): *As gijdėjau.*

Marius (5;7): *Gal čia Rokas?*

Rokas (5;7): *Ne!*

Jonė (5;9): *Malius. Gijdėjau.*

Marius (5;7): *Rokai, nori pažaist šaudymą? Va šitą. Nori? Nori?*

Mantas (5;3): *Ai, gal aš noriu kitokį žaidimą. Va šitą.*

Rokas (5;7): *Mantai, šaudykit, šaudykit į mane.*

Mantas (5;3): *Mariau, pas tave yra šitas? Mariau ar yra šitas pas tave? Mariau, ar yra? Mariukas, ar yra pas tave?*

Marius (5;7): *Kas?*

Mantas (5;3): *Šitas?*

Rokas (5;7): *Einam. [Išeina su Andrium]*

Marius (5;7): *Blogos kaladės – pamažino mano laivą.*

Mantas (5;3): *Mariau, aš radau jų įvažiavimus. Laužiam. Mariau, geriau statom žaidimą. Reikia paslėpti savo šuniukui uodegą. Mariau, jie lygūs. Mariau, jie lygūs.*

Marius (5;7): *Kur pasidėjai savo kompiuteriuką?*

Mantas (5;3): *Čia, kad nieks nepamatytų.*

10. Marius (5;7) – Mantas (5;3) – Arūnas (5;7) (5 min.)

Mantas (5;3): *Jie turi miegot. Oi, tave filmuoja. Man daba suėjo trys metai, man buvo du metai.*

Marius (5;7): *Man buvo trys. Man dabar keturi. Palauk, gi mes dar miegam. Dabar užmigdyk, užmigdyk. Ir neleisk jam žiūrėt. Čia meškiukas krim čim čim, krim čim čim. Przzz, prrr. Krim čim čim, krim čim čim, krim čim čim.*

Mantas (5;3): *Paguldyk.*

Marius (5;7): *Va pro čia jį reikia įdėti.*

Mantas (5;3): *O kur jo stogas? Nėra stogo.*

Marius (5;7): *Va čia bus.*

Mantas (5;3): *Ir mano be stogo.*

Marius (5;7): *Ir mano uždenk.*

Mantas (5;3): *Gerai.*

Marius (5;7): *Mes pyrma pašvesim gimtadienį. Jo.*

Mantas (5;3): *Mariau, aš galėsiu tavo meškiuką uždengsiu.*

Marius (5;7): *O! Karaliukai. Žiūrėk Mantai, du karaliai oi gyvena ir knarkiukai knarkia. Du karaliai du gyvena ir karaliai knarkia. Knarkia parkia, knarkia oi kaip nuknarkia.*

Mantas (5;3): *Uždengiau visą stogelį pagaliau. Oi ir mano šuniukas knarkia.*

Marius (5;7): *Biškį reikia žinai ką?*

Mantas (5;3): *Ne, šitų nereikia.*

Marius (5;7): *Palauk, aš palauk šitą arčiau mano meškiuko padarysiu aš juos.*

Mantas (5;3): *Reikia ten kubą įkišt.*

Marius (5;7): *Nereikia. Dabar reikia uždėt šitus ir aš tau noriu padaryti staigmeną, parodyt kai ką.*

Mantas (5;3): *Klausyk, kubą įkišiu.*

Marius (5;7): *Dabar žiūrėk – va dabar žiūrėk. Patrauk, Mantai, pirštus.*

Mantas (5;3): *Reikia tą kubą įkišt.*

Marius (5;7): *Netelpa.*

Mantas (5;3): *Telpa.*

Marius (5;7): *Griūna.*

Mantas (5;3): *Laikyk!*

Marius (5;7): *Laikau. Griūna.*

Mantas (5;3): *Viskas.*

Marius (5;7): *Ai, kubus išmetam.*

Mantas (5;3): *Kodėl? Taigi daugiau...*

Marius (5;7): *Paliekam atvira. Jie uždus gi.*

Mantas (5;3): *Mariau, mano šuniuko čia nesimato?*

Marius (5;7): *Ne.*

Mantas (5;3): *O! Va mano!*

Arūnas (5;9): *Atsinešiau savo...*

Marius (5;7): *Mašinu negalima!*

Mantas (5;3): *Aš atsinešiau savo kompiuteriuką.*

Marius (5;7): *Aš irgi atsinešiau meškiuką ir kompiuteriuką.*

Arūnas (5;9): *As pamirsau ir man neleido.*

Mantas (5;3): *Kas ten krebžda?*

Marius (5;7): *Vagis.*

11. Rokas (5;7) – Jonė (5;9) – Andrius (4;2) (5 min.)

Rokas (5;7): *Ne bėgam, o skrendam. Gerai, mes tuoj pakylsim. Yuuuu...*

Jonė (5;9): *O kaip mano stovi?*

Rokas (5;7): *Dok.*

Jonė (5;9): *Nenoliu, kad būtų atlemta. O kaip as kalbėsiu?*

Rokas (5;7): *Kai reikės... Kaireikės, aš tau paduosiu.*

Jonė (5;9): *As zinau, kaip galima padajyt.*

Andrius (4;2): *Nu va Jone, tau tse vieta, gerai, ten gerai?*

Jonė (5;9): *Ne.*

Rokas (5;7): *Prie manęs va čia ir taip tilps.*

Jonė (5;9): *O ne!*

Andrius (4;2): *Cha cha cha...*

Jonė (5;9): *Nieko juokingo, jeigu tau atsitiktų taip?*

Andrius (4;2): *Juokingas koks.*

Rokas (5;7): *Mes jau skrendam atsimink.*

Jonė (5;9): *Gali būti va cia.*

Rokas (5;7): *Kol kas viskas gerai. Andriau, kol kas viskas gerai. Andriui daviau mažą raciją.*

Jonė (5;9): *As ilgi noju tokio.*

Andrius (4;2): *Kodėl mazg? Man leikia didelį. Man leikia didelio.*

Rokas (5;7): *Imk.*

Andrius (4;2): *Man leikia tos.*

Rokas (5;7): *Mano ten!*

Andrius (4;2): *Tai dok tą. Mes jau sklendam kol kas.*

Rokas (5;7): *Taip, mes kol kas jau skrendam.*

Jonė (5;9): *Mes kol kas jau sklendam. Kodėl as ant sienų guliu?*

Rokas (5;7): *Taip, čia tavo, gerai.*

Jonė (5;9): *Bet kodėl? As tsia kojas iskiskus nsmuose.*

Rokas (5;7): *Slink čia. Pažiūrėsiu. Aaa, filmavimo kamera!*

Jonė (5;9): *Kul?*

Rokas (5;7): *Va.*

Jonė (5;9): *Matai ką nojs?*

Rokas (5;7): *Nematau, bet filmavimo kamerą tai taip – matau. Pro kamerą. Kamera pakišta.*

Andrius (4;2): *Atskjiskim. Mes jau atsklidom.*

Rokas (5;7): *Dar neatskridom.*

Andrius (4;2): *Atskjidom.*

Rokas (5;7): *Ne. Dar toli, dar beveik trizdešim metrų. Nusileist liko tik trizdešim metrų. Greičiau!*

Andrius (4;2): *Jūsų vaikas skęsta.*

Jonė (5;9): *Vaikas jau tuoj numijs pel lacią sakė.*

Rokas (5;7): *Leidžiamės. Tu trauk vaiką, aš tave laikysiu. Tipo tu prisikabinai ir aš tave nuleidau ligi žemės. Tipo aš keliu tave.*

Jonė (5;9): *Typo as... Tipo tu mane keli.*

Rokas (5;7): *Keliu. Tipo tu brolis, čia tavo sesė, tu mama, aš tėtis.*

Jonė (5;9): *Tsia vaikas.*

Andrius (4;2): *Tėti matsiau khokodilus vandeny!*

Rokas (5;7): *Nieko.*

Jonė (5;9): *Mes gi jau pakilę. Nieko jie mums nedajys.*

Andrius (4;2): *Jie ten, vandeny.*

Rokas (5;7): *Nebent gali pašokt.*

Jonė (5;9): *Nebent su uodega ilga pasieks.*

Andrius (4;2): *Bet jie, jie pasieks uodega ir mes plum į vandenį.*

Rokas (5;7): *Ne, jie lektuvų nepasiekia su savo ilga uodega, ar malūnsparnių.*

12. Jonė (5;9) – Mantas (5;3) – Marius (5;7) – Rokas (5;7) (25 min.)

Mantas (5;3): *Nepavyks, ne jei dar ištrauktuko reikės, tai tada jau tikrai neištrauksim, nes jis gali būti va čia, va čia.*

Andrius (4;2): *Jone, kam tu į ten pi»štus kišai?*

Marius (5;7): *Duok aš... Kažkokį dugną pasiekiau. Dugną mašinos tiesiog.*

Jonė (5;9): *Tai as įgi buvau pasiekus.*

Rokas (5;7): *Duok dabar man.*

Marius (5;7): *Žinok tik dugną lies. Varžtus kažkur jaučiu. Priekyje kažkur varžtai. Man tai baisu – jeigu įstriks ranka, ką aš darysiu, trauksiu mėšingą?*

Jonė (5;9): *Il man baisu.*

Marius (5;7): *Man tai baisu. Rokai, prisimeni, va čia dar buvom sumetę, mes vakar kišom pirštus.*

Jonė (5;9): *Auuu, Maantai.*

Rokas (5;7): *Bandysiu pasiekt dabar, Mariau. Laikyk, Andriau!*

Marius (5;7): *Kažką radau, o varžtai! Radau varžtus. Trauk, trauk aš tau laikau.*

Rokas (5;7): *Gerai, ačiū drauge!*

Jonė (5;9): *Matau jau vajztą jada.*

Andrius (4;2): *Palodyk.*

Marius (5;7): *Jei neištrauksi pirštų, teks pjaut mašingą išpjaut.*

Rokas (5;7): *O jeigu tetis man duotų visus įrankius, savo pjautuvą, kuris kabo amžinai balkone...*

Mantas (5;3): *Neduos.*

Marius (5;7): *Nes bijos, kad įsipjausi. Mano tėtis net neduoda, senelis net neleidžia paliesti.*

Rokas (5;7): *Žinot ką, man irgi neleidžia, bet kai tėtis kitam kambary, kad nematytu, kol gali nematyt, balkone aš užlipu ant balkono lango atlošo ir pasiekiu tą daiktą.*

Mantas (5;3): *Ooo, pabaisos!*

Jonė (5;9): *Andjiau, Andjiau, tsia tavo?*

Andrius (4;2): *Taip.*

Mantas (5;3): *Jau greitai sutems.*

Marius (5;7): *O man patinka tamsa.*

Mantas (5;3): *Kažkur įlindau. Galva.*

Marius (5;7): *Kur galva?*

Mantas (5;3): *Aš ten daugiau nelįsiu. Man ten nepatiko.*

Marius (5;7): *Atidarykit. Kur mano pabaisa, kur naktį puola. Iš pabaisų viešbučio. Ei, aš palauksiu kraujo. O, aš su tamsiais akiniais galiu skraidyt. Ei, aš nieko nematau, nes tamsį skraidau su tamsiais akiniais. O mamyte, bum!*

Mantas (5;3): *O, Mariau, vienas išėjo!*

Marius (5;7): *Matai, čia uždėta plūta. Kaip jis galėjo išlįst? Ei, kas išjūngė šviesą?*

Mantas (5;3): *Man neišjūngė. Greičiau bėgam, bėgam, dingstam iš čia kol dar nēr šviesos. Dingstam į pabaisų miestą.*

Marius (5;7): *Atvarė iš pabaisų viešbučio pabaisa. Ei, kas užbetonavo? Užbetonavo plyšiuką kažkas.*

Mantas (5;3): *Taigi čia tu vartus padarei. O, atsidarė.*

Marius (5;7): *Pastatom pabaisų viešbutį. Čia visos pabaisos iš pabaisų viešbučio. Atsinešam ką nors baisesaus. Mantai, pasilik tą raudoną.*

Mantas (5;3): *Pasiliksiu.*

Rokas (5;7): *Jūs neturit įvažiavimo.*

Marius (5;7): *Nu ir nereikia įvažiavimo. Mano užskris – aš vampyras. Mantas užšoks, o aš įsibėgėsiu ir paskrisiu.*

Mantas (5;3): *Aš galiu paleist kūlverstį į viršų ir nusileisti siūlu.*

Rokas (5;7): *Paleisiu peilį, padarys kūlverstį, užsikabins už siūlo ir nusileis ant žemės.*

Marius (5;7): *Aš galiu ir nukąst siūlą netyčia, aš net peilį kartais galiu nukąst – mano labai aštrūs dantys. O ačiū – labai skanus kraujas. Aaaa pžš fontaną kraujo. Oooo!*

Rokas (5;7): *Čia ne kraujas.*

Mantas (5;3): *Esi be galvos!*

Marius (5;7): *Ant stogo aš su mašina neuvažiuosiu. Skrisiu.*

Mantas (5;3): *Dabar noriu išbandyti stogą. Reikia dar didesnę tunelį statyti. Mariau, statom dar didesnę?*

Marius (5;7): *Gerai, pabaisos gi nekenčia šviesos. Mano vampyras. Nedarom tokių va. Palauk, aš kai ką sugalvojau. Dauk stogo nestatyk, bus dar baisesnis tunelis.*

Mantas (5;3): *Mariau, buvau buvau, dabar dingau.*

Marius (5;7): *Nedingai. Mantai, daugiau stogo nestatyk.*

Mantas (5;3): *Atseit mes mokam skraidyt.*

Marius (5;7): *Mantai, pastatyk bokštą. Pabaisų viešbutis. Dar reikia.*

Mantas (5;3): *Geriau kitoj pusėj.*

Marius (5;7): *Pažiūrėk! O! Langelis.*

Mantas (5;3): *Ne, atseit mes tunelyje gyvenam, nes čia nėra stogo. Aš pro langą.*

Marius (5;7): *Aš pro kitą.*

Mantas (5;3): *Dar reikia.*

Marius (5;7): *Ko?*

Mantas (5;3): *Statom gi didesnį. Kitaip neišeina. Mums reikės didesnio.*

Marius (5;7): *Langų nestatysim.*

Mantas (5;3): *Vienas langas čia, atseit, bet labai nedidelis.*

Marius (5;7): *Labai negražus langas. Mantai, pastatom kaip buvo.*

13. Klaudija (6;9) – Andrius (4;2) (5min.)

Klaudija (6;9): *Aš užtversiu vartus. Gerai? Gerai?*

Andrius (4;2): *Aha. Cia mūsų lektuvas. Tra ta ta ta taaa ...*

Klaudija (6;9): *Šitą čia pastatysim.*

Andrius (4;2): *Sitas ne taip statosi. Taip. Prie vartų.*

Klaudija (6;9): *Aha, tai kur ta mašina? Su kuria mašinėle?*

Andrius (4;2): *Va ta. Tai per tą galima isvaryt.*

Klaudija (6;9): *Kažko dar reikia? Ar patiko koncertas vakar? Tai yra užvakar? Patiko?*

Andrius (4;2): *(Linkteli galva) Gejei patiko.*

Klaudija (6;9): *Pastatysime vartus. Vartų tai reikia.*

Andrius (4;2): *Vartai cia.*

Klaudija (6;9): *Bet reikia vartų.*

Andrius (4;2): *As nežaisiu.*

Klaudija (6;9): *Ir aš nežaisiu. Vartus visi turi kareiviai.*

Andrius (4;2): *Neturi. Tik tik kur atšidaro va tai va.*

Klaudija (6;9): *Aš žinok buvau kariaumenėj. Aš buvau kur mano mamos brolių išleido ir aš mačiau, kad čia yra pylna. Ten žinok pylna vartų. Tu nori pasakyt, kad nebūna vartų?*

Andrius (4;2): *Pas mane. As eisu į kariuomenę, vieną pamatysiu, pamatysiu vieną tvorą arba, arba ... ten aišiu.*

Klaudija (6;9): *Aik.*

Andrius (4;2): *As būšiu tų vardu.*

14. Andrius (4;2) – Klaudija (6;9) – Ugnė B. (6;7) – Eimantas A. (6;6) (10 min.)

Klaudija (6;9): Ugnė, kaip tu čia atsiradai? Mes tai žaidžiam „Mumijom“. Nori žaist?

Ugnė B. (6;7): Noriu.

Klaudija (6;9): Gerai, einam.

Ugnė B. (6;7): Kas tos mumijos?

Klaudija (6;9): Mes visi trys. Eimantai! Neik. Ko dabar mūsų bijai – mes norim tau kai ką pasakyt: žaidžiam iš naujo, nes ir Ugnė žais. Nu gerai, ainam žaist.

Eimantas A. (6;6): Aš būsiu mumija.

Klaudija (6;9): Ne, tu tas lankytojas. Tu gulk į vidurį. Va čia tavo gėrimas, tavo lempa.

Andrius (4;2): Mano vampyrai skaniausi. Prrrrz.

Klaudija (6;9): Gerai, gulkis, gulkis. Netalpam. Mes rytais miegam visą dieną, o vakarais keliamės ir nemiegam visą naktį.

Andrius (4;2): Mes nesikeliam, kai diėna būna. Kas sia mūsų lovą sugrovė?

Klaudija (6;9): Gerai, aš knarkiu. Kai išgirsit pššš tada kelkitės. A Jėzus! Atsiguli žmogus ir negali pamiegot.

Ugnė B. (6;7): A, tu nežmogus, tu neužmiršk – tu mumija.

Klaudija (6;9): A, jo. Aš laikrodį pasidėsiu čia. Pššš, aaa. Einam. Ei tu, einam. Nu Eimantai, palauk.

Ugnė B. (6;7): Klaudija, klausyk mes susiguldysim taip, nes ir Jonytė norės žaist.

Eimantas A. (6;6): Aš būsiu užsirakinęs.

Ugnė B. (6;7): Žiūrėk, tu gulsi čia, čia Jonė ir taip toliau.

Klaudija (6;9): Tai tada dabar reikia vėl kitaip viską daryt.

Ugnė B. (6;7): Ne, nu mes čia sutilpsime. Klaudija, tu, Jonė, Andrius.

Klaudija (6;9): Aš čia gulėsiu.

Ugnė B. (6;7): Tu Jonyte gulk čia arba ten.

Klaudija (6;9): Ne, ne, ne. Čia mano vieta. Aik ten.

Andrius (4;2): As atsikelsiu biskį vampyru.

Eimantas A. (6;6): Jūs pas mane negalėsit įeiti.

Klaudija (6;9): Galėsim. Mes dvasios.

Eimantas A. (6;6): Aš būsiu užsirakinęs.

Ugnė B. (6;7): Mes viską laužom.

Klaudija (6;9): Mes viską galim nugalt.

Ugnė B. (6;7): Jo.

Andrius (4;2): As gejas djaugas...

Klaudija (6;9): *Ar gali patylėti? Nusistatykim kada rytoj kelsimės. Tšik, tšik, tšik, tšik.*

Gerai, miegam.

Ugnė B. (6;7): *Aš tikriausiai išlaušiu lovą.*

Klaudija (6;9): *Dabar aš noriu atsigert.*

Ugnė B. (6;7): *Duok ir man. Šitu va nebus, nes jai labai trukdo.*

Klaudija (6;9): *Gerai. Pššš. Tu miegi lovoj.*

Ugnė B. (6;7): *Tu miegi.*

Eimantas A. (6;6): *Kas čia?*

Ugnė B. (6;7): *O dabar jau prisikelk.*

Eimantas A. (6;6): *Tdž, tdž, tdž.*

Andrius (4;2): *As neprasaunamas! As neprasaunamas!*

Klaudija (6;9): *Eimantai, tau sakė auklėtoja nelakstyt. Mes tave sučiupom. Mes dabar paprastai miegam. Mus kamera filmuoja.*

Ugnė B. (6;7): *O, tiksliai! Lemputė dega – mus filmuoja.*

Klaudija (6;9): *Aš va šitai padarysiu. Aš krapštai ausį, tu krapštai nosį prieš kamerą.*

Ne ne, juokauju.

Andrius (4;2): *Ką jūs žiūjit?*

Klaudija (6;9): *Matai ten ką nors? Ainam ir mes pasižiūrėsim.*

Jonė (5;9): *Matau.*

Ugnė B. (6;7): *Gali parodyt. Aha, matosi.*

Klaudija (6;9): *Parodyk ir man, Jone. Tik viena tu žiūri. Ugnė filmuojasi. Andriau, labas.*

Dabar padėsi man susitvarkyti.

Ugnė B. (6;7): *Man sakė aš dvidešim minučių pabūsiu.*

Klaudija (6;9): *Aš ir. Tai gal nežaidžiam?*

Ugnė B. (6;7): *Tvarkomės greičiau. O tai dar nespėsim.*

Jonė (5;9): *Ugne, nojėsi spalvint?*

Ugnė B. (6;7): *Aš tuoj žinok eisiu. Už dvidešim minučių. Gal dar grečiau – už kokių dešim.*

15. Klaudija (6;9) – Jonė (5;9) – Ugnė B. (6;7) (5 min.)

Ugnė B. (6;7): *Nu gerai jau susikraunam tuos daiktus. Aš gyvensiu... davai mes visi broliukai.*

Klaudija (6;9): *Tu būsi berniukas. Aš tai mergytė. Mergaitė esu.*

Ugnė B. (6;7): *Mano tai vardas Šipās.*

Klaudija (6;9): *Mano Švelnutė.*

Ugnė B. (6;7): *Mano Tšipas. Tavo gali būti... Penelopė gali vadintis.*

Jonė (5;9): *Pinelopė.*

Ugnė B. (6;7): *Penelopė? Gerai.*

Klaudija (6;9): *Bet paklauskite, aš paliksiu ko mums reiks. Gerai?*

Ugnė B. (6;7): *Gerai.*

Klaudija (6;9): *Va šitą va paimek patalėlį. Gerai?*

Ugnė B. (6;7): *O! Mano!*

Klaudija (6;9): *Mūsų visų. Mes visi miegosim.*

Ugnė B. (6;7): *Gerai. Aš galėsiu per vidurį?*

Klaudija (6;9): *Balno mums reiks. Šito reiks.*

Jonė (5;9): *Kas sia yja?*

Klaudija (6;9): *Balnas.*

Ugnė B. (6;7): *Ant arklio. Va, kad taip būtų šitas reikia.*

Klaudija (6;9): *Pas mane bus šitas. Čia dar mažiukas šuniukas, neperlipa čia.*

Jonė (5;9): *As josiu. Kas nojit sėskit ant manęs.*

Ugnė B. (6;7): *Negalim. Dabar negalim. Ne, aš būsiu mergytė. Mano vardas bus Čipė.*

Jonė (5;9): *Koks mano?*

Ugnė B. (6;7): *Penelopė. Jeigu tau žinoma toks tinku.*

Klaudija (6;9): *As negaziausiai atodau. (Pastaba: mėgdžioja vaikišką kalbą.)*

Ugnė B. (6;7): *Tu gusiai atodai. Ane Peneliope? (Pastaba: mėgdžioja vaikišką kalbą.)*

Jone, o jūs, kai jūs bus kalėdos, jūs vaidinsit?

Jonė (5;9): *Nea.*

Ugnė B. (6;7) ir Klaudija (6;10): *Mes tai vaidinsim. (Vienbalsiai)*

Ugnė B. (6;7): *Aš būsiu žiema. Jachaaa!*

Klaudija (6;9): *Aš būsiu skrusdėlytė. Tepu, tep.*

Ugnė B. (6;7): *„Žiogas ir skrusdėlė“ vaidinsim.*

Klaudija (6;9): *„Žiogas ir žiema“ !*

Ugnė B. (6;7): *„Žiogas ir skrusdėlė!“*

Klaudija (6;9): *Auklėtoja mums sakė, kai tave pasėmė.*

Jonė (5;9): *Kaip sis sitą uzdet?*

Ugnė B. (6;7): *Paprastai.*

Klaudija (6;9): *Čia bus mano. Aš čia miegosiu.*

Ugnė B. (6;7): *Aš čia!*

Klaudija (6;9): *O tu čia.*

Ugnė B. (6;7): *Nori? Tada sulankstyk. O gal tu ant tokio va skuduriuko?*

Jonė (5;9): *Tai kaip arklys tilps?*

Ugnė B. (6;7): *O gal tu va taip tiesiog?*

Klaudija (6;9): *Reikia visiem apsirengti šiltai. Bliuskutė tavo. Kas čia beldžia? Ką darysim? Reikia visas mergas sudėt.*

16. Andrius (4;2) – Klaudija (6;9) (11 min.)

Andrius (4;2): *As žiūlėjau tokią jeklamą. Kalėdų seniai abudu ūsidėję zinai ką?*

Klaudija (6;9): *Nu?*

Andrius (4;2): *Akinius.*

Klaudija (6;9): *Aaiiii, ten žinau tokia reklāma, kur kalėdų seniai mušasi, kaip suprantu žaidžia.*

Andrius (4;2): *Ne, nea. Taip. Jis taip ūsimojės, o jis taip dajo.*

Klaudija (6;9): *Ai, nu kur paskui apsikabina. Ai, žinau irgi. O žinai, kur kalėdų seneliai žaidžia muštynes?*

Andrius (4;2): *Aha, maciau, tai ta sena.*

Klaudija (6;9): *Aš tai nežiūrėsiu „Vienas namuose trys“, neįdomu man. Man tik pirma ir antra serija įdomi.*

Andrius (4;2): *O man „Vienas namuose“ patinka. Zinai, „Vienas namuose“ ten dabal kaip bus? Bus toks kitoks bejniukas bus ij visiem duos, duos. Bus jiem. Sumus visus.*

Klaudija (6;9): *Jo. Ir man ten dėl to neįdomu. Rodo kažkokius bala balalaikus.*

Andrius (4;2): *Balalaikus?*

Klaudija (6;9): *Aš nežinau. Aš geriau koki kitą filmą pasižiūrėsiu.*

Andrius (4;2): *As tai žiūlėsiu.*

Klaudija (6;9): *O gal „Kelias į žvaigždes“ va mes su mama mėgstam žiūrėti, po to „Dangu“.*

Andrius (4;2): *„Dangu“?*

Klaudija (6;9): *Nu, žiūrėsim „Kelias į žvaigždes“ per tą laiką baigs rodyti visą „Vienas namuose“ ir žiūrėsime „Dangu“.*

Andrius (4;2): *Aaaa, „Dangu“! Zinau „Dangu“.*

Klaudija (6;9): *„Kelias į žvaigždes“ ir po to „Dangu“.*

Andrius (4;2): *Tą „Dangu“, kuj „Kelias į žvaigždes“.*

Klaudija (6;9): *Tai ką vakar nesupratau išrinko fantomu. Tu žiūrėjai?*

Andrius (4;2) *pritariamai linkteli.*

Klaudija (6;9): *Ir ką ten išrinko?*

Andrius (4;2): *Isjinko meįgą.*

Klaudija (6;9): *Koks jos vardas?*

Andrius (4;2): *Nežinau.*

Klaudija (6;9): *Nee, įuk Antaną, tai yra ne Antaną, o tą – Joną.*

Andrius (4;2): *Joną?*

Klaudija (6;9): *Nu.*

Andrius (4;2): *Joną isjinko.*

Klaudija (6;9): *Nu – Joną.*

Andrius (4;2): *Joną ij du isjinko.*

Klaudija (6;9): *Geras...*

Andrius (4;2): *Kitą isjinko.*

Klaudija (6;9): *Nežinau kaip pas tave, bet tikrai išrinko Joną.*

Andrius (4;2): *Joną?*

Klaudija (6;9): *Mh.*

Andrius (4;2): *Jonas tas tai man tai nelabai patinka.*

Klaudija (6;9): *Man irgi – durnai plaukùs, tai normaliai daro, tai žōdžiu... Antakiai irgi – pus nuskusti, puse – ne, plaukai – puse raudoni, puse – ne. Ane? Negaliu.*

Andrius (4;2): *Tai nežiūlėk, jeigu nepatinka.*

Klaudija (6;9): *Aš tik galiu žiūrēt į kitus bernus. Kodėl, pavyžiui, va Natui nereikia tokių nesamonių? Kodėl, pavyžiui, nereikia ten Vaidui?*

Andrius (4;2): *Baidui? Vaaidui?*

Klaudija (6;9): *Antanui nereikia... Jiems nereikia. Jie turi savo šukuoseną ir gerai. Ir normalią turi – ne tokią...*

Andrius (4;2): *Ne tokią – jeikia nojmalią pasidajyt.*

Klaudija (6;9): *Taip, aš nežinau, man tai nepatinka.*

Andrius (4;2): *O pasidajys nojmalią, tada bus gįaziausiai, taip?*

Klaudija (6;9): *Taip, kam čia reikia tokias nesamones daryt? Ir išvis – nesuprantu.*

Andrius (4;2): *Taip. O Jonas tai visai įjaukai jo kaip... kaip... kaip isaugš...*

Klaudija (6;9): *Žinos kaip reikia plaukùs daryt.*

Andrius (4;2): *O tai is jo įoksis visi. Il Jonas tada velks.*

Klaudija (6;9): *Nu, bet tegul ir verkia. Man visai negaila jo. Žinos...*

Andrius (4;2): *Zinos... Sakys, kad nesukoja niekas.*

Klaudija (6;9): *Nežinau aš. Man tai nepatinka.*

Andrius (4;2): *Kad nesusukoja niekas. Tuji pats susisukot. Jonas tai jau negazus pasidajys. Taip? Jis nuo Kalėdų... Ant Kalėdų galės nubėgt pas Kalėdų senį il pasiskųst, kad jam susukotų plaukūs geiciau.*

Klaudija (6;9): *Tegu rašo Kalėdų seniui laišką, gal atneš normalias šukas. Gerai, kad dar antakių raudonai nenusidažė.*

Andrius (4;2): *Gejai, kad neapsidazė.*

Klaudija (6;9): *Plaukus, tai nusidažė, bet gerai, kad raudonai antakių nenusidažė. O pavyžiui Natui, tai gerai, isai visiškai, nereikia jam tokių nesamonių.*

Andrius (4;2): *Taip.*

Klaudija (6;9): *Pavyžiui, Vaidui nereik.*

Andrius (4;2): *Jonas tai taip visai taip sau su ragais.*

Klaudija (6;9): *Bet tai Antanas dar irgi nepatinka. O tau?*

Andrius (4;2): *Ką?*

Klaudija (6;9): *Antanas tai irgi man nepatinka. Balsas jo kažkoks ir elgesys toks... „Kelias į žvaigždes“ tau nepatinka?*

Andrius (4;2): *Ką?*

Klaudija (6;9): *„Kelias į žvaigždes“ tau nepatinka? Man tai ne. Atsimeni priemė tokias šokėjas tokias, vos vienos nepasmaugė. Įsivaizduoji, dar gerai, kad Vilija pamatė.*

Andrius (4;2): *Gejai, kad neatvaziavo gjeitoji.*

Klaudija (6;9): *Nu tai vos mergaitės vargšės vos nepasmaugė, bet tai kai Vilija pamatė, tai...*

Andrius (4;2): *Tai negalėjo pasmaugt, taip?*

Klaudija (6;9): *Galėjo ir visai pasmaugt, jei Vilija nebūtų pamačius. Pavyžiui, tas Rūle, tai visai... Tu žiūri „Tekemonas“? „Tutenšteinq“? Aš tai žiūriu.*

Andrius (4;2): *O kas sia per „Tukemonas“?*

Klaudija (6;9): *„Tutenšteinas“ tas, kur violetiniai batai... Violetiniai batai, akys visos tokios...*

Andrius (4;2): *Kas sia pel filmukas?*

Klaudija (6;9): *Žinai, „Fods kids“? Ir kai rodo tokius ten, kur toksai turi tokią lazda ir visus prikelia, tai tas yra tukemonas. Jis vadinasi „Tutenšteinas“ – rodo lietuviškai.*

17. Klaudija (6;9) – Andrius (4;2) (5 min.)

Klaudija (6;9): *Atleidi pedala, tą raktelį pasuki – viskas baigiasi... ir tada viskas.*

Andrius (4;2): *Ir tada varo?*

Klaudija (6;9): *Mh. Laikai vairą, suki. Nu ateini – pasuki raktelį, spaudi pedala, į priekį tą ir važiuoji sau. Vžžžž.*

Andrius (4;2): *As be stogo pijksiu.*

Klaudija (6;9): *Iškart tau duos viską su stogu. Bet yra kaip mąšina yra su stogu ane, tu ten jei ir be stogo gali būti nu, tu ten paspaudi tiktai migtuką ir ten atsidaro, paspaudi – usidaro. Supratai, nes tau pavyžiui žiemą prisnigs į mąšiną nu tai aišku ten ūsidaro ir lietus gali prilyti nu tai ūsidarai. Vat. Arba reikia varyt į garažą, – tada neprišys, bet jeigu, pavyžiui, važiuotum ir lyja lietus ar sninga. Brrr, pas tave sušaltai – būtai ledo gabalas.*

Andrius (4;2): *Aik tu, as netulėsiu sitokios.*

Klaudija (6;9): *Aš tai norėčiau tokios, kur atsidaro stogas ir ūsidaro, bet tiek pinigų neleisim, tą pinigų ant mano baldų. Supranti?*

Andrius (4;2): *Neleikia pinigų. Leikia zinai ko?*

Klaudija (6;9): *Ko?*

Andrius (4;2): *Leikia pilkti tokią mašinėlę su kojtele tada galėsi, galėsi paskambint, pasakyt koks tavo tavo tavo pavaldė, tada galėsi galėsi tada pilkt. Bilieta duos il dzipą galėsi. Tau duos tada.*

Klaudija (6;9): *Bet suprañti, pinigų reikia ne tam. Reikia nusipirkti baldus. Tu žinai ką reiškia baldai? Kur mes sėdim, stalas yra baldai. Viskas spyntos – baldai yra. Kėdės, sofė.*

Andrius (4;2): *Lempos.*

Klaudija (6;9): *Čia jau ne baldai, čia elektriniai prietaisai.*

Andrius (4;2): *Tada sofas, kul miegam.*

Klaudija (6;9): *Taip, sofas. Taip be abejo ir kur mes dabar abudu sėdim irgi yra baldai.*

Andrius (4;2): *Il kilimas, il kitas kilimas.*

Klaudija (6;9): *Nee, čia nėra baldai, čia yra... kas gi ten? Aš irgi užmiršau, viską, aiii... Rašomas stalas tai yra baldai. Kėdės baldai, stalas – viską. Dar žinai kas yra baldas?*

Andrius (4;2): *Stalo baldai yra tai komputelis, labai minkštas – galima ant jo atsisėst. Cha cha cha...*

Klaudija (6;9): *Žėk, nori padainuoju dainelę: lio lio lio lio lio lio, do do do do do. Tu irgi padainuok, bet neapseilėk. Galima ir garsiau. Buvo dar toksai pianinas, kur įsidedi batareikas ir groja, bet jau sugedo. Einam gal jau į grupę?*

Andrius (4;2): *Gelai.*

18. Klaudija (6;9) – Vitalija (6;2) – Ugnė B. (6;7) – Akvilė (6;6) (20 min.)

Vitalija (6;2): *Mums daug Kristina rodė nuotraukų vakar. Bet žiauriai... Bet labai gražios. Ir vargšė Kristina buvo... Įsipjovė su stiklu.*

Klaudija (6;9): *Į kur?*

Vitalija (6;2): *Į tą, mano krikšto mama, įsipjovė su stiklu į padą. Jo... Vargšė, bet man patiko – ją ten tampė prie jūros terliotis su kažkokia... Su purvu. Jos tėtis, pamatytum koks buvo vaizdas. Čia kurmis. Bijai kurmių?*

Klaudija (6;9): *Nebijau. Čia ne kurmis. Pélė. Nepažįsti galbūt? Duok parodysiu aš tau: pirma reikia prisukti, įdėti, po to uždarai va šitaip, čia šūdas netelpa taip. Sakau negerai padariau.*

Vitalija (6;2): *Nee, girdėjau ne „negerai padariau“, o „šūdas“.*

Klaudija (6;9): *Taip.*

Vitalija (6;2): *O! Kaip čia gražu!*

Klaudija (6;9): *Šitą daryk.*

Vitalija (6;2): *Apsišiksiu neee... Netilps ant lapo.*

Klaudija (6;9): *Tilps!*

Vitalija (6;2): *Netilps!*

Klaudija (6;9): *Vitalija, nesiginčyk!*

Vitalija (6;2): *Pati ir nesiginčyk, šičia neišeis.*

Klaudija (6;9): *Bet tu ir nuspalvinsi?*

Vitalija (6;2): *Pati ir nuspalvinsi. Bet šitą padarysiu būtinai – labai gražus. Jo tilps, bet tas gražesnis man – su mamyte.*

Klaudija (6;9): *Va Vitalka, žiūrėk. Atsiprašau, kad taip pasakiau. Padarai taip. Reikia eiti į rūbinę ir geriau bus. Ir šitas šokinės.*

Vitalija (6;2): *Rūbinėj aš nenoriu.*

Klaudija (6;9): *Tinka! Bus viršelis – gražu.*

Vitalija (6;2): *Ne, netinka.*

Klaudija (6;9): *Tikra dailininke būsi tokį gražų..*

Vitalija (6;2): *Jei norisi gražesnio, tai šitas bus.*

Klaudija (6;9): *Voverė, bet uodega... Pusė liks.*

Vitalija (6;2): *Neišeis. Va, šitas išeis.*

Klaudija (6;9): *Tai daryk.*

Vitalija (6;2): *Ne, nedarysiu – nasqmonė. Reikia Bembio. Bembioškos.*

Klaudija (6;9): *Ups!*

Vitalija (6;2): *Žiūrėjau aš žiūrėjau.*

Klaudija (6;9): *Žinai, Vitalija, galėtum... Aš tau turiu pasiūlymą. Labai neblogą. Čia priklijuotum dar vieną lapą, duočiau klijų pasėmus iš Kamilės ir tau gautūsi, pavyžiui, visas tas. Nori? Tai aik pasimk lapą iš Kamilės.*

Vitalija (6;2): *Eik tu paimk.*

Klaudija (6;9): *Va tai va padarysi juostelę ir priklijuosi. Galiu padaryt.*

Vitalija (6;2): *Padaryk.*

Klaudija (6;9): *Dabar knygutės neterliojam.*

Vitalija (6;2): *Kamilė nepyks?*

Klaudija (6;9): *Ne, net nežinos, jei Ugnė neišduos.*

Vitalija (6;2): *Mh.*

Klaudija (6;9): *Nes ji nori visą šitą padaryt.*

Vitalija (6;2): *Tik niekam nesakyk, būk gera draugė.*

Ugnė B. (6;7): *Nesakysu.*

Klaudija (6;9): *Štai.*

Vitalija (6;2): *O ačiū, Klaudija! Pasidarysiu kai ką visai kito, bet ai, nesvarbu po to Kamilės paprašysiu vėl lapą.*

Klaudija (6;9): *Nori su visais šitais?*

Vitalija (6;2): *Ne Klaudija, aš kai ką visai kita padarysiu.*

Klaudija (6;9): *Žinok aš va šitokę puzzle turiu, kur su va šitopkais va, kur tie susiglaudę tik kad gėlės kitokios ir dar pelėda.*

Vitalija (6;2): *Va šitą reikia darytis. Gali atnešt paprastą pieštuką?*

Klaudija (6;9): *Tiks flamas rudas?*

Vitalija (6;2): *Ne, netiks. Reikia paprastą pieštuką.*

Klaudija (6;9): *Nori, aš tau galiu apvedžiot?*

Vitalija (6;2): *Ne.*

Klaudija (6;9): *Bet jeigu tu labai spausi – gali išsterlioti ir visą knygą.*

Vitalija (6;2): *Aš neišsterliojau, kai dariau.*

Akvilė (6;6): *Dalei?*

Vitalija (6;2): *Jei negirdėjai, kvaiša sena, tai...*

Akvilė (6;6): *Aš ne sena. Aš ne iš, ne iš...*

Vitalija (6;2): *Ne iš konkorežio.*

Akvilė (6;6): *Baik, man nerūpi, kad iš konkorežio padarysi...*

Vitalija (6;2): *Ne konkorežio, o va kas. Vakar neleido.*

Klaudija (6;9): *Panele Akvile, čia aš sėdėjau.*

Akvilė (6;6): *Gejai, tuoj.*

Klaudija (6;9): *Traukis, nes aš sėdėjau.*

Vitalija (6;2): *Čia truputėlį neišėjo.*

Klaudija (6;9): *Tai nutrynk – yra trintukas.*

Akvilė (6;6): *Aš vakar gražiau nupiešiau ir tai su Kamilės pagalba.*

Klaudija (6;9): *Su kieno?*

Akvilė (6;6): *Kamilės.*

Klaudija (6;9): *Ji tik bando dar piešt. Aš tau galiu šitą ausį padaryt jeigu tau neišeina.*

Vitalija (6;2): *Mh.*

Akvilė (6;6): *Taigi nesimato.*

Vitalija (6;2): *Matosi.*

Akvilė (6;6): *Ant Kamilės lapo.*

Vitalija (6;2): *Man Kamilė leido, ane?*

Klaudija (6;9): *Va padariau aš tau, gerai? Tiks?*

Vitalija (6;2): *Gausis?*

Akvilė (6;6): *Jeigu lygiau uždėsi – gausis.*

Klaudija (6;9): *Ištrynk viską, nes negerai mes biškelį padarėm. Čia galėsi padaryti knygutę. Nori?*

Vitalija (6;2): *Ne, nenoriu.*

Klaudija (6;9): *Ainu prinešiu tau lapų daug.*

Vitalija (6;2): *Iš ko?*

Klaudija (6;9): *Iš Akvilės.*

Akvilė (6;6): *Iš ko?*

Vitalija (6;2): *Iš Akvilės.*

Akvilė (6;6): *Iš Akvilės?*

Vitalija (6;2): *Jo. Iš kokios, tai nežinau. O ačiū!*

Klaudija (6;9): *Tris lapus atnešiau. Gerai bus? Duok aš tau priklijuosiu. Tu nelisk gerai?*

Akvilė (6;6): *Ir nelendu, aš tik žiūriu.*

Vitalija (6;2): *Mes darysim knygelę tik niekam nesakyk.*

Klaudija (6;9): *Kodėl negalima sakyt? Nu čia iš Akvilės pasiskolinom visus lapus.*

Akvilė (6;6): *Apie lapus nesakysiu.*

Vitalija (6;2): *Apie lapus nesakyk gerai, Akvile, būk gera draugė.*

Klaudija (6;9): *Aš tai tikrai nesakysiu, nes tai net tau ir padedu. Aš tau visą knygą padarysiu. Gerai? Kas tau gera draugė? Čia mūsų reikaliukas. Mano ir Vitalytės.*

Vitalija (6;2): *O ne Akvilės.*

Klaudija (6;9): *Akvile krokodile.*

Akvilė (6;6): *Aš pasakysiu apie lopus. Atiduok savo, Klaudija.*

Klaudija (6;9): *Aš nėturiu. Suprañti – nėturiu. Aš išnaudojau. Kol tu nebuvai – aš išnaudojau savo. Ar gera knyga? Biškį negera – vat– padarysim lygią lygią ir savo mamai pripaišyk čia visko. Gerai? Gera knyga. O kokį pavadinimą užrašysi? „Bembi“?*

Vitalija (6;2): *Jo, „Bembi“. Trauk rankas.*

Klaudija (6;9): *Dabar pažiūrim ar visi puslapiai neprisiklijavę. Labai gražiai man daro Vitalytė. Va biškį nasigavo.*

Vitalija (6;2): *Nu ir kas?*

Klaudija (6;9): *Tiek to, piešk kaip nori. Ar matai?*

Vitalija (6;2): *Matau.*

Klaudija (6;9): *Kas čia?*

Vitalija (6;2): *Uodega.*

Klaudija (6;9): *O! Kaip gražiai daro! Pažėk. Dabar vėl atgal taip pačiai grįžk. Gerai darai. Žėkit, kaip inai gražiai padarė. Akvile, Tu net neįsivaizduoji, kaip inai gdažiai dabar daro. Pyma pasižiūrėk.*

Akvilė (6;6): *Jūs ką tik sakėt – uodega.*

Klaudija (6;9): *Kas tai – aš geriau žinau ir Vitalija. Kad Vitalija gražiau piešia žinau. Šitą brūkšnį gali nutrynti.*

Vitalija (6;2): *Su daug brūkšnių dabar bus turbūt.*

Klaudija (6;9): *Kaip gražiai, Vitaliuk. Čia jo akytės bus. Matai akytę?*

Vitalija (6;2): *Mh. Pasitrauk nuo šviesos, Klaudija.*

Klaudija (6;9): *Atnešt flamus?*

Vitalija (6;2): *Atnešk.*

Klaudija (6;9): *Ojojoi ta Vitalija... Va flamai. Mamai padovanosi knyga?*

Vitalija (6;2): *Taip.*

Klaudija (6;9): *Tada aisim žaist?*

Vitalija (6;2): *Ne.*

Klaudija (6;9): *O kodėl?*

Vitalija (6;2): *Nes aš nenoriu, kvaiša tu.*

2 PRIEDAS

Anketa tėvams⁸⁴

1. Šeimos socialinė padėtis (pažymėti varnele ,v‘):
 - Pilna šeima;
 - Nepilna šeima: išsituokę, vieniša mama, netekusi maitintojo (pabraukti tinkamą).
2. Duomenys apie vaiką:
 - Vaiko vardas, pavardė
 - Gimimo data
 - Persirgtos ligos:
 -
3. Namų adresas, telefonas:
4. Kalba (tarmė), kuria bendraujama su vaiku namuose:
5. Kada pradėjo lankyti darželį:
6. Kiek vaikų šeimoje ir kokio jie amžiaus:
7. Duomenys apie tėvą:
 - Vardas, pavardė
 - Gimimo data
 - Išsilavinimas
 - Darbovietė, pareigos, telefonas:
 -
8. Duomenys apie motiną:
 - Vardas, pavardė
 - Gimimo data
 - Išsilavinimas
 - Darbovietė, pareigos, telefonas:
 -
9. Vaiko sugebėjimai, pomėgiai, interesai, elgesio ypatumai:
-
-
-

⁸⁴ Tyrėjui žinomi visi anketų duomenys, bet dėl tiriamųjų ir jų artimųjų privatumo bei tyrimo etikos darbe neviešinama: pavardės, tikslios gimimo datos, adresai, telefonų numeriai, darbovietės ir pareigos.

3 PRIEDAS

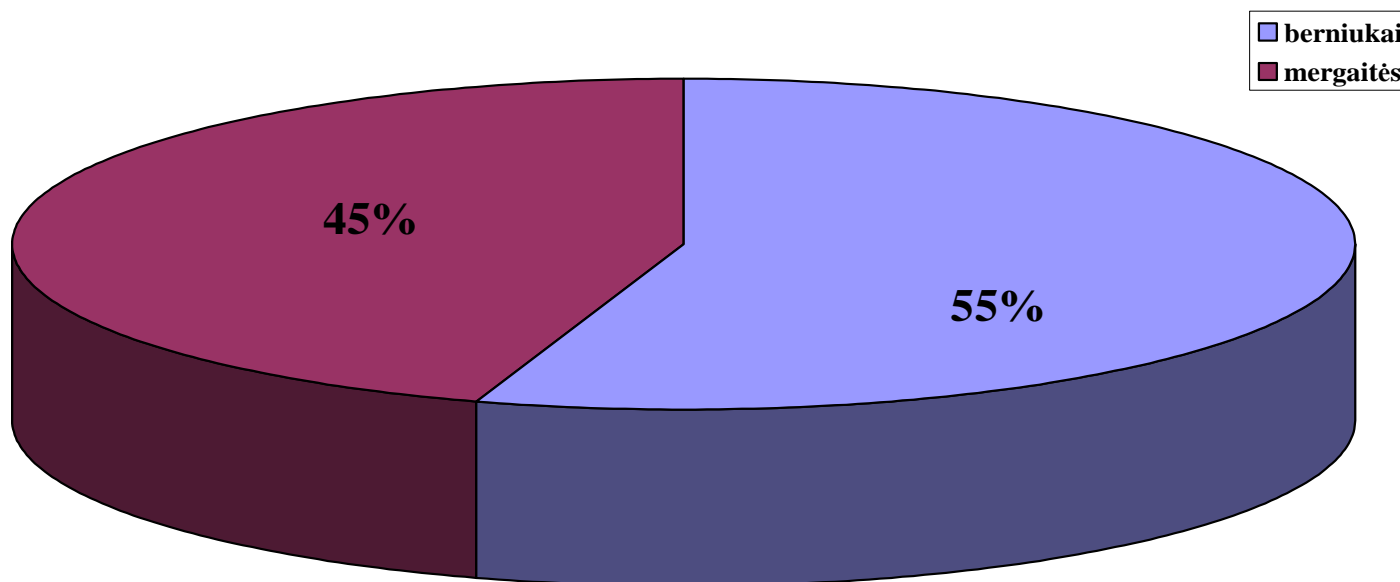
Anketiniai duomenys

Eil. Nr.	Amžiaus grupė	Vardas	Amžius	Šeimos soc. padėtis	Vaikų sk. šeimoje	Motinos duomenys		Tėvo duomenys		Kalba, kalbos	Vaiko sugebėjimai, interesai, elgesio ypatumai
						Amžius	Išsilavinimas	Amžius	Išsilavinimas		
1	3–4 m.	Rusnė	3	pilna	1	28 m.	aukštasis	28 m.	aukštasis	lietuvių	Labai patinka muzika, moka dainelių, mėgsta šokti. Draši, komunikabili , linkusi į savarankiškumą.
2		Milda	3;4	pilna	2	29 m.	aukštasis	31 m.	aukštasis	lietuvių	Mėgsta šokti, klausytis muzikos, dainuoti, vaidinti ir mėgdžioti (pvz. šuniuką, katytę ir t.t.), piešti, kraustyti ir tvarkyti. Meluoja, išsisukinėja iš nemalonios situacijos, gina ir užjaučia brolių.
3		Ugnė	3;5	išsituokę	1	25 m.	aukštasis	32 m.	vidurinis	lietuvių	Patinka dainuoti, šokti ir piešti, pasakoti apie save . Labai jautri.
4	4–5 m.	Valentas	4;1	pilna	1	33 m.	aukštasis	29 m.	aukštasis	lietuvių	Patinka „ skaityti “ knygeles, spalvinti, dėlioti dėlionės. Savarankiškas, patiklus, komunikabilus .
5		Andrius	4;2	pilna	1	32 m.	Spec. vidurinis	33 m.	Spec. vidurinis	Lietuvių	Judrus, linksmas. Mėgsta muziką, piešti. Komunikabilus , draugiškas, trūksta susikaupimo ir atidumo.
6		Eimantas	4;3	išsituokę	1	24 m.	vidurinis	32 m.	vidurinis	lietuvių – rusų	Gera atmintis, mėgsta TV laidas apie gamtą, gyvūnus, po to pasakoti apie jas ir komentuoti . Mėgsta karpyti, klijuoti, dėlioti.
7		Ugnius	4;7	pilna	2	37 m.	aukštasis	37 m.	aukštasis	lietuvių	Užsispyręs, mėgsta mėgdžioti kitus žmones ir gyvūnelius (kačiukus, šuniukus), šnekorius.
8		Laurynas	4;9	pilna	2	29 m.	aukštasis	32 m.	vidurinis	lietuvių	Skaičiuoja, mokosi skiemenimis skaityti , mėgsta dainuoti, konstruoti, noriai bendrauja su vaikais ir suaugusiais, drašus, kūrybingas .
9	5–6 m.	Viktorija	5;1	pilna	1	33 m.	vidurinis	33 m.	aukštasis	lietuvių	Piešti, vartyti knygutes, šokti, reikalauja nuolatinio dėmesio.

10	5–6 m.	Mantas	5;3	pilna	2	32 m.	aukštasis	36 m.	aukštasis	lietuvių	<i>Nelinkęs bendrauti su suaugusiais</i> , isteriškas.
11		Lukas	5;4	pilna	2	43 m.	Spec. vidurinis	49 m.	vidurinis	lietuvių	—
12		Agnė	5;5	pilna	2	32 m.	vidurinis	36 m.	vidurinis	lietuvių	Savarankiška, <i>lengvai bendrauja su bendraamžiais</i> , mėgsta dainuoti, piešti.
13		Rokas	5;7	pilna	1	28 m.	aukštasis	28 m.	aukštasis	lietuvių	Imlus, viskuo besidomintis, <i>komunikabilus</i> , judrus.
14		Marius	5;7	pilna	1	38 m.	aukštasis	38 m.	aukštasis	lietuvių	Jautrus, <i>šnekus, mėgsta pasakas</i> , judrius žaidimus, žiūrėti televizorių.
15		Arūnas	5;9	vieniša mama	1	43 m.	vidurinis	–	–	lietuvių	Vidutiniai sugebėjimai. <i>Plepus</i> ir neatidus vaikas.
16		Jonė	5;9	pilna	3	30 m.	aukštasis	40 m.	vidurinis	lietuvių	Užsispyrus, bet švelni.
17	6–7	Vitalija	6;2	pilna	2	40 m.	aukštasis	41 m.	aukštasis	lietuvių	<i>Komunikabili</i> , draši, apsukri. Mėgsta piešti, dainuoti, rankdarbius.
18		Akvilė	6;6	pilna	2	34 m.	vidurinis	33 m.	vidurinis	lietuvių	Mėgsta dainuoti, piešti, šokti. <i>Laisvai bendraujanti</i> , turi savo nuomonę
19		Eimantas A.	6;6	pilna	1	28 m.	aukštasis	29 m.	aukštesnysis	lietuvių	Linksmas, <i>bendraujantis</i> .
20		Vytenis	6;7	pilna	2	37 m.	aukštasis	37 m.	aukštasis	lietuvių	<i>Moka skaityti</i> , skaičiuoti. <i>Labai mėgsta skaityti enciklopediją</i> , domisi mašinomis, kompiuteriu. Domisi muzika, turi mėgstamus dainininkus, dainuoja jų dainas. Nori visur vadovauti, nemėgsta nurodinėjimų, tingi tvarkytis žaislus, nenori dirbti buities darbų.
21		Ugnė B.	6;7	pilna	2	33 m.	aukštasis	37 m.	aukštasis	lietuvių	Mėgsta dėlioti dėliones, skaičiuoti, judrius lauko žaidimus. <i>Nelabai komunikabili</i> , nedraši, kartais trūksta pasitikėjimo, jautri, švelni, labai skaudžiai reaguoja į kritiką.
22		Klaudija	6;9	išsituokę	1	31 m.	aukštasis	33 m.	aukštesnysis	lietuvių	<i>Skaito</i> , skaičiuoja iki 100. Sudeda ir atima dešimties ribose. Domisi beveik viskuo. Aktyvi, nori visur dalyvauti. Patinka šokti, dainuoti, vaidinti, <i>deklamuoti</i> . <i>Komunikabili</i> , draugiška, atvira.

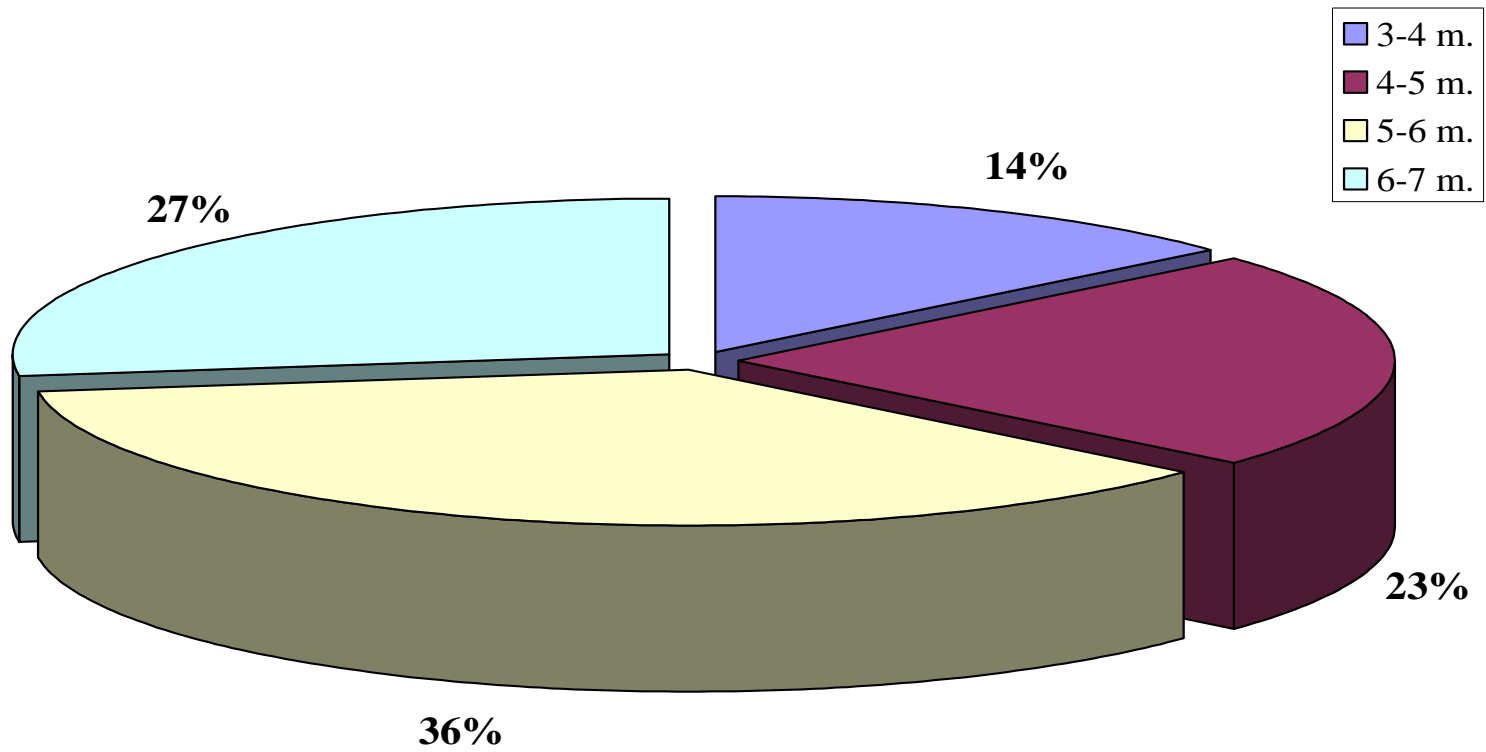
4 PRIEDAS

Tiriamų vaikų pasiskirstymas pagal lytį

5 PRIEDAS

Tiriamų vaikų amžiaus grupės

6 PRIEDAS

Kalbos dalių pasiskirstymas 6–7 m. amžiaus grupės vaikų kalboje

